

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

BİR ÖZNELEŞME SÜRECİ OLARAK GENÇ BORÇLULUĞU:
KYK KREDİSİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Hilal KURT

Ankara, 2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**BİR ÖZNELEŞME SÜRECİ OLARAK GENÇ BORÇLULUĞU:
KYK KREDİSİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Hilal KURT

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Haktan URAL

Ankara, 2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

BİR ÖZNELEŞME SÜRECİ OLARAK GENÇ BORÇLULUĞU:
KYK KREDİSİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Haktan URAL

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

1- Doç. Dr. Haktan URAL

2- Doç. Dr. Aksu AKÇAOĞLU

3- Doç. Dr. Aylin ÇAKIROĞLU ÇEVİK

Tez Savunması Tarihi

16.01.2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Doç. Dr. Haktan URAL danışmanlığında hazırladığım “**Bir Özneleşme Süreci Olarak Genç Borçluluğu: KYK Kredisi Üzerinden Bir İnceleme (Ankara. 2025)**” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Hilal KURT

20.02.2025

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	<i>i</i>
TABLO DİZİNİ.....	<i>ii</i>
1. GİRİŞ.....	<i>1</i>
1.1. Kuramsal Yaklaşım	<i>2</i>
2. GÜNEY MODELİNDE AİLECİLİK VE GENÇLİK POLİTİKALARI	<i>8</i>
2.1. Karşılaştırmalı Refah Rejimleri	<i>8</i>
2.2. Güney Modeli: Aile ve Bakım Ekseninde Refahın Üretimi	<i>13</i>
2.2.1. Refah Rejiminin Cinsiyetli Karakteri	<i>18</i>
2.2.2. Güney Modelinde Gençlik	<i>22</i>
2.2.3. Refah Rejimlerinin Dönüşümü.....	<i>26</i>
2.3. Türkiye’de Refah ve Sosyal Politika	<i>31</i>
2.3.1. Türkiye’de Refahın Cinsiyetli Karakteri.....	<i>35</i>
2.3.2. Türkiye’de Gençlik	<i>41</i>
3. YÖNTEM	<i>53</i>
4. BORÇLULUK DENEYİMLERİ.....	<i>61</i>
4.1. KYK Kredisine Neden Başvurdu?	<i>61</i>
4.2. Çalışma Hayatına Geçiş	<i>65</i>
4.3. KYK Borcunu Geri Ödeme Durumu	<i>74</i>
4.4. Aile Desteği	<i>79</i>
4.5. Faizlerin Silinmesi	<i>88</i>
4.6. Baş Etme Stratejileri ve Gelecek Planları	<i>93</i>
5. SONUÇ	<i>99</i>
6. KAYNAKÇA.....	<i>109</i>
ÖZET	<i>118</i>
ABSTRACT.....	<i>120</i>

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Güney Avrupa Refah Rejiminin Özellikleri	15
Tablo 2: Cinsiyet ve yaşa göre yıllık işsizlik oranı (%)	21
Tablo 3: Türkiye’de Yaşa Göre Yıllık İşsizlik Oranı (%).....	42
Tablo 4: Yaş Grubuna Göre Genç İşsizliğin Nüfusa Oranı (%)	42
Tablo 5: Sosyal Koruma Harcamaları 2022, 2023.....	45
Tablo 6: Burs ve Öğrenim Kredisi Alan Öğrenci Sayısı (Önlisans, Lisans, Yüksek Lisans, Doktora)	51
Tablo 7: Yıllara Göre Burs ve Kredi Miktarının Asgari Ücrete Göre Oranı	51
Tablo 8: Katılımcılara İlişkin Genel Bilgiler	59

1. GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte uygulanan neoliberal makro ekonomi politikalarının etkisiyle dünya çapında gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecinde değişiklikler yaşanmıştır. Refah rejiminin devletten piyasa odaklı yaklaşıma geçmesi ile birlikte sosyal devletin gerilemesi, sosyal güvenlik mekanizmalarının zayıflaması ve özelleştirmelerle birlikte eğitim ve sağlık gibi temel haklara erişimin zorlaşması, gençlerin ekonomik bağımsızlığa geçişini daha karmaşık bir hale getirerek gençlikten yetişkinliğe doğrusal geçişlerin daha fazla çeşitlenmesi ve bireyselleşmesi ile sonuçlanmıştır. Neoliberal kapitalizmin etkileri, kapsamlı refah politikalarının uygulandığı güçlü refah devleti yapısına sahip olan Batı Avrupa ülkelerinde dahi yetişkinliğe geçiş süreçlerinde istikrarın bozulmasına, geçiş süreçlerinin uzamasına ve standardizasyonun bozulmasına yol açmıştır (Walther 2006; Buchmann 2011; Standing, 2022). Sosyal devletin gerilemesi ve piyasa odaklı yaklaşım sonucu meydana gelen maliyetler ve risklerin aşımında aile ve ailenin sahip olduğu kaynaklar neredeyse gençlerin destek alabildiği tek kurum haline getirilmiş ve dolayısıyla giderek ailelerine daha uzun süre bağımlı olan genç bir kitlenin oluşmasına sebep olmuştur.

Refah devletlerini karşılaştırarak farklı refah rejim türleri etrafında sınıflandıran araştırmalar, Esping-Andersen (1990) öncülüğünde giderek artmış ve bu çalışmalar, ülkelerin refah rejimlerinin gençlerin hayatlarını nasıl şekillendirdiğini inceleyen çalışmalara da öncülük etmiştir (Walther 2006; Chevalier 2016). Bu bağlamda, Güney Avrupa refah rejimi modeline dahil edilen Türkiye’de de bu modelin karakteristik özelliği olan “ailecilik” vurgulanmıştır (Gough 1996; Buğra ve Keyder, 2006; Grütjen, 2009). Bu doğrultuda, refah rejimin gençlere nasıl davrandığı ve onların gençlikten yetişkinliğe

geçiş süreçlerini nasıl etkilediği de araştırılmış ve Türkiye'deki refah rejiminin aileci karakterinin devletin gençlerin güvenliğini sağlama sorumluluğunu aileye yükleyerek gençler için koruyucu olmayan bir refah rejimi tipine örnek teşkil ettiği ortaya konmuştur (Yılmaz, 2017). Türkiye'deki refah rejiminin bu yapısının, mezuniyet sonrası doğrudan çalışma hayatına başlayamayan veya makul ücretli ve güvenceli iş bulmakta zorlanan gençlerin korunmasını yalnızca aileye yüklemesi, bu durumun gençlerin ailelerine olan bağımlılığını nasıl etkilediği bu araştırmanın temel problemidir. Bunun yanı sıra, üniversite eğitimi sırasında öğrenim kredisiyle borçlanarak mezun olan gençlerin, bu borçları ödemek zorunda kalmalarıyla yaşadıkları sorunlar üzerindeki etkisinin incelenmesi hedeflenmektedir.

Bu araştırma, üniversitedeyken KYK kredisi ile borçlanmaya başlayan mezun gençlerin borçluluk deneyimlerinin gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecini nasıl şekillendirdiğini anlamayı ve bu borçluluk üzerinden kurulan öznelliklerin inşasını incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın hedef kitlesini üniversite mezunu, KYK öğrenim kredisi almış, 22-29 yaş aralığındaki katılımcılar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, kartopu ve amaçlı örneklem yöntemleri kullanılarak farklı bölümlerden mezun, alanında çalışan, nitelik uyumsuzluğu olan veya işsiz 25-29 yaş aralığında bulunan gençlere ulaşılmıştır. Mezun olan ve ücretli bir işte çalışan veya çalışmayan gençlerin borçlanma deneyimleri yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler ile anlaşılmaya çalışılmıştır.

1.1. Kuramsal Yaklaşım

Neoliberalizmle birlikte refah rejimlerinin dönüşmesi, sosyal hakların borçlara ve bu haklardan yararlananların borçlu öznellere dönüşmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, borç, özneliğin üretimi ve denetimi için özgün bir iktidar ilişkisi oluşturmaktadır.

Lazzarato'nun (2023, s. 26) belirttiği üzere, bireyleri borçla yaşamaya alıştırmak için bazı tekniklerin kullanılması işgücü piyasasına bile görmeden önce, oldukça erken bir dönemde başlamaktadır. Bu bağlamda, bir öğrenim kredisi olan KYK kredisiyle birlikte, bir sosyal hak olarak eğitim almanın yerini borçluluğa bırakması, borçlanma deneyiminin ilk adımlarının atıldığı yerdir. Öğrenim kredisi ile borçlanan gencin “geleceği peşinen denetim altına” alınır. Bu nedenle, borçlu özne yalnızca ekonomik bir yükümlülük altına girmez, aynı zamanda belirli bir yaşam biçimini, davranışları veya geleceğini nasıl şekillendireceğini belirleyen bir tabiyet ilişkisi içinde kurulur. “Borçlulara dönüşen öznelerden borçlarını peşin para olarak ödemek değil ama davranışlarla, tavırlarla, hareket tarzlarıyla, öznel bağlanmalarla, iş aramaya ayrılan zamanla piyasa ve girişim tarafından dikte edilen ölçütlere uygun olarak kendini geliştirmeye ödemeleri beklenilir” (Lazzarato, 2023, s. 80). Bir başka deyişle, borç sadece ekonomik bir mesele değildir, aynı zamanda özneleşme sürecini de biçimlendiren bir iktidar ilişkisidir.

Foucault (2021, s. 58), iktidar ilişkileri üzerinde durmasının asıl nedenini özne sorununu anlamak olarak değerlendirir ve araştırmalarının asıl temasının iktidar değil, özne olduğunu vurgular. Özne, bir yandan üretim ve anlamlandırma ilişkilerine girerken, bir yandan da iktidar ilişkilerine girer. Özneleşmek, iktidar ilişkileri doğrultusunda tabiyetle inşa edilmek, kurulmak anlamı içinde kullanılan bir süreçtir. Özneleşme sürecini benzer şekilde tabiyet ilişkisi üzerinden ele alan Butler (2015, s.19), hiçbir bireyin tabi olmadan (subjected) ya da “özneleşme (subjectivation)” süreci yaşamadan özne olamayacağını belirtir. Özneleşme süreci hem özne olmayı hem de tabi olmayı içinde barındırır. Butler, (2015, s. 85), bunu kişinin özerk olma halini ancak iktidara tabi olmak suretiyle yaşayacağı ve bu tabiyetin de radikal bir bağımlılığa işaret ettiği şeklinde açıklar. Lazzarato (2023, s. 70) ise Foucault'nun neoliberalizm üzerinde dururken finans, borç ve paranın işlevlerini göz önünde tutmadığını belirterek borcun kurduğu iktidar ilişkisini ve

özneleştirme biçimini ortaya koyar. Borcun kurmuş olduğu bu iktidar ilişkisi, yönetimsellik pratikleriyle benzerlik gösterir. Foucault'nun (2021, s.73) tanımına göre, bir iktidar ilişkisi doğrudan ve aracısız olarak başkalarının üzerinde değil; başkalarının eylemleri üzerinde eylemde bulunan bir eylem kipidir: mevcut ya da gelecekteki eylemler üzerindeki potansiyel ya da fiili bir eylemdir. Ayrıca, Foucault (2021, s. 57-81)'nin “yönetim” kavramı yalnızca siyasi yapıları ya da devletlerin yönetilmesini içermez; bununla birlikte, bireylerin ya da grupların davranışlarına nasıl yön verileceğini de kapsayan bir sürece karşılık gelmektedir. Bu bağlamda, yönetim benliğinin denetlenmesinden, ailenin ve ailenin çocukları üzerindeki denetimine ve evin idaresinden ruhun yönlendirilmesine kadar geniş bir anlama karşılık gelir. Yönetmek, en genel anlamıyla başkalarının mümkün eylem alanını yapılandırmaktır ve bu yüzden belirli bir toplumda insanların başkalarının davranışlarını yönlendirmesinin -yönetmenin- çok çeşitli biçimlerine ve ortamlarına rastlamak mümkündür.

Neoliberalizmin iktidar modeli olan yönetimsellik, sadece ekonomik bir kuram veya politik bir ideoloji olmamakla birlikte, devletin güçlerini artırma gibi bir amaç da gütmeyiz. “Bunun yerine yönetimsel aklın zorunlu ve yararlı ya da lüzumsuz ve hatta zararlı olup olmadığını çözümleyen “ekonomik bir yönetim” aracılığıyla işler (Lemke, 2022, s. 68). Bu doğrultuda, devlet yönetimsel pratiklerin uygulandığı tek biçim ya da yer değildir, ancak tüm diğer iktidar ilişkisi türleri bir biçimde devlete gönderme yapar. Foucault (2021, s. 79,) bu durumu iktidar ilişkilerinin devletten türemesiyle değil, iktidar ilişkilerinin devletleşmesiyle açıklar. Yönetimsellik, tüm toplumsal alandan benliğe kadar içkin bir şekilde işler. Bu çerçevede, Lemke (2022, s. 69)'nin de vurguladığı üzere, bu müdahaleler, her zaman yasak veya zorlama şeklinde olmak zorunda değildir. Aksine, liberalizmin “bırakınız yapsınlar” anlamındaki temel ilkesi olan “laissez-faire anlayışı” hakimdir; bu nedenle teşvik etme ve kısıktırma geçerlidir. Rose ve Miller (2008, s. 26-

32), Foucault'nun yönetim kavramını ekonomik, sosyal ve kişisel yönetimin bu tür 'dolaylı' mekanizmalarla sosyal-politik hedeflerle uyumlu hale getirilmesi bağlamında ele almasını önemli bulur. Bu bağlamda, bu dolaylı mekanizmalar (teknolojiler) aracılığıyla öznelerin kendi yaşam risklerini hesaplama konusunda "etkin" ve "özgür" yurttaşlar haline nasıl getirildiği sorusu ortaya çıkar. Foucault, yönetimsellik ile birlikte sorumluluk kavramının özneleşme süreciyle ilişkisine gönderme yapar. Bu süreçte kurulan özne, bir yandan kendilerinden sorumlu hale gelirken, aynı anda da hesaplanabilir, belirli riskler ve performans ölçütleri üzerinden değerlendirilebilir olmaya başlar. Ancak, neoliberal yönetimsellik, farklı zaman ve mekanlarda farklı şekillerde tezahür edebilir. Rose (1996, s. 328-332), çağdaş siyasi rasyonalitenin dilinin refah, özelleştirme, rekabet, finansal hesaplamalar gibi tanımlamalarıyla kesişen başka bir dil açısından da düşünülebileceğini ifade eder. Bu bağlamda, Rose (1996, s. 328-332), yönetim pratiklerinde 'topluluk' ve 'cemaat' kavramlarının önem kazanması üzerinde durur. Ona göre, yönetimsellik düzeyinde nüfusu düzenlemek, refahlarını sağlamak ve riskleri önlemek amacıyla otoritelerin kullandığı stratejiler ve araçlar, toplumu doğrudan yönetmeden dolaylı yollarla "yönetmeye" içkindir. Bu yönetim şekli içinde, geniş aileler ve her türden topluluklar bu sürece dahil edilmesi yönünde teşvik edilmektedir. Rose'a göre bu durum, topluluk aracılığıyla yönetimdir. Bu bağlamda, neoliberal yönetimsellik bir yandan bireylerin rolünü özelleştirirken, diğer yandan refah devletinin yokluğunda ailenin ve cemaat ilişkilerinin gücünü yeniden canlandırır (Kaya, 2015, s. 48). Bir yandan bireyler kendi risklerini yöneten, kararlar alan ve 'özgürce' hareket eden bireyler olarak özneleştirilirken, diğer taraftan devletten ziyade koruyucu bir kalkan olarak topluluk ve aile gibi kolektif bir kimliğin üyeleri haline getirilirler. Sosyal refah devleti artık nüfusun refahını finanse etmek ve güvence altına almak amacı gütmeyen, özneler bu rolü üstlenmekle sorumludur. Aynı zamanda geniş ailelere ve her türden topluluğa, sosyal refah devletinin gerilemesiyle oluşan boşluğu doldurma sorumluluğunu verir. Bu şekilde

topluluk veya aile öznelerin yönetimselliğinden sorumlu hale gelir. Ailenin neoliberal yönetimsellik içinde giderek topluluk teknolojilerinin önemli bir uygulanma alanı haline gelmesi ailenin öznelerin denetlenmesinden, güvenliğinden, yönetilmesinden sorumlu bir yapı haline gelmesiyle paraleldir. Bireylerin özneleşme süreçlerinde ve toplumsal gerçekliğin inşasında ailenin giderek sorumlulaşması toplumsal hayatın bir dizi alanına karşılık gelir. İşsizlik, yoksulluk, sosyal dışlanmanın yanı sıra özellikle yaşlı, çocuk, engelli ve hastaların bakımı ve korunmasında aile, devletin sosyal politika alanındaki yükünü üzerinden alan en önemli kurumsal yapı haline gelmiştir (Samav ve Gül, 2021 s. 71).

Türkiye bağlamında, topluluk ve ailelerin yönetimsellik ilişkisini ele almak için Buğra'nın (2017, s. 50), Türkiye'deki refah rejiminin dönüşümünün önemli bir özelliği olarak İslami muhafazakarlığın yükselmesine yaptığı vurgu; Acar ve Altınok'un (2013) ve Kaya'nın (2015) siyasi gündemde muhafazakâr ve aile odaklı söylemlerin ve bu yönde üretilen politikaların arttığını gösteren çalışmaları öne çıkmaktadır. Kaya (2015), muhafazakâr söylemin refah politikalarının yeniden yapılandırılmasındaki rolüne odaklanarak, ailenin, inanç temelli gönüllü kuruluşların, hayır kurumlarının, eğitimin ve İslam'ın son dönemde giderek artan önemi üzerinde durarak bu yönde oluşturulan stratejiler, söylemler ve sosyal politikaları analiz eder. Dolayısıyla, muhafazakâr söylemlerle desteklenen neoliberal yönetimselliğin cemaatle birlikte aileyi, öznelerin refahının sağlanması ve sosyal risklerden korunması konusunda sorumlu kıldığı ve aynı zamanda neoliberal politikaların zararlarından koruması için de çözüm olarak aileyi gösterdiği görülmektedir. Bu bağlamda, 2025 yılının "Aile Yılı" ilan edilmesiyle, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın "aile kurmanın önemine dikkat çekmek" için anne, baba ve üç çocuktan oluşan "aile" logosu tasarlaması güncel bir örnek olarak gösterilebilir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025). Bu durum, ailenin, neoliberal yönetimsellik

çerçevesinde refah devletinin boşluğunu doldurmak üzere araçsallaştırılmaya devam edeceğine işaret etmektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma, Türkiye’deki refah rejiminin dönüşümü ve neoliberal yönetimsellik çerçevesinde, ailenin artan rolünün üniversite mezunu gençlerin bağımsızlaşma kapasitelerini nasıl sınırladığını sorunsallaştırmaktadır. Araştırma, eğitim sürecine devam etmek için halihazırda ekonomik bağımsızlığını kazanmadan öğrenim kredisıyla borçlanan mezun gençlerin, borçluluk halleriyle şekillenen öznelliklerini, gençlerin kendi deneyimleri üzerinden anlamayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın bir sonraki bölümünde, aileciliğin öne çıktığı refah rejimi modeli olan Güney Avrupa Modeli’ne odaklanarak, bu modelde görülen gençlik politikaları üzerinde durulacaktır. Ardından, neoliberal dönemle birlikte refah rejimlerinin nasıl ve ne yönde dönüştüğü ve buna bağlı olarak gençlerin yetişkinliğe geçiş sürecinde ne gibi değişimler yaşandığı ele alınacaktır. Güney Avrupa Refah Rejimi Modeli kapsamında değerlendirilen Türkiye’nin refahın ve sosyal politikalardaki benzer dönüşümleri nasıl deneyimlediği incelendikten sonra, Türkiye’de gençliğin mevcut durumu tartışılacaktır. Araştırmanın sorunsalını çözümlemeye yönelik olarak ortaya konulan yöntem bölümünün ardından katılımcıların borçluluk deneyimleri analiz edilecektir.

2. GÜNEY MODELİNDE AİLECİLİK VE GENÇLİK POLİTİKALARI

Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemine karşılık gelen “gençliğin” bir sosyal kategori olarak kabul edilmesi gençlik kavramının tüm gençliği kapsayan homojen bir grup olduğu anlayışını doğursa da tek bir gençlikten söz etmek gençlerin içinde bulundukları toplumsal ve bireysel koşulların yaratmış olduğu farklılıkları görünmez kılması yönüyle yanıltıcıdır. Ancak gençler her ne kadar birbirinden farklı koşullarda yaşıyor olsalar da aynı ülkede aynı dönemde veya küresel anlamda aynı zamanda doğmuş olmanın ve benzer dönemi paylaşmanın yaratmış olduğu birtakım benzer deneyimleri de paylaşırlar. Bu bakımdan karşılaştırmalı refah rejimleri araştırmalarının özellikle Avrupa’daki ülkeler başta olmak üzere gençlikten yetişkinliğe geçişte yaşanan benzerlik ve farklılıkları incelemeye başladığı ve bu doğrultuda gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecinin farklı refah rejimleri içinde nasıl deneyimlendiği yönünde sınıflandırmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Ülkelerin refah rejimi modelinin gençlerin hayatlarını ve yetişkinliğe geçişlerini nasıl şekillendirdiği, özellikle küreselleşme ve neoliberalleşme ile birlikte nasıl değişimler yaşandığı araştırılmıştır. Bu bağlamda, Esping-Andersen’in (1990) oluşturduğu üç refah rejimi modeli aynı zamanda birbirinden farklı gençlikten yetişkinliğe geçiş modellerinin de ortaya konulmasına öncü olmuştur. Türkiye’deki refah rejiminin özelliklerinin başta ailecilik olmak üzere Güney Avrupa refah rejimi modeli ile göstermiş olduğu benzerlikler sonucu Türkiye de Güney Avrupa kümesine dahil edilmiş ve aileciliğin vurgulandığı bu refah rejiminin gençlerin hayatına ve gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecine etkisi anlaşılmaya çalışılmıştır.

2.1. Karşılaştırmalı Refah Rejimleri

Refah devletlerinin karşılaştırılarak farklı refah rejim türleri etrafında sınıflandırılabilceği yönündeki tartışmalar Esping-Andersen (1990) 'in oluşturduğu üç farklı refah rejimi tipolojisi ile birlikte hız kazanmış, bu yönde oluşturulan refah rejimlerinin eleştirilmesine bağılı olarak yeni sınıflandırmalar yapılmıştır.¹ Muhafazakar, liberal ve sosyal demokrat refah rejimleri olmak üzere sınıflandırılan refah devletleri sosyal vatandaşlık, tabakalaşma düzeyi ve metadışlaştırma derecesi bakımından karşılaştırılarak sınıflandırılmıştır. Bu ideal tipler üzerinden farklı refah devletlerinin karşılaştırılarak kümelenmesi birçok yönüyle eleştirilmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası gelişen refah devletlerinin refaha verdikleri önem açısından önemli ölçüde farklılaştığını öne süren Esping-Andersen (1990, s.1-33), devletlerin tarihsel özelliklerinin refah devletçiliğinin ortaya çıkışında belirleyici rol oynadığını belirtmektedir. Önceki çalışmaların refah devletini açıklarken özellikle harcamalara odaklanarak güç, demokrasi veya refahın ilişkisel olgular olması yönünü göz ardı etmesini eleştiren Esping-Andersen, refah devletini açıklamada politik ekonominin önemine vurgu yapar. Bu bağlamda, rejimin devlet ile ekonomi arasındaki ilişkide karmaşık hukuki ve örgütsel özelliklerin sistematik olarak iç içe geçmesi ile meydana geldiğini öne sürer. Dolayısıyla, refah devletini sınıflandırırken sadece harcamalara ve sağladığı haklara odaklanmanın yeterli olmadığını ve devletin faaliyetlerinin, piyasanın ve ailenin rolüyle nasıl bağlantılı olduğunun da dikkate alınması gerektiğini belirtir. Esping-Andersen (1990, s. 26)'e göre sosyal haklar ve refah devleti tabakalaşmasındaki

¹ Bu yöndeki çalışmaların kalıntı ve kurumsal refah devletleri kavramsallaştırması ile Wilensky ve Lebaux (1958)' ya kadar götürülebileceği üzerinde durulmaktadır. Kalıntı (residual) refah devleti yalnızca aile veya piyasa başarısız olduğunda devletin son aktör olarak müdahale etmesi yönüyle öne çıkarken; kurumsal (institutional) refah devletinin ise nüfusun tamamına hitap etmesi yönüyle evrensel ve refah uygulamalarının kurumsallaşmış olmasıyla tanımlanır. Kalıntı refah modeli, kurumsal yeniden dağıtımcı (institutional-redistributive) ve endüstriyel başarı modeli olmak üzere üçlü bir tipoloji geliştiren Titmuss (1974) refah modelini belirleyen gelişim değil, ideoloji olduğu yönünde bir ayrım yapar. (Abrahamson, 1999, s. 395-397). Bu bakımdan Esping-Andersen'in da Titmuss'un üçlü modelinden etkilendiğine değinilmektedir.

uluslararası farklılıklar incelendiğinde, devlet, piyasa ve aile arasında niteliksel olarak farklı düzenlemeler bulunacak; bulunan farklılıklar da doğrusal olarak dağılmayacak, rejim türlerine göre kümelenecektir.

Arts ve Gelissen (2002, s.139-140), endüstriyel kapitalist toplumların tarihine bakıldığında refah devletlerinin çoğunlukla karmaşık süreçlerin ve sosyal ve politik mühendisliğin birbirini izleyen adımları sonucunda kurulduğuna vurgu yaparlar. Giderek artan bir şekilde ortaya çıkan refah devletlerinin çok sayıda benzersiz örnekten oluşmadığını ve Esping-Andersen'in bunları üç farklı rejim türü etrafında kümeleyerek ideal tipler oluşturmalarının nedeninin gerçekliği karşılaştırmak ve ölçmek için bir araç olarak kullanmak olduğunu belirtirler. Dolayısıyla, ideal tiplerin kendi başına bir amaç değil, araç olduğunu ve bu yönüyle her birinin kendi ayrı örgütlenme, tabakalaşma ve toplumsal bütünleşme mantığına göre örgütlendiği ifade edilir. İdeal tiplerin inşasının bunların sonunda teorilere yol açması koşuluyla verimli olduğunun da altını çizerler. Muhafazakâr, liberal ve sosyal demokrat refah rejimi olarak adlandırılan ideal tiplerin kökenlerinin farklı tarihsel güçlere bağlı olduğu ve farklı gelişimsel yörüngeleri takip ettiği üzerinde durulur.

Refah rejimlerinin farklılıklarının ardındaki tarihsel ve siyasi güçler incelendiğinde muhafazakâr, liberal ve sosyal demokrat olmak üzere üç tipik yörüngenin görüleceğine değinilmektedir. Bu bakımdan refah devletlerini tanımlamak için geçmişe gitmeye gerek olmadığı, refah devletlerinin iki temel boyuta ilişkin konumlarına bakarak karakterize edildiği vurgulanır. Bu iki göstergeden en önemlisi toplumsal bir hizmetin bir hak olarak sunulma derecesi veya bir kişinin piyasaya güvenmeden geçimini sürdürebilme derecesine karşılık gelen metadışlaştırma (decommodification) düzeyi olarak adlandırılır. İkinci gösterge ise refahın sosyal gruplar arasında farklılaşma, eşitlik ve

sosyal bütünleşmeyi sağlama derecesini gösteren sosyal tabakalaşmanın ve dayanışmanın türüdür (Arts ve Gelissen, 2002, s. 141). Bu göstergelere bağlı olarak, örneğin, sosyal demokrat refah rejimi kümesine dahil edilen refah devletlerinde yüksek derecede metadışılaştırmanın görüldüğü, dayanışmanın baskın biçiminin evrensel olduğu ve dolayısıyla tabakalaşma derecesinin düşük olduğu üzerinde durulur. Tabakalaşma ilkesi herhangi bir bireysel katkıya bağlı olmamakla birlikte cömert ve evrenseldir. Liberal refah rejiminin aksine piyasayı dışarıda bırakır ve evrensel bir dayanışma inşa eder. Bireysel bağımsızlığın sağlanması hedeflenerek özellikle kadınların çocuk sahibi olup olmadıklarına bakılmaksızın işgücüne katılımı teşvik edilir. Bu kadar üst düzeyde dayanışmacı bir refah sistemini sürdürülebilir kılan da tam istihdamın hedeflenerek mümkün olduğu kadar çok insanın iş sahibi olmasının sağlanmasıdır. Öte yandan, bireyciliğin merkezi rol oynadığı ve piyasanın önceliğini barındıran liberal refah rejiminde, metadışılaştırma düzeyinin oldukça düşük olduğuna, sosyal haklar alanının oldukça sınırlı ve tabakalaştırma düzeyinin yüksek olmasına bağlı olarak nüfusta bölünmeye yol açtığına değinilmektedir. Devlet müdahalesinin ve yardımların minimal kaldığı ve sadece belirli sosyal grupları kapsayıcı özellikte olması yardım alanları damgalayan bir özellik göstermesine sebep olmaktadır. Son olarak Kıta Avrupası ülkelerinde görülen korporatist refah rejiminin temel özelliklerinden biri devletin doğrudan etkisinin mesleki statüye bağlı olmasından kaynaklı kutuplaştırıcı etkisi olarak ifade edilmektedir. Metadışılaştırma derecesi sosyal demokrat refah rejimine göre düşükken; liberal refah rejimine göre yüksektir. Dayanışma alanı korporatisttir ve baskın odağında aile vardır. Özellikle evli kadınların işgücü piyasasına katılımının desteklenmediği ve ‘geleneksel aile’ yapılarının korunmasının teşvik edildiği görülür. Bir diğer ifadeyle, refah devletinin ancak ailenin üyelerine hizmet etme kapasitesi tükendiğinde müdahale ettiği görülmektedir.

Esping-Andersen'e gelen eleştirilerin bir kısmı tipolojisinin değerli olduğu ancak revize edilmesi gerektiği, bir kısmının teorik ve metodolojik eksiklikler barındırdığı ve son olarak bir kısmının da uygun bir teori oluşturmaya katkıda bulunmadığı ile ilgili olarak sınıflandırılabilir. (Arts ve Gelissen, 2002, s.138). Gelen eleştiriler itibarıyla birtakım ülkelerin farklı rejimler altında değerlendirildiği, sınıflandırmayı yapmayı mümkün kılan ölçütlerin nitelik odaklı veya nicelik odaklı olması yönüyle değiştirildiği, üçlü modele dördüncü veya beşinci modeller eklendiği, eklenen modellerin bir alt-grup mu yoksa kendi başına farklı bir refah rejimi mi olduğu, sınıflandırmanın boyutlarının yetersiz görülmesine bağlı olarak yeni boyutların eklendiği, bazı ülkelerin melez özellikler göstermesi veya hiçbir sınıflandırmaya girmemesi yönüyle değerlendirildiği gibi tartışmalar ortaya çıkmıştır. Esping-Andersen (1999) 'in gelen eleştiriler sonucunda geliştirmiş olduğu refah rejimleri altında sınıflandırdığı bazı ülkeleri farklı refah rejimi kümesine dahil ettiği, göz ardı ettiği boyutları örneğin, piyasa, devlet, aile üçlüsünde üzerinde yeterince durmadığı ailenin refah sağlamadaki önemine daha fazla vurgu yaptığı görülmektedir.

Esping-Andersen'den önce yapılmış olan refah devletlerinin sınıflandırmasının tek boyutu nitel (nasıl) veya nicel (ne kadar) olmak üzere odak noktası almalarına bağlı olarak yetersiz olarak değerlendiren Bonoli (1997, s. 352), Esping-Andersen'e gelen eleştiriler doğrultusunda iki boyutlu yaklaşımın refah durumları arasındaki bazı niteliksel farklılıkları niceliksel açıdan farklılıkları göz ardı etmeden açıklayabilmek için önemli olduğuna değinir. Ona göre sadece sosyal harcamalara odaklanan yaklaşım yanıltıcıdır; bir sınıflandırma sosyal yardım hizmet miktarı ve bu hizmetin sunulma şeklini de kapsayabilmelidir. Bu bakımdan Esping-Andersen'e gelen eleştirileri açıklarken sınıflandırmasının metadışlaştırma kavramı tarafından ele alınmayan yönleri ihmal etmesi yönüyle örneğin, Güney Avrupa refah devletlerini açıklamada başarısız olması ve

feminist perspektiften yoksun olması olarak değerlendirir. Güney Avrupa modelini öne süren Ferrera'nın (1996), Esping-Andersen'den farklı olarak refahın sunulma şeklindeki farklılıkları açıklayabildiğini öne sürer (Bonoli, 1997, s. 356). Arts ve Gelissen gerçek refah devletlerinin ideal tiplerden farklı olarak neredeyse hiçbir zaman saf tipler olamayacağı ve genellikle karma-melez durumlar olduğu sonucuna varırlar. Refah devletleri ideal dünyanın aksine, gerçek dünyanın melez biçimler sergilediği, günümüzde her ülkenin bir sistem karması sunmakta olduğundan bahsedilir. Ortaya çıkan alternatif sınıflandırmaların Esping-Andersen'in sınıflandırmasına yönelik üç önemli eleştiriyle ilişkili olduğunu belirten Arts ve Gelissen (2002, s.142) Akdeniz refah devletinin yanlış tanımlanması, Antipod refah devletinin liberal refah rejimine ait olarak etiketlenmesi ve toplumsal cinsiyet boyutunun ihmal edilmesi olarak sıralarlar. Bu bakımdan Esping-Andersen refah sağlama kurumları olarak ailenin varlığını ve aile içinde kadının sorumluluğuna yüklenmiş olan bakım emeğinin önemini göz ardı etmesi yönüyle eleştirilir.

2.2. Güney Modeli: Aile ve Bakım Ekseninde Refahın Üretimi

Esping-Andersen'in (1990) refah rejimleri sınıflandırmasına gelen önemli eleştirilerden biri İtalya'yı korporatist refah rejimi kümelenmesine dahil etmesi ancak İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ı tipolojiye dahil etmemesi ile ilgilidir. Esping-Andersen bu ülkelerde görülen bazı ortak özelliklerin olduğunu kabul etse de örneğin, Katolik arka plan (Yunanistan haricinde), ve güçlü ailecilik özellikleri gösterme gibi, bu ülkelerin kendi başına bir refah rejimi oluşturamayacağını ancak Güney Modeli'nin korporatist modelin bir varyasyonu, alt-grubu olduğunu savunmaktadır.² Benzer şekilde,

² Esping-Andersen 'Avrupa merkezcilik' eleştirilerine karşılık özellikle tamamen mekânsal olarak tanımlanmış rejim kümelerini eleştirdiğini ve sınıflandırmaya dünyanın daha fazla ülkesinin dahil edilmesi gerekliliğini belirtir. Dolayısıyla, "orijinal" rejim tiplerine bağlı kalınmasını ve bu bakımdan sınıflandırılan ülkelerin bir alt grup olarak değerlendirilmesi gerekliliğini savunur (Abrahamson, 1999, s.406-407).

Kastrougalos (1996), bu ülkelerin sadece korporatist modelin az gelişmiş türleri olduğunu, bu anlamda başlangıç aşamasında olduğunu savunur. Abrahamson (1999) Esping-Andersen'i desteklemekle beraber bu tartışmanın refah devletlerinin gelişmişlik düzeyleri üzerinden gerçekleştiğini belirtir. Bir başka ifade ile Güney Modeli olarak sınıflandırılan ülkelerin tam olgunlaşmamış korporatist refah devletler olarak kabul edilmesi gerekliliği savunulmuştur. Fakat bu görüşe karşılık Güney Avrupa Modeli'nin korporatist refah rejiminden farklı olarak kendine özgü birtakım özellikleriyle yeni bir refah rejimi olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne süren görüşler ortaya çıkmıştır. Bu ülkelerin refah sistemleriyle ilgili özel sorunlara, kendi gelişme modellerine bağlı ortaya çıkan benzerliklere ilginin artmasıyla 'Güney Modeli (Ferrera, 1996)' veya 'Latin Kıyı (Leibfried, 1992)' Modeli'nin korporatist modelden farklı özellikler (gelişmemiş sosyal haklar, ailenin, kilisenin rolü ve kayıt dışı ekonominin payı vb.) gösterdiğine dair tartışmalar artmış ve bu özelliklerin tanımlanması ve yeni bir modelin varlığının kabulünü beraberinde getirmiştir.

Ferrera (2000) 'Güney Avrupa' kavramının sadece coğrafi bir bölgeye değil, aynı zamanda ülkelerin çağdaş politik-ekonomilerinde ve kurumsal yapılarındaki benzerliğe de işaret ettiğini belirtir. Bu bağlamda, Güney Avrupa refah modelinin kendine özgü özelliklerini açıklarken yedi ayırt edici unsurdan bahseder. Bunlardan ilki gelir desteğinin ikili bir özellik göstermesi ile sosyal hizmet kullanıcıları arasında büyük bir oranda kutuplaşmanın görülmesiyle ilişkilidir. Bu ülkelerde formel sektördekilere cömert bir sosyal koruma sağlanırken enformel olarak adlandırılabilen piyasalarda kayıt-dışı çalışanlara ise çok az destek sağlanır. İkinci özelliği sosyal korumanın standart risklerin ve daha genel olarak sosyal politikanın çeşitli işlevleri arasında dengesiz bir dağılım göstermesi oluşturur. Bu bakımdan emeklilik harcamalarına bağlı olarak yaşlıların aşırı korunurken aile yardımlarının az gelişmiş olması ve kamu konutlarının ve konut

desteğinin az gelişmiş olması örnek gösterilir. Üçüncü ayırt edici özellik sağlık hizmetleri ile ilgilidir. Bu ülkelerde gelir desteği sisteminde mesleki olarak parçalanma, kutuplaşma sergilenirken; sağlık sistemlerinde yurttaşlığa bağlı olarak sağlık hizmetlerinin evrensel özellik gösterdiği görülmektedir. Bir diğer özellik kamu/özel sektör karışımının farklı bir şekilde gelişmiş olduğudur. Beşinci özellik kamu hizmetlerinin planlanması ve dağıtımında klientalizm, tikelciliğin görülmesi, yolsuzluk ve liyakatsizliğin olmasıdır. Son iki özellik ise refahın finansman boyutu ile ilişkili olup, yasal eşitsizlikler nedeniyle çeşitli meslek grupları arasındaki yüklerin eşitsiz dağılımı ve kayıt-dışı ekonomi ve dolayısıyla vergi kaçakçılığının yüksek olması olarak açıklanır.

Tablo 1: Güney Avrupa Refah Rejiminin Özellikleri

Transfer Harcamaları	- Gelir koruma sistemi neredeyse kutuplaşmıştır. - Nakit yardımlar önemli bir rol oynar. - Gelir desteği mesleki statüye dayalıdır.
Sosyal Koruma Düzeyi	- Sosyal koruma dengesiz bir şekilde dağılmıştır: - Yaşlılık riskinin ve bir sosyal grup olarak yaşlıların aşırı korunması. - Aile desteklerinin ve hizmetlerinin az gelişmiş olması. - Kamu konutlarının ve konut desteğinin az gelişmiş olması.
Sağlık Sistemi	Gelir desteği sisteminde mesleki olarak parçalanma, kutuplaşma sergilenirken sağlık sistemlerinde yurttaşlığa bağlı olarak sağlık hizmetleri evrensel özellik gösterir.
Kamu-Özel Sektör Payı	Kamu ve özel sektör arasındaki (özellikle sağlık ve sosyal hizmetler alanında) oldukça belirgin (ancak bazen gizli

	anlaşmalı) bir karışımından oluşur. Sağlık hizmetinin evrensel olması kamusal alanın güçlendirilmesini ve özel sektörün dışlanması teşvik etmemiş, özellikle özel sektör için büyük avantajlar sağlanmıştır.
Refahın Dağılımı	• Yardım ve hizmetlerin planlanması ve dağıtımında tikelciliğin sürekliliği bir tür resmi kurumsallaşma sergiler. • Yüksek düzeyde yolsuzluk ve liyakatsizlik görülür.
Refahın Finansmanı	• Yasal eşitsizlikler nedeniyle yükler çeşitli meslek grupları arasında son derece eşitsiz dağılır.
Refahın Finansmanı	• Kayıt dışı ekonomi ve dolayısıyla vergi kaçakçılığı yüksek oranda görülür.

Ferrera (2000, s. 171) bu yedi özelliğin Güney Avrupa'nın sosyal politika özelliklerinin tam listesi olmadığını ancak birlikte ele alındıklarında tutarlı bir gerçekliği ortaya koyduğuna değinir. Bu mantık da büyük ölçüde aileciliğin pekiştirilmesi olduğudur.

Güney Avrupa modelindeki refah devletlerini (İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Türkiye) sosyal yardım programları üzerinden karşılaştırarak değerlendiren Gough (1996, s.13-14)'a göre, Güney Avrupa geri kalmışlığını açıklayan politik-kurumsal faktörlerin yanı sıra sanayileşme ve modernleşmenin nispeten yakın tarihli olması yönüyle ekonomik kalkınma düzeyinin düşük olması, aile yapısı, işgücü piyasasının özellikleri ve göç gibi özellikleri içeren sosyal-yapısal faktörler bulunmaktadır. Gough,

bu yüzden yardım programlarının da geride kaldığını belirtir.³ Sosyal yardımların gelişmemişliğini açıklamada önemli etkenlerden birinin ‘güneyli ailenin’ doğası ve rolü olduğunu belirtmektedir. Ailenin bir üyesinin istihdam edildiği ve bununla bağlantılı sosyal yardımlardan yararlanabildiği sürece ailenin kamuya ait bir güvenlik ağının yerini alabildiği görülmektedir. Bu bağlamda aile, aksi halde dışarıda kalacak olanlara maddi ve sosyal destek sağlar.

Andreotti vd. (2001, s. 46) Güney Avrupa refah sisteminde görülen devletin toplumsal yaşamın çoğu alanını düzenlemede merkezi olsa da zayıf rolüne, karşılıklılığa dayalı aile desteğine, ekonomik kalkınmada yüksek düzeydeki coğrafi ve sosyo-ekonomik farklılıklarla birlikte sosyal yardımların dağılımı ve erişimindeki ayrım gibi özelliklere vurgu yaparlar. Ailenin sosyal yardımlardan yararlanmadaki desteği ve sosyal riskler karşısında sorumluluğun aile ile birlikte akrabalık bağlarına aktarılmasına bağlı olarak Güney Avrupa modelini karakterize eden temel özelliklerden biri olan aile yapısının üzerinde dururlar. Bakım hizmetlerinin az gelişmiş olduğu Güney Avrupa modelinde, bu yapının özellikle kadınlara güçlü bir bakım görevi yüklediği görülür. Sonuçta, bu modelde kadınların işgücü piyasasına girmekten, işgücü piyasasında kalmayı sürdürmekten caydırıldığı veya işgücü piyasasındaysalar ‘çifte vardiya’ yapmak zorunda kalmaları üzerinde durulur. Bununla birlikte, ailesel özelliklerin doğum oranlarının azalması ile nüfusun yaşlanması, gençlerin yetişkin ebeveynleriyle daha uzun süre birlikte yaşaması ve kuzey ülkelerine kıyasla aile istikrarsızlığının daha az görülmesi üzerindeki etkisine de değinilmiştir (Andreotti vd. 2001, s. 50-51).

³ Ancak, Gough bu yaklaşımın Portekiz, Yunanistan ve Türkiye’yi açıklamaya yeterli olmasına rağmen İspanya ve özellikle İtalya için yetersiz kaldığını belirtmektedir. Ülkeler arasında görülen farklılıkları sadece “gelişme aşamaları” üzerinden açıklamanın yeterli olmadığına vurgu yapar. Ülkelerin birbirinden farklılaştığı pek çok boyut olsa da aile, iş ve göç gibi üç alanda beş ülkenin tümünde gözlenen güvence ağının bulunmadığının anlaşılmasına yardımcı olabilecek paralellikler vardır (Gough, 1996, s. 15).

2.2.1. Refah Rejiminin Cinsiyetli Karakteri

Toplumsal cinsiyetin karşılaştırmalı refah rejimi analizine dahil edilmesinin gerekliliğini savunan feministler, Esping-Andersen'in (1990) sınıflandırmasını en temelde refah ve bakımın sağlanmasında ailenin yerinin önemine vurgu yapılmaması ve bu bakımdan refahı sadece devlet ve piyasanın sağladığı ön kabulünün sorunlu olduğu yönüyle; kadınların işgücü piyasasından ne ölçüde dışlandığı veya ne ölçüde piyasaya dahil edildiği konusunda herhangi bir incelemenin olmaması yönüyle (Orloff, 1993); ücretli ve ücretsiz işgücünün (ev işi ve bakım emeği) toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı olarak yarattığı ayrımcılığı içermemesi yönüyle; analizde vatandaşlık haklarının cinsiyet ayrımı gözetmemesine bağlı olarak vatandaşlık statüsünün kadınları fiilen kapsamaması yönüyle (O'Connor, 1993) eleştirirler. Böylece, bu eleştirilere paralel olarak aile politikaları ve sosyal hizmet türleri incelenerek standart tipolojiyi değiştirmenin gerekliliğine değinilir. Lewis (1992), "erkek hane reisi (male breadwinner)" aile modeli olarak adlandırdığı model ile ücretli işte çalışmasına bağlı gelir getiren erkek ve bakım işlerinden sorumlu kadın rolleri üzerinden refah rejimlerini bu modele yakınlıkları üzerinden karşılaştırır. Sainsbury (1996), kadınların refah rejimlerinde anne, eş veya çalışan olarak görülmeleri üzerinden üçlü bir tipoloji yaratır. Refah rejimleri bakım emeğinin nasıl karşılandığı üzerinden karşılaştırılır. Bu tartışmalarla ana akım araştırmalarda yeterince ele alınmayan ailenin ve özellikle kadının refah sağlamadaki rolü refah analizlerine entegre edilmeye başlar.

Orloff (1993, s.322), devletlerin toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkilerini daha iyi anlayabilmek için Esping-Andersen'in sınıflandırmada kullandığı sosyal vatandaşlık, metadışlaştırma derecesi ve tabakalaşma boyutlarının cinsiyetlendirilmesi ve bunlara ek olarak ücretli işe erişim ve kadınların özerk haneler oluşturma ve sürdürme kapasitesi boyutlarının analize dahil edilmesi gerekliliğini vurgular. Devlet-piyasa-aile

ilişkisinde ailelerin refaha katkılarının hesaba katılmasının ve kadınların ücretsiz ev içi ve bakım emeğinin açıkça tanınması gerektiğinin; sosyal vatandaşlık statüsünün cinsiyetsiz olduğu yönündeki ön kabulün yanıltıcı olduğunun; devletlerin sınıf hiyerarşileri üzerindeki etkilerine odaklanırken toplumsal cinsiyet hiyerarşisini güçlendirdiği yönündeki etkiye değinilmemesinin üzerinde durur. Ücretli işe erişim boyutu ile devletlerin kadınların ücretli istihdamını ne ölçüde desteklediğini veya caydırdığını ortaya koyan yeni bir boyut önerir. Ev içi ve bakım emeğini sağlayan bireylerin işgücü piyasasına girmemesi veya yalnızca ikincil olarak girmesi durumuna bağlı olarak özerk haneler oluşturma ve sürdürme becerilerini gösterecek bir boyuta ihtiyaç olduğunu, bu boyutla kadınların kendi geçimi veya çocuklarının geçimini sağlamak adına evlenmek veya evli kalmak zorunda kalmadan yaşamlarını sürdürüp sürdüremeyeceği ortaya konulur. Bu boyutun önemi sosyal politikaların, sunulan hizmetlerle ne denli bireyselleştirdiği veya aileselleştirdiğini göstermesidir. Orloff'ın üzerinde durduğu bir diğer önemli nokta ise kadınların politika oluşturma süreçlerine katılım düzeylerinin bu sorunların sosyal programlara yansıma olasılığını da etkileyeceğidir. Orloff (1996, s.70) farklı refah devleti politikalarının karakterinin kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet çıkarlarının içeriğini nasıl şekillendirdiğini, bunların zaman içinde nasıl değiştiğini ve ülkeler arasında nasıl farklılaştığını anlamanın gerekliliğine vurgu yapar. Kadınların ücretli çalışmaya veya bakım emeğine katılımlarını teşvik eden, bu açıdan kararları şekillendiren politika oluşturma süreçlerinin dışında bırakılmalarına bağlı olarak özellikle cinsiyetçi bir karakterde olduğunu belirtir. Dolayısıyla, politikaların toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkisini değerlendirmek için toplumsal cinsiyet çıkarlarına ilişkin bir anlayışa dayanan ve toplumsal cinsiyetlendirilmiş boyutlara ihtiyaç olduğunun üzerinde durur.

Bireyleri cinsiyetlerine bakılmaksızın hayatta kalmak için işgücü piyasasına tamamen bağımlı olmaktan koruyan haklarla ilişkili olan metadışlaştırma kavramının “kişisel özerklik (personal autonomy)” kavramıyla desteklenmesini öneren O’Connor (1993), kişisel özerklik düzeyinin bireyleri bağımlılıktan (hem aile üyelerine kişisel bağımlılıktan hem de devlet kurumlarına bağımlılıktan) ne kadar koruduğunun görülmesi olarak değerlendirir. Bu bakımdan karşılıklı bağımlılık seçime, eşitliğe ve karşılıklılığa karşılık gelirken kişisel özerkliğin olmadığı durumda kurulan gönülsüz ekonomik bağımlılık eşitsiz bir güç ilişkisine ve seçim hakkının yoksunluğuna karşılık gelir.

Refah devletlerinin karşılaştırmalı analizine dahil edilen bir diğer boyut bakım hizmetleri olmuştur. Esping-Andersen’in piyasa bağımlılığı kavramına paralel olarak “bakım bağımlılığı”na atıfta bulunulur. Sosyal bakım hizmetleri bakıma bağımlılığı azaltmanın bir yolu olarak değerlendirilir. Farklı refah devletlerinde sosyal bakım hizmetlerinin hacimlerinin farklılık gösterdiğini gösteren Anttonen ve Sipilä (1996, s. 97)’nin araştırmaları hem bakım sağlayıcıların hem de bakım alanların özerkliğini artırmaya bağlı olan sosyal bakım hizmetlerinin refah devletinin modellenme biçimine ilişkin anlayışın genişlemesine katkı sunmuştur. Benzer şekilde, Bettio ve Plantenga (2004, s. 108) farklı bakım modellerini tanımlayarak bunların değişen sosyo-ekonomik nedenleri ve sonuçlarını araştırmışlardır. Farklı bakım stratejilerinin iş ve bakımın organizasyonunu farklı şekilde teşvik ettiği ve bu durumun iş gücüne katılımı, kadın yoksulluğunu ve doğurganlık kalıplarını etkilediğini belirtmişlerdir. Karşılaştırmalı bir analiz yapıldığında Akdeniz ülkelerinin (Yunanistan, İtalya, İspanya ve İrlanda) resmi olmayan bakıma en yoğun şekilde başvuranlar arasında yer aldığı, aile dayanışmasının daha güçlü olduğu ve nesiller arası bakım emeğinin yüksek olduğu sonucu görülmektedir (Bettio ve Plantenga, 2004, s. 88). Bu bakımdan Güney Avrupa modelindeki ülkeler çocuklara ve yaşlılara yönelik kamu hizmetlerinin eksikliği nedeniyle oldukça “aileci”

kabul edilmiştir. Aileler, aile ağı içinde birçok yoğun ve çeşitli alışverişin olduğu “sosyal takas odaları” (social clearing houses) olarak faaliyet göstermektedir.

Güney Avrupa modelinde kadınların sadece ev içinde değil, tüm toplumsal yeniden üretim sisteminin dengesinin korunmasında stratejik bir rolü vardır. Birçok kadının aile şirketlerinde veya kayıt dışı olarak çalışmasına bağlı olarak bağımsız kararlar alabilmesi ve özerklik geliştirmesi mümkün olmamaktadır. Bu durum, özellikle erkeğin gelir sağlayan kadının ise bakım hizmeti veren rollerinin karşılıklı bağımlılık durumu yaratması ile ilişkilendirilir. Bu bağımlılık ilişkisi Güney Avrupa ülkelerinde aile bağlarının neden bu kadar güçlü olduğunu göstermekle birlikte, toplumsal sistemin neden yeniden üretilmeye devam ettiğini de açıklamaktadır. Güney Avrupa ülkelerinde görülen “erkek hane reisi” modelinde iş kanunları geçimden sorumlu görülen çalışan erkek işçileri korurken kadınların ve gençlerin istihdam olanakları baltalanır ve yüksek oranda kadın ve genç işsizliği yaratır.

Tablo 2: Cinsiyet ve yaşa göre yıllık işsizlik oranı (%) ⁴

ILOSTAT Data Explorer								
Cinsiyet	Yaş	İtalya	İspanya	Portekiz	Yunanistan	Almanya	Birleşik Krallık	Norveç
Toplam	15-64	7,8	12,3	6,7	11,2	3,2	3,8	3,7
Toplam	15-24	22,7	28,7	20,3	26,7	5,9	11,2	11
Kadın	15-64	8,9	14	7	14,5	2,9	3,6	3,6
Kadın	15-24	25,2	28,5	19,8	29,4	5,2	9,2	10,6

(ILOSTAT Data Explorer, 2024a)

15-24 yaş arası gençlerin işgücüne katılım oranlarının dünya genelinde düşme eğilimi gösterdiği ve gençlerin işsiz kalma olasılığının yetişkinlere (25 yaş ve üzeri) göre üç kat fazla olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, küresel düzeyde gençlerin beşte birinin

⁴ Birleşik Krallık’a ait son veriler 2019 yılına dayanmakta olup, diğer ülkeler için son veriler 2023 yılına aittir.

öğretimde, istihdamda veya eğitimde olmadığı, kısaca NEET statüsüne sahip olduğu, buna bağlı olarak ne iş gücü piyasasında deneyim kazandıkları ne işte gelir elde ettikleri ne de eğitimlerini ve yeteneklerini geliştirebildikleri anlamına gelmektedir. Özellikle genç kadınların NEET statüsüne sahip olma olasılığının genç erkeklere göre iki katı olduğu belirtilmiştir (ILO, 2020). Küresel düzeyde gençleri ve özellikle genç kadınları olumsuz etkileyen bu durum aileci karakteri sebebiyle Güney Avrupa ülkelerindeki genç kadınları daha fazla etkilemektedir. Bu bakımdan Esping-Andersen (1990), ve Ferrera'nın (1996) aynı kümeye dahil ettiği ülkeler (sosyal demokrat/ İskandinav, liberal/Anglo-Sakson ve korporatist/Bismarckian) temsili olarak incelendiğinde Güney Avrupa Modeli'nde yer alan ülkelerde özellikle 15-24 yaş aralığındaki genç kadınların işsizlik oranlarının diğer rejimlerin içinde yer alan ülkelere göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak, kadınların ve gençlerin işgücü piyasasından dışlanmaları sistemin sürdürülmesinde ve 'aile dayanışmasının' yeniden güçlendirilmesinde işlevseldir. Güney Avrupa modelinin bir özelliği olarak görülen gelir desteğindeki kutuplaşma iyi korunan erkek işçiler ile "içerdekiler"i oluşturur. Geçici, kayıt dışı olarak istihdam edilen ve özellikle son zamanlarda esnek çalışmaya teşvik edilen kadınlar ve gençler ile ise "dışarıdakiler"i oluşturmaktadır (Andreotti vd. 2001, s. 53).

2.2.2. Güney Modelinde Gençlik

Karşılaştırmalı refah rejimleri analizine feminist eleştiriyle birlikte toplumsal cinsiyet boyutunun dahil edilmesi, farklı refah rejimlerinin kişilerin hayatlarını sürdürmelerinde cinsiyetlerinin ailelerine olan bağımlılıklarını nasıl ve ne ölçüde etkilediğini ortaya koymuştur. Bu eleştiriler doğrultusunda, refah rejimlerinin kişilerin hayatlarına etkisi

toplumdaki, özellikle de daha dezavantajlı konumda bulunan gruplar başta olmak üzere araştırılmasına öncülük etmiştir.

Refah rejimi analizlerinin yetişkin erkek vatandaşlara tanınan sosyal vatandaşlığa odaklanması, aileye bağımlı olan çocukluk dönemi ile bağımsız bir yetişkin olma hali arasında net bir ayrım yaparak çocukluktan yetişkinliğe geçişteki döneme karşılık gelen gençlik dönemini de göz ardı etmektedir. Bir başka ifadeyle, çocukluk ve yetişkinlik arasındaki bu ayrımın doğrudan ve sorunsuz bir geçiş olarak yaşandığı anlayışını güçlendirmektedir. Ancak, bu geçişin özellikle 1970'ler ile birlikte dönüşüme uğradığı ve giderek daha karmaşıklaştığı yönündeki gençlik çalışmaları artmaktadır. Gençlikten yetişkinliğe geçişi konu alan araştırmalar, gençlik geçişlerinin uzamasının yanında standart dışı bir hal almaya başladığını göstermektedir. Bu bakımdan sosyal politika çalışmaları, çocukluktan yetişkinliğe geçiş olarak ele aldığı gençlik döneminin farklı refah rejimlerine sahip ülkelerde gençlerin yaşamlarını ve yetişkinliğe geçiş süreçlerini nasıl şekillendirdiği üzerinde durmaya başlamıştır. Bu yönde refah rejimleri gençlik refahı üzerinden de sınıflandırılmıştır (Buchmann 2011; Walther 2006; Chevalier 2016).

Gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecinin sosyal politika çalışmalarına dahil edilmesinde etkili olan Walther (2006), farklı gençlik 'geçiş rejimlerinin' gençlerin biyografik deneyimleri üzerindeki etkisini inceler. Walther (2006), oluşturduğu model ile ülkeleri kurumsal ve sosyo-ekonomik yapılarına göre kümeleyerek ortaya çıkan farklılıkların gençlerin geçiş biyografilerine etkisini araştırır. Bu bakımdan farklı sosyo-ekonomik, kurumsal ve kültürel bağlamların gençlerin yaşam akışlarında seçime, esnekliğe ve güvenliğe ne ölçüde ve nasıl izin verdiğini yapı ve fail arasındaki etkileşimi gözeterek karşılaştırmalı bir perspektiften analiz etmeye çalışır. Dört farklı gençlik geçiş rejimi ortaya koyan Walther, alt-koruyucu (sub-protective) gençlik geçiş rejimi olarak

tanımladığı İtalya, İspanya ve Portekiz gibi Güney Avrupa ülkelerinin dahil olduğu bu model ile çocuk işçiliğine bağlı okulu erken bırakma oranının yüksek olması, mesleki eğitimin zayıf olması, gençlik geçişlerinin uzun bir bekleme aşamasıyla yapılandırılması, gençlerin sosyal yardımlardan yararlanma hakkına sahip olmaması, kayıt dışı ekonomide güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalması ve genç işsizlik oranının özellikle genç kadınlar için yüksek olması gibi benzer sorunları ortaya koyar. Yükseköğretimdeki gençlerin birçoğunun diplomalarını alamadan üniversiteyi bıraktığı veya aşırı kalifiye hale geldiğini belirtir. Gençlerin yardımlara erişiminin olmamasından dolayı aile desteğinin payının oldukça yüksek olmasına değinir. Bu nedenle gençlerin aileye bağımlı hale gelmesini vurgulayarak geçiş sisteminin seçenek, esneklik veya güvenlik sağlamadığına; bunun aile desteğinin boyutuna bağlı olduğuna işaret eder. Walther (2006), aynı zamanda, çeşitli rejimler arasında gençlerin geçiş yapılarına ilişkin algılarında ve bununla baş etmelerinde de cinsiyete özgü farklılıkların olduğu gözlemini yapar. Bir refah rejimi olarak Güney Avrupa Modeli üzerinde duran Andreotti vd. (2001, s. 52) gençlerin ebeveynleriyle daha uzun süre birlikte yaşamalarının daha uzun süre düzenli ve makul bir iş aramak için bir strateji olduğunu ve buna erişene kadar gençlerin ebeveynlerine bağımlı kaldıklarını belirtir. Bu stratejinin sadece genç işsizler veya güvencesiz işlerde çalışanlarla sınırlı olmadığı, düzenli bir işi olan gençlerin dahi aileleriyle yaşadıklarına ve bu durumun da gelecek için yatırım yapmanın ana nedenlerinden biri olduğu öne sürülmektedir. Sonuç olarak, aile kaynaklarına bağımlılığın ve bunun dolaylı sonucu olarak aile içinde daha az sözleşme gücüne sahip olmanın görülebileceğinin altı çizilir. Benzer şekilde Moreno (2006), gençler arasındaki iş güvencesizliğinin güçlü aile desteği ve pahalı konut fiyatlarıyla birleşince, Güney Avrupa'da gençliğin bağımsızlaşması konusunda caydırıcı rol oynadığını öne sürer. Kaynakların yeniden dağıtımında kuşaklar arası transferlerin önemli işlevi gençlerin daha geç bağımsızlaşması ile birleştiğinde diğer refah rejimleriyle karşılaştırıldığında aile

kaynaklarının daha yoğun ve kapsamlı bir şekilde kullanılması anlamına gelmektedir. Bu bakımdan aileler içindeki maddi ve manevi transferler Akdeniz refahının doğasını belirlemektedir. Dolayısıyla, Moreno (2006, s.82-88), gençlerin “kendi ayakları üzerinde durma” fırsatının olmamasından ve bunun hane halkı üyeleri arasındaki karşılıklı destekle telafi edildiğinden söz etmektedir.

Chevalier (2016)’ye göre, Walther (2006) refah rejimlerinin gençlik geçişi üzerinde neden bir etkiye sahip olduğunu tartışmaz ve Chevalier, Walther’ın oluşturduğu tipolojiyi tek yönlü olduğundan dolayı yeterli bulmaz. Chevalier (2016), gençlerin ‘gençlik refah vatandaşlığına’ erişimindeki çeşitliliği açıklamak için iki boyutlu bir tipoloji önerir. İlk boyut, gençlere yönelik gelir desteği programlarını temel alan sosyal vatandaşlık boyutuna, ikinci boyut ise gençlere yönelik istihdam politikaları ve eğitim politikalarının arasındaki ilişkiyi temel alan ekonomik vatandaşlık boyutuna dayanır. İlk boyut refah desteğine bakarak gençlerin çocuk olarak görüldüğü aileselleştirme perspektifi veya yetişkin olarak kabul edildiği bireyselleştirme perspektifi arasında ayırım yapmayı sağlarken, ikinci boyut ise gençlere kazandırılan yeteneklerin kapsayıcılığının ölçüldüğü işgücü piyasasına entegrasyonları ile ilgilidir. Bu boyutları değerlendirerek dört farklı gençlik refah vatandaşlığı rejimi ortaya koyar. Gençler için iki tür sosyal vatandaşlık figürü olmasına değinir. İlki, gençliğin çocukluğun bir parçası olarak düşünülmesi ile sosyal vatandaşlığın aileselleşmesidir. Bu sosyal vatandaşlık türü gençliği çocukluğun bir uzantısı olarak kabul eder. Ailesel sosyal yardımlar ne kadar fazla olursa, gençlerin sosyal yardımlardan kendi başlarına yararlanma hakkı o kadar az olur ve sosyal yardımların kapsamı da o kadar düşük olur. Diğer figür ise gençlerin yetişkin olarak algılanmasıyla sosyal vatandaşlığın bireyselleştirilmesidir. Kısaca, ‘gençlik sosyal vatandaşlığı’ olarak tanımladığı değişken aileselleştirmeden bireyselleşmeye kadar uzanmakta ve buradaki ölçütler öğrencilere yönelik aile ödeneklerinin yaş sınırlarını, lisans öğrencilerinin

öğrenci desteği alma payını ve gençlerin sosyal yardım alma payını içermektedir. ‘Gençlerin entegrasyonu’ olarak adlandırdığı değişken ise seçici stratejiden kapsayıcı stratejiye kadar uzanır. Eğitim ve öğretimi erken bırakanlar, eğitimdeki gençlerin payı, düşük vasıflı gençler için genç işsizlik ve NEET oranı gibi ölçütlere bakılır. Sonuçta, Chevalier (2016), ailevi sosyal yardımların sağlandığı, ekonomik vatandaşlığın seçici strateji ile karakterize edildiği İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan gibi ülkelerin içinde yer aldığı ‘reddedilen genç vatandaşlık’ (denied youth citizenship) tipini öne sürer. Bu bağlamda, literatürde tanımlanan dört refah rejiminin, gençlik gibi bir konuya uygulandığında dahi uygun olduğu söylenebilir.

2.2.3. Refah Rejimlerinin Dönüşümü

Küreselleşme, esnek üretim sisteminin ortaya çıkışı ve demografik değişimlerle yaşanan nüfusun artması gibi birçok yapısal değişimin bir araya gelmesine bağlı oluşan sorunlar ve bu yönde refah devletlerinin gerilemesi, refah devletlerinin “krizde” olup olmadığına yönelik birçok tartışmayı doğurmuştur. Bu sorunlardan farklı refah devletlerinin nasıl ve ne ölçüde etkilendiğine yönelik araştırmalar ortaya çıkmıştır. Oluşan krizlere karşılık refah devletinin asgariye indirildiğini veya indirileceğini öne süren görüşler krizi kronik olarak görmekte olup, refah devletinin geri dönülemez biçimde parçalanacağına dayanırken; buna karşılık bir diğer görüş bu zorluklara rağmen refah devletinin son derece dayanıklı olabileceğine bağlı olarak geliştirilen refah devletinin “göreceli istikrarı” üzerinde duran “dayanıklılık hipotezi” olmuştur (Nordlund, 2000 s. 31). Küreselleşme ile beraber refah devletlerinde benzeşme durumu oluşurken kurumsal geleneklerin ve yerleşik çıkarların ise farklılaşma durumu yarattığı öne sürülmüştür (Esping-Andersen, 1996). Eski benzeşme teorisi giderek genişleyen bir refah devletinin kaçınılmazlığına dayanırken yeni benzeşmenin ulus devletlerin serbest piyasa taleplerine uyum sağlama zorunluluğuna bağlı harcamaları kısmada ortaklaştıkları bir

benzeşme haline dayanmaktadır (Kleinman, 2008, s.169). Küreselleşme refah devletlerinin benzer yönde değişiminde etkili olurken siyasi ve kurumsal mekanizmalar ise refah, istihdam ve büyüme hedeflerini şekillendirerek refah devletleri arasındaki farklılığı oluşturmaktadır.

Refah devletlerinde görülen değişim eğiliminin tüm ülkelerde birbiriyle tutarlı olmadığı vurgulanmakla birlikte, bu yöndeki ortak eğilimleri açıklayabilmek için refah devletlerini etkileyen iç ve dış etmenlerin analiz edildiği görülmektedir. Dış etmenlerin özellikle küreselleşme ve Avrupa entegrasyon süreci olduğu, yeterli kanıt olmamasına rağmen yüksek refah seviyesinin ekonomik büyüme ile birlikte gerçekleşmeyeceğine yapılan vurgu ve bu doğrultuda uluslararası örgütlerden gelen baskıların yapısal uyum, ücret maliyetlerini azaltma, kamu harcamalarını kısma, emek piyasalarında daha fazla esnekliğe yönelme gibi dayatmalar yapması olmuştur. Bütün bu dış etmenler devletlerin etki alanını kısıtlamaktadır. İç etmenler ise ekonomik büyümenin daha yavaş görülmesi, işgücü piyasasındaki değişimler, demografik değişimler, kitlelerin yaklaşımındaki değişim ve elitlerin yaklaşımındaki değişim ile açıklanmaktadır (Kleinman, 2008).

Refah rejimlerinin dönüşümü Güney Modeli özelinde değerlendirildiğinde, Ferrera (2000), Güney Avrupa refah devletlerinin gelişme ile ilişkili iç baskılar ve dış baskılar olmak üzere benzer zorlukları paylaştığına vurgu yapmaktadır. Bu krizin Güney Avrupa’da farklı bir şekilde görülmesini bu modeldeki ülkelerin daha geç bir zamanda gelişmesi ve geri kalmışlık, daha zorlu sosyo-ekonomik koşullarla baş etmek durumunda kalması olarak açıklamaktadır. Güney Avrupa refah devletlerini etkileyen yapısal krizde etkili dışsal faktörleri küreselleşme ve Avrupa Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU)’inin getirmiş olduğu kısıtlamalar; içsel baskıları demografik sorunlar olarak açıklarken krizin yoğunluğunun da dört ülkede (İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan) farklılık gösterdiğini

belirtmektedir. Özellikle 1990'lar boyunca yapılan düzenlemelerin, Güney Modelini bir tür kısır döngüye sokma eğilimi gösterdiğini, bu tür sorunların kaynağında sosyal korumanın kutuplaşmış olmasının ve demografik çarpıklığın olduğunu ifade etmektedir. Ferrera (2000), dış kısıtların artan bir şekilde Güney Avrupa devletlerinin sosyal programlarının kapsamını daraltmaya zorladığına değinirken Deacon (2008, s.109) küreselleşmenin gelişmekte olan ülkeler ve birçok yükselen ekonomi için devletlerin eğitim, sağlık ve sosyal koruma sağlama kapasitelerini azaltan ciddi bir borçlanma yarattığına işaret etmektedir.

1980'lerden sonrasına denk düşen neoliberal dönemle birçok ülkenin refah sisteminin bütün dünyada büyük ölçüde değiştiğine vurgu yapılmaktadır. Neoliberalizmin farklı refah sistemlerine sahip devletlerde farklı şekillerde tezahür edeceğinin altı çizilmekle beraber, tüm dünyada yeni bir refah yönetimi sisteminin ortaya çıktığı öne sürülmektedir. Bu bağlamda bu değişimleri neoliberal makro ekonomi politikaları ile refah rejimlerinin devletten piyasa odaklı bir yaklaşıma geçmesi, özelleştirmeler, kamu harcamalarının kapsamının sınırlandırılması, giderek serbestleşen işgücü piyasasındaki esnek istihdam uygulamaları, sosyal güvenliğin zayıflaması, güçlü bir piyasa zihniyetinin hâkim olduğu siyasi ve ideolojik ortam olarak özetlemekle beraber bütün bu dönüşümün daha önce mevcut olan mekanizmaların aşınmasına sebep olduğu belirtilmektedir. Kısaca, refah devletlerinin küçüldüğüne yönelik hâkim bir anlayış oluşmuştur. Ancak, refah devletlerinin neoliberal dönemde bu yönüyle giderek küçüldüğüne dair bu hâkim görüşe rağmen ampirik kanıtların devletin sosyal politika alanından çekilmek yerine olgunlaşmamış refah devletlerinde dahi refah uygulamalarının daha çok vurgulandığını ve sosyal politika müdahalelerinin daha fazla önem kazandığını göstermesi ise bu konudaki ikilemi yaratmaktadır (Buğra, Keyder 2006; Buğra, 2017). Dolayısıyla, refah sistemlerinin toplam bütçe ve kapsadığı kişi açısından büyüdüğü ve bu bakımdan bir

küçülmeden ziyade içeriğin değiştiği ifade edilir. Bu bakımdan refah sistemlerinde sistemli bir şekilde formel sektör çalışanlarına yönelik istihdam temelli sosyal güvenlik politikalarından gelir temelli sosyal yardım politikalarına doğru bir geçiş yaşandığı üzerinde durulur. Bu değişimin en temelinde refah yerine çalışma ücretine vurgu yapılarak sosyal bakım ve hizmetlerinin sağlanmasında devletin rolünün değişimi olduğu öne sürülmektedir (Buğra, Adar, 2008). Bu bağlamda sosyal güvenlik politikalarının daraltılırken sosyal yardım politikalarının ise genişletildiği öne çıkmaktadır.

Refah devletlerinin krizde olup olmadığına yönelik yapılan araştırmaların yanı sıra refah rejimlerinin bu dönüşümünün temel sebepleri konusunda da farklı görüşlerin mevcut olduğu söylenebilir. Bu bakımdan bu değişimi ağırlıklı olarak yapısal değişimler ile açıklayan yaklaşımlar ve siyasi analizlerin ön planda tutulduğu yaklaşımlar olarak ayırmak mümkündür. Refah rejimlerindeki değişimi ekonomik ve demografik değişimlere yönelik otomatik bir tepki olarak değerlendiremeyeceğini öne süren ve siyasi etkenlerin refah rejimlerindeki değişimi açıklamadaki etkisinin yeterince üzerinde durulmadığına, siyasi içerme ve siyasi mobilizasyon olarak refah programlarına odaklanmanın gerekliliğine vurgu yapan görüşler de mevcuttur. Ferrera (1996), Güney Modeli'nin siyasi kurumsal özelliklerinin mevcut sosyo-ekonomik zorlukları daha da şiddetlendirdiğini öne sürer. Kleinman (2008, s. 191) vatandaşların ve siyasetçilerin siyasi tercihlerinin refah devletlerinin krizinde belirleyici olduğunu öne sürer. Bu yaklaşımla konu edilen yapısal değişikliklerin refah politikalarındaki değişimler için bir bağlam oluştursa da bu değişiklikleri dayatamayacağı ileri sürülür. Dolayısıyla, refah sistemlerinin ne ölçüde ve nasıl genişletileceği veya daraltılacağına ekonomik ve yapısal değişimlere indirgenemeyeceği, toplumsal ve siyasi güçlerin ve özellikle taban gruplarının ne ölçüde politikleştiğine bağlı olduğu belirtilir. Dolayısıyla, refah

sistemindeki değişimin siyasi mobilizasyon ve siyasi içermeyi içeren bütünlüklü bir siyasi açıklamasının yapılması gerekliliği öne sürülür (Yörük, 2022).

Sonuçta, 1980 sonrası dönemde görülen değişimlerin sebeplerinin farklı gerekçelere dayandırılabilceği, ancak sonuçlarında ortak bir kabul olduğu, bunun da değişimlerin özellikle Güney Avrupa Modeli özelinde var olan formel ve enformel (özellikle aile kurumu) sosyal koruma mekanizmalarına oluşturduğu baskı olduğu söylenebilir. Bireylerin sosyal koruma ve vatandaşlık haklarının formel bir istihdam statüsüne bağlı olduğu bu sistemlerde bireylerin formel istihdamın dışında kalması önemli ölçüde aile ve akrabalık bağlarına bağımlı olmalarına sebep olmakla birlikte, refah rejimlerinin dönüşümüyle bu bağımlılığın derinleştiği ifade edilmektedir. Bu yönüyle refah devletlerinin dönüşümü Güney Avrupa Modeli özelinde değerlendirildiğinde ailenin ve kadının refah sağlayıcı rolünde ve gençlik geçişlerinde de değişimler gözlemlenmektedir. Öncesinde geleneksel ‘geniş güneyli ailenin’ sağlamış olduğu dayanışma ağı, kuşaklar arası (aile içi, evlilik ve çocuk yetiştirme vb. sırasında) transfer akışı sağlasa da düzenli, güvenceli ve makul ücretli işlere erişimin zorlaşması Ferrera (2000)’ ya göre giderek bu mekanizmayı aşındırmıştır. Bu durumun aile üzerindeki etkilerine değinen Ferrera (2000), destek ve sosyal yardımların eksikliğinin genç nüfusun seğeneklerini kısıtladığını, aile oluşumunun ve aile genişlemesinin önünde engel oluşturduğunu ifade etmektedir. Andreotti vd. (2001)’na göre, devam eden dönüşümler öncelikle Güney Avrupa refah rejiminin kilit kurumu olan aileyi etkilemektedir. Bazı bölgelerde ayrılık ve boşanma oranlarının düşük olmasının ailelerin farklı kaynakları bir araya getirerek birlikte yaşamaya zorlanmasına sebep olduğu ve bu yönüyle hane birliğinin seğimden ziyade bir hayatta kalma meselesi olduğuna değinirler. Gençlerin gençlikten yetişkinliğe ve okuldan işe geçişlerindeki değişimlere yönelik araştırmalar, kapsamlı refah politikalarının dahil edildiği güçlü refah devleti yapılarına sahip ölkelerde dahi gençlik geçişlerinin uzadığına

ve bununla birlikte standart dışı bir şekilde seyrettiğine vurgu yapmaktadır (Walther, 2006; Standing, 2022). Genç işsizliğinin artması, eğitimde geçirilen sürenin uzaması, işgücü piyasasının esnekleşmesi, gençlerin işgücü piyasasına erişimde yaşadıkları zorlukların artması okuldan işe geçişlerin uzamasına ve dolayısıyla gençlik geçişlerinin tersine çevrilebilir hale gelmesine sebep olmaktadır. Bu bakımdan standart dışı geçişlere vurgu yapan “yo-yo” gençlik kavramının ortaya çıktığı görülmektedir. Sonuç olarak, kaynaklara ve fırsatlara eşitsiz erişime rağmen gençlerin giderek daha fazla kendi kararlarını vermeleri gereken durumlarla karşı karşıya kalmaları gençler üzerinde sorumluluk yaratırken refah devletlerinin aile ve gençlik politikaları ise gençlerin ailelerine bağımlılıklarının artması yönünde teşvikler yaratmaktadır.

2.3. Türkiye’de Refah ve Sosyal Politika

Türkiye’deki refah rejimini sınıflandıran çalışmalar, Türkiye’nin Güney Avrupa Modeli ile benzerlik gösterdiğini ve bu bakımdan Türkiye’nin İtalya, İspanya, Yunanistan ve Portekiz ile aynı grupta yer aldığını ortaya koymaktadır (Gough 1996; Buğra ve Keyder, 2006; Grütjen, 2009). Türkiye’de devlet, piyasa ve aile arasındaki refahın sağlanmasında özellikle ailenin temel bir refah kurumu olarak öne çıkması özelliği Güney Avrupa modeli ile en önemli benzerliği oluşturmaktadır. Ülkeler arası karşılaştırmalar, Türkiye’de sivil toplumun, piyasa aktörlerinin ve bölgesel otoritelerin etkisinin düşük olması gibi bazı açılardan Güney Avrupa Modelinden farklı özellikler gösterse de Türkiye’de görülen refah rejimin Güney Avrupa modelinin temel özelliklerine uyduğunu göstermektedir (Grütjen, 2009, s. 128).

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemi Güney Avrupa’da olduğu gibi mesleki hiyerarşiye dayalı, oldukça parçalıdır. Formel olarak istihdam edilen hane reisi erkeğin işteki statüsüne göre sosyal güvenlik ve yardımlardan yararlanırken serbest meslek,

ücretsiz aile işçisi ve kayıt dışı olarak çalışanların ise sosyal korumanın dışında kaldığı görülmektedir. Bu yönüyle Türkiye'deki refah rejimi nüfusun büyük bir bölümünü dışlayan bir sosyal koruma sistemine dayanmaktadır. Risk durumlarında ise sosyal korumanın dışında kalanlara güvenlik sağlayan enformel ilişkilerin bulunduğu görülmektedir. Gough (1996, s. 13) 'a göre farklı tarihsel rotalarına, sosyo-ekonomik ve kültürel niteliklerine rağmen Türkiye'nin de içinde yer aldığı kabul edilen Güney Avrupa modelinde sosyal yardım da pek çok ortak özellik göstermektedir. Bu anlamda, devletin sosyal alana nüfuz etme düzeyinin düşük olduğu ve sosyal yardım alanının az gelişmiş ve hatta bazı gruplar için hiç bulunmadığı vurgulanmaktadır. Böyle bir ortamda, bütün nüfusa yönelik sosyal yardım programlarının olmaması kamu harcamalarının eşitsizliği derinleştiren bir rol oynaması ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla, formel bir istihdam statüsü olmayanlar büyük ölçüde aile ve akrabalık bağlarına ve diğer resmi olmayan karşılıklı ilişkilerine bağlıdır. Ailenin temel ve çoğunlukla da tek güvenlik ağı ve sosyal hizmetlerin sağlayıcısı olarak öne çıkması çoğu kişiye sosyal risklerin aşımında aile bağlarına güvenmekten başka seçenek bırakmamaktadır. Bu enformel refah sağlayıcılarına siyasi kayırmacılık ve dini kuruluşlar da dahildir (Buğra, Keyder, 2006, s. 219).

Türkiye'nin küreselleşme ile 1980'lerden sonra uygulamaya konulan neoliberal ekonomi politikalarıyla piyasa ekonomisine geçişi, gelişmekte olan diğer ülkelerle benzer bir yol izlediğini göstermektedir. Refah yönetiminde görülen küresel değişimler, Türkiye özelinde de görülmekle birlikte, Türkiye'deki değişim, ekonomik liberalleşme ve serbestleşmeye dönük gelişmeler kadar, siyasal hayatta ortaya çıkan değişiklikler tarafından da şekillenmiştir. Bu açıdan özellikle 1980 askeri darbesinden sonra Türkiye'nin piyasa odaklı ve dışa dönük bir ekonomik stratejiyi benimsediği görülmektedir. Bu ekonomik değişim süreci, 1990'larda artan yolsuzlukların ağır kamu

borçlarına yol açması ve bu borçların ödenmesi için uluslararası finans kuruluşlarının sosyal harcamaların sistematik olarak kısılması yönündeki baskısı, Avrupa Birliği'ne üyelik süreci, 2001 ekonomik krizi ve yapısal değişimlerin yaratmış olduğu baskı ortamında hükümete gelen AKP yönetimi bu sorunlara İslami hayırseverlik faaliyetleri ve aile kurumu gibi enformel sosyal güvenlik ağlarıyla çözüm getirmeyi amaçlamıştır. Dolayısıyla, AKP hükümeti ile beraber aile merkezli sosyal politika bakış açısının geliştiği ve refah sağlanmasında ailenin merkezi bir kurum olarak öne çıkartıldığı görülmektedir. Bu bağlamda bireye sosyal koruma, sosyal yardım ve bakım sağlamada ailenin rolü desteklenmiştir. Buğra (2017) 'ya göre toplumsal olarak muhafazakâr ve ekonomik açıdan liberal bir hükümet olan AKP hükümeti ile birlikte refah yönetimi aileciliğin ve kayırmacılığın yeni biçimlerinin görüldüğü bir değişim yaşamıştır. Sonuçta, politika ortamı evrensel haklara dayalı sosyal yardım programları aracılığıyla sosyal içermeyi teşvik etmekten uzak olacak bir biçimde yeniden şekillendirilmiştir (Buğra, Keyder, 2006, s. 212).

Yine de küresel eğilimlerle paralel olarak, Türkiye'de de ampirik veriler incelendiğinde, sosyal harcamaların payının ve içermenin kapsayıcılığın arttığının da altı çizilmektedir. Dolayısıyla, refah rejiminin küçüldüğü yönündeki açıklamalara ek olarak refah rejimi yönetişiminin değiştiği ve bu değişimin de temelinde istihdam temelli sosyal güvenlik politikalarından gelir temelli sosyal yardım politikalarına geçildiği öne sürülmektedir. Türkiye'de neoliberal dönemle birlikte refah sistemlerinin büyük ölçüde küçüldüğü yönündeki görüşlere karşılık kapsanan kişi sayısı ve harcamalar bakımından genişlemesi refah politikalarından yararlanma ölçütünün değişmesi, istihdam temelli sosyal güvenlik politikalarından ziyade gelir temelli sosyal yardım politikalarının genişlemesi ile açıklanmaktadır. İstihdam temelli politikalara hak kazanma koşullarının

ağırlaştırılması ve hizmetlerin önemli ölçüde azaltılması bu politikalarda uygulanan bir kemer sıkma olarak değerlendirilebilir (Buğra, Adar, 2008; Yörük, 2022).

Refah politikalarının zorunlu olarak yapısal değişimleri izlemediğini, bir bağlam yaratsa da değişimi dayatmadığını, yapısal açıklamalara yer veren görüşlerin siyasi kaygıların refah rejimlerini şekillendirmedeki etkisini göz ardı ettiğini vurgulayan Yörük (2022)'e göre, küreselleşme, nüfusun yaşlanması, işgücü piyasasında görülen değişim, enformelleşme gibi yapısal faktörler ve süreçler önemli olsa da Türk refah rejimindeki değişimler siyasetin gidişatına bağlı olarak mekânsal ve zamansal dalgalanmalar yaşamaktadır. Bir başka deyişle, neoliberal dönemle birlikte Türkiye'deki refah politikalarının sosyal güvenlikle sosyal yardımlara doğru değişimi siyasi kaygılar ile açıklanmaktadır. Bununla birlikte, Yörük, Öker ve Tafoya (2022), refah sistemlerinin istihdam temelli sosyal güvenlikle gelir temelli sosyal yardımlara geçişini diğer yükselen piyasalarla paralel olarak gerçekleştirdiğini belirterek yeni bir refah devleti modeli olarak popülist refah devleti rejimini önerir. Brezilya, Çin, Hindistan ve Güney Afrika gibi ülkelerin yer aldığı popülist refah rejimi içinde Türkiye'yi de konumlandırır. Bu çalışmada, aile bağlarına yapılan vurguya atfen Güney Modeli tasnifi benimsenmiştir. Ancak, yapısal açıklamaların vurguladığı bir sonuç olarak siyasi analizlerde de Türkiye'de aileselleştirmenin kritik bir boyutta olduğunu altı çizilir. Bu bağlamda refah sisteminin özellikle kadının aile ve toplumdaki yerini şekillendirdiğine, kadınların aile bağlarından özgürleşmesinin farklı siyasi dönemlerde inşa edilen farklı refah politikalarıyla güçlendirilip zayıflatıldığına atıf yapılır (Powell, Yörük, 2017).

Buğra'nın (2017, s. 50) Türkiye'de görülen refah rejimi değişikliğinin önemli bir ayırt edici özelliği olarak ülkedeki İslami muhafazakârlığın yükselmesi olduğunu belirtmesine paralel olarak siyasi gündemde muhafazakâr ve aile odaklı söylemlerin ve bu yönde

Üretilen politikaların arttığını gösteren alışmalar (Kaya, 2015; Acar ve Altınok, 2013), bu politikaları neoliberal yönetim biçimi ile bağdaştırmaktadır. Bu bağlamda, Kaya (2015), muhafazakâr söylemin ne çıkartılarak refah politikalarının bu yönde yeniden yapılandırılmasını ve Türkiye'nin 2002'den bu yana AKP yönetimi altında İslamileşmesini analiz eder. Ailenin, inanç temelli gönüllü kuruluşların, hayır kurumlarının, eğitimin ve İslam'ın AKP yönetimi için giderek artan önemi üzerinde durarak AKP'nin Türkiye'de toplumun ve siyasetin İslamlaşmasına ilişkin stratejilerini, söylemlerini ve politikalarını analiz eder. Neoliberal ynetimsellikte sosyal refah devletin halka refah ve güvence sağlamak için artık bulunmadığına, bu boşluğun mevcut piyasa koşulları içinde bireylere veya geniş aileler ve topluluklara bırakıldığına atıfta bulunan Kaya (2015), AKP'nin toplumun ve siyasetin İslamlaşmasına yönelik kullandığı strateji ve söylemlerin yanı sıra sosyal yardım politikalarının teşvik edilmesi, sosyal yardım hizmetlerinin inanç temelli gönüllü kuruluşlara devredilmesi ve üç kuşaklı aile yapısının önemini vurgulayan sosyal hizmet politikalarının üzerinde durur. Bu bağlamda devletin sosyal bakım alanındaki sorumluluğunu aileye devreden AKP yönetiminin aileyi yaşlı, engelli ve çocukların ihtiyaçlarının karşılanması ve sosyal bakım sorununun çözümü için en iyi araç olarak gördüğünü belirtir. Bir başka deyişle, AKP'nin muhafazakâr ideolojisi içinde din ve cemaatin yanı sıra aileye verdiği önem, neoliberal politikaların zararlı sonuçlarından bireyi koruyacak bir araç olarak görülmektedir.

2.3.1. Türkiye'de Refahın Cinsiyetli Karakteri

Türkiye'deki refah devletin ve sosyal politikanın gelişimini toplumsal cinsiyet bakış açısıyla inceleyen çalışmalar da Güney Avrupa refah rejiminin önemli bir özelliği olan aileciliğin ve kadının refah sağlamadaki rolünün üzerinde durmaktadır. Türkiye'deki refah rejiminin sosyal koruma ve sosyal yardımları istihdam durumuna bağlayan ve kayıt dışı sektörde çalışanları dışlayan yapısı özellikle kadınların sosyal güvenlik sisteminden

dışlanmasına sebep olmaktadır. Dedeoğlu (2009, s.45) kapsayıcı bir sosyal güvenlik ve yardım sisteminin olmamasına bağlı olarak aile ve akrabalık bağlarının birçok kişi için sosyal devletin sağladığı güvenliğin ve yardımın yerini alacağına değinmiş, toplumsal yapının sürdürülmesi ve yeniden üretiminde ailenin bu anlamda merkezîyet kazanmasının kadınların toplum içindeki rollerinin eş ve anneye indirgenmesine karşılık geldiğini belirtmiştir. Bu bakımdan, erkeğin aile reisi ve kadının anne rolleri ile tanımlanması ve bu rollere bağlılığın birçok yasa ve uygulamaya yansımaları, Türkiye'nin refah devleti anlayışının normatif bir aile modeline dayandığını göstermektedir (Dedeoğlu, 2017, s. 217-220)

Refah devletlerinin yaşadığı dönüşüm eğilimleri, benzer şekilde Türkiye'de, özellikle 1980 sonrası dönemle birlikte görülmeye başlamış ve bu yönde oluşturulan piyasa odaklı neoliberal politikalar sosyal hakların önemli ölçüde kaybına yol açacak şekilde yeniden yapılandırılarak özellikle kadınlar üzerinde birçok açıdan olumsuz etki yaratmıştır. Bu olumsuz etkiler çoğu kadının bağımlı olarak yararlandığı refah yardımlarının önemli ölçüde azalması, kadınların işgücüne katılımlarını sağlayacak politikaların yetersiz olması ve bazı durumlarda işgücüne katılımlarında caydırıcı, istihdamdan çekilmelerinde de teşvik edici rol oynaması, sosyal bakım hizmetinin piyasa mekanizmasına terk edilmesi veya aileye asgari düzeyde maddi destek sunularak bakım emeğinin kadına yüklenmesi konusunda teşvik edici rol oynaması olarak sıralanabilir.

Neoliberal politikaların yanı sıra Türkiye'nin AB'ye aday olma süreci de Türkiye'deki toplumsal cinsiyet politikalarının oluşturulma biçimini etkilemiştir (Kılıç, 2008; Dedeoğlu 2012). Kılıç (2008), neoliberal politikaların ve AB'ye aday olma yönünde atılan adımların hızlandırıldığı, AKP hükümetiyle beraber kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik yapılan düzenlemelere odaklanır. Bu bakımdan, eski sosyal

politikaların kadınların ‘erkek korunmasına muhtaç’ algısına dayandığının, kadınların sigortalı aile üyelerinin bakmakla yükümlü oldukları kişiler olarak özel avantajlardan yararlandığının ancak bu dönemle birlikte uygulanmaya başlayan politikaların kadınların yararlandığı birtakım ayrıcalıkların ortadan kaldırılmasının veya bu hak ve ayrıcalıkları erkeklerin de faydalanacağı şekilde genişletilmesinin üzerinde durur. Kadınların sahip olduğu hak ve ayrıcalıkların sona erdirilmesi veya erkeklerin de bunlardan yararlanabilmesinin sağlanması, kadın ve erkeğin eşit hak ve ayrıcalıklara sahip olması anlayışı içinde gerçekleşse de sonuçta bu anlayışla yapılan düzenlemelerin kadınları mevcut riskler karşısında daha savunmasız hale getirdiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, yapılan yeni düzenlemelerin mevcut toplumsal cinsiyet normları ve rollerini dönüştürmek bir yana, bu norm ve rolleri yeniden ürettiği gözlemlenmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini tek başına ortadan kaldırmayacağının altı çizilmekle birlikte, aynı politikaların farklı toplumlarda farklı sosyal sonuçlara sebep olabilmesinin bir çıktısı olarak toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarının bazı durumlarda kadınların aleyhi yönünde sonuçlara dahi yol açabileceği belirtilmiştir. (Dedeoğlu, 2012, s. 271). Bu durum neoliberalizmin kaçınılmaz bir biçimde bütün ülkelerde aynı şekilde tezahür edeceği yanılgısı gibi AB’nin toplumsal cinsiyet politikalarının da kaçınılmaz olarak bütün ülkelerde aynı sosyal sonuçları yaratacağı yanılgısı ile benzerlik göstermektedir. Sonuçta, mevcut cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmadan eşitliği/aynılığı hedefleyen politikaların Türkiye’de kadınların mevcut durumunu iyileştirmek yerine, kadına yönelik ayrımcılığın daha da artmasına sebep olduğu görülmektedir.

Neoliberal politikaların zararlı etkilerinden ve sosyal risklerden korumanın yanı sıra, sosyal bakım sorumluluğu da öncelikli olarak aileye, aile içinde de kadına devredilmiştir. Dedeoğlu (2017, s. 225)’na göre, Türkiye’nin refah rejimi kadın istihdamı ve kadın

istihdamını destekleyen bakım hizmetleri üzerinden değerlendirildiğinde ataerkil bir karakter çizmektedir. Özellikle, son dönemlerde AKP hükümetinin uygulamış olduğu yasal değişimlerin pratik politikalara dönüştürülmemesinin kadın istihdamını teşvik etmediğini ve çocuk bakım hizmetlerinde de kamusal hizmetler sağlanmadığını belirtmektedir. Kamusal çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlığının çok düşük olması, çocuk bakım hizmetlerinin piyasa mekanizmasına terk edilmesine sebep olmakta ve kadınların istihdama katılımında caydırıcı bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, kadınların çalışmasına verilen desteğin çoğunlukla vergi indirimi, esnek çalışmaya teşvik gibi piyasa odaklı önlemlerle sınırlı olması kadınların istihdama katılımını enformel ve ev eksenli çalışma biçimiyle sınırlayarak kadın emeğinin değersizleşmesi sonucunu doğurmaktadır. Aile ve iş yaşamını uyumlaştırma politikalarının ve kadınların esnek çalışmalarını teşvik eden düzenlemelerin daha çok piyasada artan esnek işgücü talebini karşılamayı sağlayan bir araç olmasına bağlı olarak bu politikaların ataerkil yapıları dönüştürmek ve kadınlara yüklenen ev içi ve bakım rollerinin eşit olarak paylaşılmasını sağlamak gibi bir hedefi yoktur. Bunun yanı sıra, bazı yasal düzenlemeler anne-eş rollerini ödüllendirici niteliğe sahip olması sebebiyle, kadınları istihdama katılmak konusunda caydırmaktadır. Kamusal bakımdan devletin çekilme politikaları sonucu bakım emeğinin piyasaya bırakılması ve piyasa bakımının da yüksek maliyeti nedeniyle evde bakıma geçilmesinin yanı sıra aileye asgari düzeyde nakit yardımlar ile destek sağlanması da kadınları bakım emeğine teşvik etmektedir. Taşgın (2021, s. 27), 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulması ile hak temelli sosyal hizmet bakışının yerini "ailenin güçlendirilmesi" söylemiyle beraber devlet tarafından sağlanan kısıtlı sosyal hizmetlerin dahi aileye bırakılmasına değinmekte; Samav ve Gül (2021), özellikle engelli bakımı üzerinde durarak yeni sosyal hizmet anlayışının evde bakımın ailevileştirilmesi ve kadınlaşmasına dayandığını öne sürmektedir. "Bu nedenle bakım meselesinde, bakımın yalnızca kadınlar tarafından yapılabileceği ve yapılması

gerektiği düşüncesinin ürünü olan bu uygulamaların tek olanaklı hizmet biçimi olarak sunulması, bir yandan devletin başlıca sorumluluklarından olan yaşlı, hasta ve engelli bakımı işinden çekilerek profesyonel bakımı ortadan kaldırmasının yolunu açmakta diğeryandan kadının emeğini ücretlendirmiş gibi görünse de, eve giren paranın çoğı zaman kadının tasarrufunda olmaması ve kadını eve, bakım işlerine hapsederek, onların finansal güvencesizliğine ve kamusal alandan dışlanmasına neden olmaktadır" (Gelmez, 2006). Bütün bunlar göz önünde alındığında Türkiye'deki sosyal devlet ve kadın istihdam yapısının kadınları istihdama teşvik etmek ve eşitlik sağlamak konusunda yetersiz olduğı görölmektedir.

Acar ve Altunok (2013), AKP hükümetinin yürütmüş olduğı piyasayı önceleyen neoliberal programının yanı sıra, "siyasetin ahlak temelinde düzenlenmesi" anlamına gelen neo-muhafazakârlık ve bu iki rasyonalitenin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkisi üzerinde durur. 'Neoliberal siyasal rasyonalite' devletin sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi refah hizmetlerinin karşılanmasından çekilmesine karşılık gelirken, 'neo-muhafazakâr rasyonalite' devlete vatanseverlik, milliyetçilik, dindarlık, kültür ve gelenek söylemleriyle sınırlanan ahlaki bir misyon yükleyerek devletin siyasi düzendeki varlığını yeniden onaylamasıdır (2013, s. 14-23). Acar ve Altunok (2013), AKP hükümeti döneminde, Türkiye'de giderek gelişen 'mahremiyet siyasetine' odaklanarak, bireylerin aile ilişkilerinin, cinselliklerinin ve üreme yeteneklerinin düzenlenmesindeki politikaların, kararların, söylemlerin, yasaların ve normların önemine vurgu yaparlar. Onlara göre, Türkiye'de son on yılda devlet ve bireyler arasındaki ilişkiyi kökten değiştiren birçok politika, neoliberalizm ve neomuhfazakarlığın eşzamanlı işleyişini gösterir. Bu bakımdan, kadınların bağımlı eş ve anne rollerini teşvik ederek kadınların giderek daha fazla özel alanın sınırları içine yerleştirildiğı ve öznelliklerinin geleneksel bakım verme rollerine referansla tanımlandığı görölmektedir. Yazıcı (2012), AKP

hükümetinin muhafazakâr aile retoriğinin üç kuşaktan oluşan geniş bir aileye atıfta bulunduğunu, bu bağlamda, vurgulanan “güçlü aile, güçlü toplum”, “Türk ailesinin gücü” gibi söylemlerin desteklenmesinin, işgücü piyasasındaki tabiiyet biçimlerini gizlemenin yanı sıra, sosyal bakımı devletten ailevi kaynaklara ve örtülü olarak da kadınlara devretmeyi meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığını öne sürmektedir. Bu söylemler toplumsal sorunların nedenini aile kurumunun parçalanmasına veya gerilemesine indirgeyerek, hem aile içindeki eşitsiz güç ilişkilerinin üzerini örtmeye hem de daha büyük sosyo-politik eşitsizlikleri görünmez kılmaya yardımcı olmaktadır. Bu şekilde aile içi şiddet, işsizlik, çocuk yoksulluğu ve boşanma gibi sorunların da ailenin güçlendirilmesi ile çözüleceğine vurgu yapan politikaların ve söylemlerin arttığı görülmektedir. Yazıcı (2012), aileciliğin AKP hükümetinin oluşturduğu yeni bir olgu olmadığını ancak üç kuşaklı üç çocuktan oluşan idealize edilmiş aile söyleminin sosyal politika reformları ve çeşitli uygulamalarla sistematik olarak pratiğe dönüşmesinin farklı olan tarafı oluşturduğunu belirtir. Sonuçta, bu tutumla ortaya çıkan politikalar halihazırda kırılgan bir konumda olan ailelerin, evli/evli olmayan kadınların ve çocukların daha genel anlamda idealize edilmiş aile imajına uymayan herkesin refah devleti uygulamalarından dışlanmasına sebep olmaktadır.

AKP’nin neo-muhafazakâr duruşu aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerini yücelterek ve aile kurumunun önemini vurgulayarak cinsiyet eşitliğini zayıflatan bir söylem olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Ünal (2023), AKP’nin yakın dönemdeki söylemlerinde ve politikalarındaki toplumsal cinsiyet karşıtı müdahaleleri, toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların tasfiyesi; hala yürürlükte olan politikaların kötülenmesi ve iptaline zemin hazırlanması (6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, nafaka hakkı); yeni eşitsiz politika çerçeveleri için kampanya yapılması (erken yaşta evliliğin yasallaştırılması); kadınların bakım işlerini ve ev

kadınlığını önceleyen aileci sosyal politikalar; feminist ve LGBTİ+ aktivizmine karşı baskı ve hükümet yanlısı kadın örgütlerinin kurulması; cinsiyet çalışmaları alanını baskılamak ve ‘cinsiyet ideolojisine’ karşı alternatif bilgi üretmek için cinsiyete göre ayrılmış yüksek öğretim kurumları (kadın üniversiteleri) ve aile araştırma merkezleri kurma planları ve LGBTİ+ haklarına karşı anayasal engeller koymaya yönelik yasal girişimler olarak açıklamaktadır. Mevcut durumda yeni olan ise AKP’nin feministleri, LGBTİ+ bireyleri ve onların ‘cinsiyet ideolojilerini’ devlet düzenine yönelik bir tehdit olarak hedef aldığını öne sürerek kötölemesi ve bir güvenlik söylemi tarafından güvenlik konusu (securitization) haline getirmesidir. Bu söylem etrafında da ulusun güçsüzleştirildiği, aile kurumunun parçalandığı, ahlaki bir çürüme yaratıldığı vurgulanmaktadır. Sonuçta Türkiye’deki refah rejiminin kadınları anne ve eş rolleri içine hapseden, bağımlı rollerini vurgulayan yapısı hem ekonomik hem siyasi alanda yeniden üretilmektedir.

2.3.2. Türkiye’de Gençlik

Türkiye’de genç olarak tanımlanan nüfus, farklı kurumlar ve uluslararası standartlara göre değişen farklı yaş aralıklarıyla tanımlanmaktadır. Örneğin, Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB), gençlik politikalarının hedef grubunu 14-29 yaş aralığında bulunan bireyler olarak kabul ederken, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ise genç nüfusu 15-24 yaş olarak tanımlamakta ve gençlik istatistiklerini bu yaş grubunu temel alarak hazırlamaktadır. Bu durum, genç olarak tanımlanan nüfusun bağlama göre farklılık gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, işgücü piyasasına geçiş süreci hakkında daha net bir tablo sunabilmek için analizlere 25-29 yaş aralığındaki genç yetişkinlerin eklenmesi gereklidir. Bunun nedeni, 15-24 yaş aralığında olan gençlerin büyük bir kısmının hala eğitimde olması ve dolayısıyla işgücü piyasasına tam anlamıyla henüz geçmemiş olmasıdır (ILO, 2024b, s.11).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’ne göre (2024b, s. 9-31), genç iş arayanlar için iş bulma süreci her yerde zor olsa da bu zorluk orta gelirli ülkelerde daha belirgindir. Yüksek gelirli ülkeler dışında çoğu genç yetişkin, yetişkinlikte gelir güvencesi sağlayacak işlere erişememektedir. Kalıcı ve sosyal koruma kapsamındaki işlerin sınırlı olması, birçok gencin kayıt dışı istihdamla ilişkili geçici ve güvencesiz işlere kaymasına yol açmaktadır. 2023 yılında, üst orta gelirli ülkelerdeki genç işsizlik oranının pandemi öncesi (2019) seviyelerinin üzerinde olduğu belirtilmektedir. Dünya Bankası (2023)’nın sınıflandırmasına göre, üst-orta gelirli ülkeler arasında sınıflandırılan Türkiye’de de gençler, diğer yaş gruplarına göre daha fazla işsizlik oranıyla karşılaşmaktadır. ILO (2024)’ya göre, Türkiye’de, 2023 yılına ait on yıllık yaş gruplarına göre hesaplanan işsizlik oranlarında en yüksek işsizlik oranı 15-24 yaş aralığındaki gençler arasında görülmektedir:

Tablo 3: Türkiye’de Yaşa Göre Yıllık İşsizlik Oranı (%)

ILOSTAT Data Explorer	
Yaş	Değer
15-24	17,5
25-34	11,4
35-44	7,1
45-54	6,3
55-64	5,5

Kaynak: ILOSTAT Data Explorer, 2024a

Gençlik dönemimin uzamasına bağlı olarak, genç olarak tanımlanan yaş aralığının da uzadığı ve işsizlik oranının da farklı yaş gruplarında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Genç olarak kabul edilen nüfus içinde, 2023 yılı verilerine göre en yüksek işsizlik oranı 20-24 yaş arası gençlerde en yüksektir.

Tablo 4: Yaş Grubuna Göre Genç İşsizliğin Nüfusa Oranı (%)

ILOSTAT Data Explorer

Yaş	Değer
15-19	4,3
20-24	11,8
25-29	9,6

Kaynak: ILOSTAT Data Explorer, 2024c

Refah rejiminin gençlere nasıl davrandığını anlamak için hem işsizliği hem de hareketsizliği kapsayan bir ölçüt olarak kullanılan ne eğitimde ne istihdamda olan 15-29 yaş arasındaki NEET genç oranı Türkiye’de diğer Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri arasında en yüksek orana sahiptir (OECD, 2024). Türkiye’deki genç erkek ve kadınlar arasında kayda değer şekilde yüksek olan NEET oran farkının olduğu da görülmektedir. TÜİK’ e (2023a) göre, 2023 yılında 15-29 yaş aralığındaki NEET olan erkek genç nüfusun oranı %15,5 iken, kadınların oranı %36,4’tür. Bu fark, genç kadınların işgücü piyasasında hem genç hem de kadın olmaktan kaynaklı iki kat dezavantajla karşılaştığını göstermektedir.

Eğitim, gençlerin kayıt dışı ekonomiden çıkma, daha yüksek ücret kazanma ve iş güvenliği elde etme şansını artırmakta ve NEET oranını etkileyen önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ancak, son dönemde küresel bir eğilim olarak yüksek eğitim seviyesi her zaman yüksek istihdam seviyesi ile ilişkilendirilmemektedir. Bu bağlamda, eğitimin NEET istihdamı üzerindeki etkisi karmaşık bir yapıya sahiptir ve Türkiye de bu eğilimin dışında değildir (ILO, 2021, s. 16). Son on yılda, yükseköğretim derecesinin genç yetişkinlere resmi bir iş bulma konusunda (daha az eğitilmiş bireylerle karşılaştırıldığında) sağladığı avantaj yalnızca yüksek gelirli ülkelerde her iki cinsiyet için de artış göstermiştir (ILO, 2024, s. 50). Türkiye’de, Üniversite Mezunu Ev Gençleri Araştırması Raporu’na (İstanbul İstatistik Ofisi, 2021) göre, gençlerin %65,7’si bir yıldan uzun bir süredir iş aradığını belirtirken; %58,6’sı üniversitede okuduğu bölümle ilgili bir iş bulamayacağını düşünmektedir. Bununla birlikte, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma

Merkezi (ÇASGEM) tarafından gerçekleştirilen Türkiye İşgücü Piyasasında Uyumsuz Eşleşme Analizi Araştırma Projesi Raporu'na göre, araştırma kapsamındaki yükseköğretim mezunlarının %31.6'sının nitelik düzeyinin altındaki işlerde çalıştığı belirtilmiştir (ÇASGEM, 2019, s. 229).

Gençlerin yüksek işsizlik ve NEET oranları, ülkelerin refah rejimleri ve buna bağlı olarak şekillenen gençlere yönelik sosyal politikalara göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, refah rejimlerinin gençlerin yaşamlarını ve gençlikten yetişkinliğe geçiş süreçlerini şekillendirmedeki rolüne vurgu yapan çalışmalar, farklı refah rejimlerine bağlı olarak gençlik refahını sınıflandırmıştır. Bu yönde, Türkiye'deki refah rejiminin gençlere nasıl davrandığı ve gençlik içinde farklı sınıf ve cinsiyete sahip olmanın refah devleti uygulamaları bakımından nasıl farklılıklar yaratacağı yeterince ele alınmamıştır. Türkiye'deki refah rejiminin aileci karakterine vurgu yapan, devletin gençlerin güvenliğini sağlama rolünü aileye yüklediği ve dolayısıyla koruyucu olmayan bir refah rejimi tipine örnek olduğunu belirten çalışmalar oldukça sınırlı olmakla birlikte, Türkiye'de gençlere yönelik sosyal politikalar ve gençlik çalışmaları üzerinde duran çalışmaların gençlik refahı üzerine yapılan araştırmalar ile karşılaştırıldığında, Güney Avrupa refah rejimlerine özgü gençlik refahı ile benzer eğilimleri paylaştığı gözlemlenmektedir (Walther 2006; Buchmann 2011; Chevalier 2016; Yılmaz 2017).

Güney Avrupa Modeli'nde sosyal harcamaların dağılımındaki dengesizlik, Türkiye özelinde değerlendirildiğinde benzer bir eğilim gözlemlenmektedir. Refah rejimlerinin dönüşümü bağlamında, sosyal harcamaların miktarının ve kapsamının arttığı görülmekle birlikte, bu harcamaların büyük bir kısmının emekli ve yaşlılara yapıldığı öne çıkmaktadır. Türkiye'de sosyal koruma harcamaları, 2023 yılında bir önceki yıla göre

%108,6 oranında artış göstermiştir (TÜİK, 2024b). Sosyal koruma yardımlarında ise en büyük harcama emekli/yaşlılara yapılan harcamalar olmuştur:

Tablo 5: Sosyal Koruma Harcamaları 2022, 2023

(Milyon TL)				
	2022 ^(r)	Pay (%)	2023	Pay (%)
Sosyal koruma harcamaları toplamı	1 291 155	100,0	2 693 497	100,0
İdari masraf ve diğer harcamalar	23 160	1,8	48 230	1,8
Sosyal koruma yardımları toplamı	1 267 995	98,2	2 645 267	98,2
Hastalık/sağlık bakımı	397 020	30,7	809 343	30,0
Engelli/malul	42 333	3,3	80 023	3,0
Emekli/yaşlı	567 453	43,9	1 175 190	43,6
Dul/yetim	150 219	11,6	263 219	9,8
Aile/çocuk	83 903	6,5	190 465	7,1
İşsizlik	14 412	1,1	24 186	0,9
Sosyal dışlanma b.y.s	12 656	1,0	102 842	3,8

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

(r) İlgili yıl verileri revize edilmiştir.

Kaynak: TÜİK, 2024b.

2023 yılında sosyal koruma harcamalarının gayrisafı yurt içi hasıla (GSYH) içindeki payı bir sene öncesine göre artış göstererek 2023 yılında %10,1 olmuştur (TÜİK, 2024b). Risk/ihtiyaç grupları bazında değerlendirildiğinde, emekli/yaşlılara yapılan harcamaların en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Sosyal harcamaların büyük kısmı emekli ve yaşlılara yönelirken, gençlere ve öğrencilere yönelik bütçe, büyük çoğunlukla eğitim alanıyla sınırlıdır. Türkiye’de, gençler arasında devletten gelir desteği almada en avantajlı kesimin eğitim çağındaki gençler olduğu ve gençlere yönelik kamu harcamalarının büyük bir kısmının üniversitelere kayıtlı gençlere yönlendirildiği belirtilmiştir (Yentürk, Kurtaran ve Yılmaz, 2014). 14-29 yaş arasını genç olarak tanımlayan Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın yayınladığı 2023 Faaliyet Raporu’na (GSB, 2024) göre, faaliyetler düzeyinde ödenek ve harcama verileri incelendiğinde, en çok bütçe ayrılan ve kullanılan kalemin yükseköğretim olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, TÜİK’in (2024c), yayınlamış olduğu 2023 Eğitim Harcamaları İstatistikleri’ne göre eğitim harcamalarının gayrisafı yurt içi hasıla içindeki payı bir sene öncesine oranla artarak %4,3 olmuştur ve

devlet eğitim kurumlarınca eğitim harcaması en fazla yükseköğretime yapılmıştır. Yükseköğretim için yapılan harcamalarda ise en fazla harcama yükseköğretim yurtlarında barınma ve beslenme için yapılmıştır. Kısaca, gençlere yönelik harcamalar ağırlıklı olarak eğitim harcamalarını içermekte ve bu harcamaların en fazla yapıldığı eğitim düzeyi yükseköğretim olarak öne çıkmaktadır. Ancak, yalnızca sosyal harcamalara odaklanılarak yapılacak bir değerlendirme gençlerin sosyal ve ekonomik durumunu anlamak için yetersizdir. Bu nedenle, gençlere yönelik politikaların etkisini anlamak için sadece harcama kalemlerine odaklanmak değil, aynı zamanda farklı politika alanları arasında bağlantı kurarak daha kapsamlı ve bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir.

Gençlere yönelik yapılan araştırmaların ağırlıklı olarak genç işsizliğine, üniversite gençliğinin sosyal ve ekonomik sorunlarına, erken okul terkine, okuldan işe geçiş ve gençlik politikalarına odaklandığını belirten Yılmaz (2017), daha bütüncül bir anlayış oluşturmak için refah rejiminin gençlere nasıl davrandığını gösteren farklı politika alanları arasında bağlantı kuran karşılaştırmalı sosyal politika çalışmalarının eksikliğine dikkat çeker. Bu bakımdan Türkiye'nin refah rejimini gençlik üzerinden analiz etmek için Chevalier (2016)'in geliştirdiği iki boyutlu gençlik refahı vatandaşlık sınıflandırmasını temel alarak, Türkiye'deki karşılaştırmalı gençlik istatistiklerini, resmi gençlik istatistiklerini, kamu harcamaları verilerini ve mevcut politikaları inceleyen Yılmaz (2017), Türkiye'deki gençlik refahı vatandaşlık modelini ailevi sosyal yardımların sağlandığı, ekonomik vatandaşlığın seçici stratejisi ile karakterize edilen, İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan gibi ülkelerin de içinde yer aldığı 'reddedilen genç vatandaşlık' (denied youth citizenship) tipi içine yerleştirir. Gençlere yönelik gelir desteği programlarını temel alan sosyal vatandaşlık boyutunun Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, oldukça zayıf olduğunu, uygulanan politikaların gençlik üzerindeki etkisinin 'aileselleşmeye'(familialization) doğru gittiğini ortaya koyan Yılmaz, gençlere

yönelik istihdam politikaları ve eğitim politikalarının arasındaki ilişkiyi temel alan ekonomik vatandaşlık boyutu açısından değerlendirildiğinde de Türkiye’de gençlere yönelik seçici bir strateji benimsendiğini ve bunun gençler arasında işgücü piyasası becerilerinin eşitsiz bir dağılımına yol açmasıyla sonuçlandığını öne sürer. Bu durum, Güney Avrupa refah rejimine dahil ülkelerde olduğu gibi Türkiye’deki refah devletinin ve mevcut sosyal ve gençlik politikalarının yapısının da çoğu genci başta ekonomik olmak üzere ailesine ve aile bağlarına bağımlı hale getirdiğine işaret etmektedir. Türkiye’deki refah devleti anlayışının gençleri yetişkin olarak ele almak yerine yaşlarından bağımsız aile desteğine bağımlı çocuklar olarak ele almasının benzer şekilde kadını bağımlı kabul eden refah devleti anlayışıyla paralel olduğu söylenebilir. Bu yönüyle Türkiye’deki refah devletinin hem cinsiyetçi hem de aileci karakteri özellikle hem genç hem de kadın olma kesişiminde genç kadınlara ekstra yük yüklemektedir.

Türkiye’deki 1980 sonrası kuşağı gençlerinin gündelik yaşam deneyimlerine odaklanan Lüküslü (2013, s.90) yapmış olduğu nitel araştırmaların sonucunun ailenin gençler için önemini doğrulamakta olduğunu ve tutarlı gençlik politikalarının yokluğunda ailenin genç neslin hayatındaki en önemli kurum olmaya devam ettiğini vurgulamaktadır. Lüküslü (2020) aynı zamanda Türkiye’deki gençlerin sınıf ve cinsiyet gibi birtakım farklılıklara sahip olsalar da aynı toplumda yaşayıp aynı zaman dilimini paylaşmalarına bağlı olarak gençlerin mevcut yapıda genç olma deneyimlerinde paylaştıkları ortak bir taktik olan “zorunlu konformizm” davranışını benimsediklerini öne sürer. Bu davranış, temelinde toplum kurallarına gerçekten inanılmasa da onlara karşı gelmek yerine uyumlu hareket etmek anlamını taşır.

İşsizlik kavramı ile bir ülkedeki refah rejimi türü arasında bir ilişki olduğunu ileri süren Gallie ve Paugam’ın refah rejimi sınıflandırmasını kullanarak Türkiye’deki refah

rejiminin gençlerin işsizlik deneyimlerini nasıl etkilediğini gençlerin bakış açısıyla inceleyen Çelik (2008), Türkiye'nin refah rejimini ailelere genç bireylerin güvenliğini sağlama rolü yükleyen alt korumacı refah rejimi tipi olarak değerlendirmiştir. Çelik (2008)'e göre Türkiye'deki refah rejiminin bu özelliği gençlerin ailelerine olan ekonomik, sosyal ve hatta ahlaki bağımlılıklarını güçlendirmektedir. Birçok gencin işsizlik sigortasından yararlanma hakkına sahip olmadığını, işsiz gençler için herhangi bir sistematik ve yerleşik bir hizmetin bulunmadığını bunun yerine mevcut yardımın aile odaklı olduğunu belirten Çelik, makul ücretli ve sosyal güvenceli istihdam olanaklarının yetersizliği ve bu işlerin bulunmasında dahi ailenin sağlamış olduğu kaynağın önemli bir rol oynadığına değinir. Ekonomik ve sosyal açıdan bağımlı olan gençlerin genellikle aileleriyle yaşadığını belirten Çelik, sadece aileden gelen desteğin çoğu gencin işsizliğin yol açtığı ekonomik zorluklarla yüzleşmesini mümkün kıldığını söyler. Ailenin gençlerin refahının sağlanmasındaki bu rolünün genellikle aileleriyle birlikte yaşayan gençlerin davranışlarını, yaşam kararlarını (evlenmek, iş bulmak, askerlik yapmak gibi) ve değerlerini de etkileyerek ahlaki bir bağımlılık yarattığını ortaya koyar.

Genç bir kadının genç bir erkeğe göre NEET olma olasılığının daha fazla olması göz önüne alındığında, NEET gençlik üzerinde çalışırken analize toplumsal cinsiyet boyutunu dahil etmenin önemini vurgulayan Lüküslü ve Çelik (2021), genç bir kadın olarak NEET kategorisine dahil olmanın sadece kişisel bir tercih olmadığını, eğitim ve istihdam politikalarının yapısal belirleyiciliğinin sonucu genç kadınların daha kırılgan bir pozisyonda yer aldıklarını ve sosyal dışlanmayla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Araştırmacılar genç kadınların iş yoluyla değil evlilik yoluyla yetişkin olma ve evde kalıp ücretsiz hizmet sunmalarını geleneksel ve ataerkil değerlerin içselleştirilmesi olarak değerlendirmiş ve buna bağlı olarak okuldan işe geçişe odaklanan geçiş perspektifinin yanında yetişkinliğe geçişin kültürel ritüellerini de içinde barındıran bir kültürel

perspektifle tamamlanması gerektiğini öne sürmüşlerdir. AKP yönetiminde siyasi gündemde muhafazakâr ve aile odaklı söylemlerin ve bu yönde üretilen politikaların artmasına bağlı olarak (Kaya, 2015; Acar ve Altınok, 2013) toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirilmesi özellikle genç kadınların NEET haline gelmesi yönünde teşvik edici bir rol oynamaktadır. Sonuçta, aileciliğin genç kadınlara evlilik aracılığıyla yetişkin olma ve evde kalıp ücretsiz hizmet verme alternatifi sunar gibi görünse de genç kadınların seçme hakkından mahrum bırakıldığının altı çizilmektedir.

Küresel düzeyde NEET olma eğiliminin yaşla birlikte arttığı Türkiye özelinde de gözlemlenmektedir. Zorunlu eğitim süresinin uzun olması, eğitimden iş hayatına geçişin zorlaşması, eğitimin niteliğindeki değişimler gibi nedenlere bağlı olarak NEET olma riskinin 25-29 yaşları arasında arttığı üzerinde durulmaktadır (Şahin, Kocakaya ve Akgül, 2021). Bu bakımdan eğitim süreci sonrasında hemen ve doğrudan çalışma yaşamına giremeyen, kalıcı ve güvenceli bir işte çalışamayan yüksek eğitim diplomalarına sahip olan gençler göz önünde bulundurulduğunda NEET statüsü ile eğitim düzeyi arasında her zaman doğrusal bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Bir diğer deyişle, yüksek eğitim düzeyi ile daha yüksek genç istihdam oranları arasında pozitif bir korelasyon olduğu yönündeki varsayım sorgulanır hale gelmiştir. Dolayısıyla, NEET kategorisi içinde giderek artan yükseköğrenim mezunu gençler de ‘ev genci’ kavramsallaştırması içinde yer almaya başlamıştır.

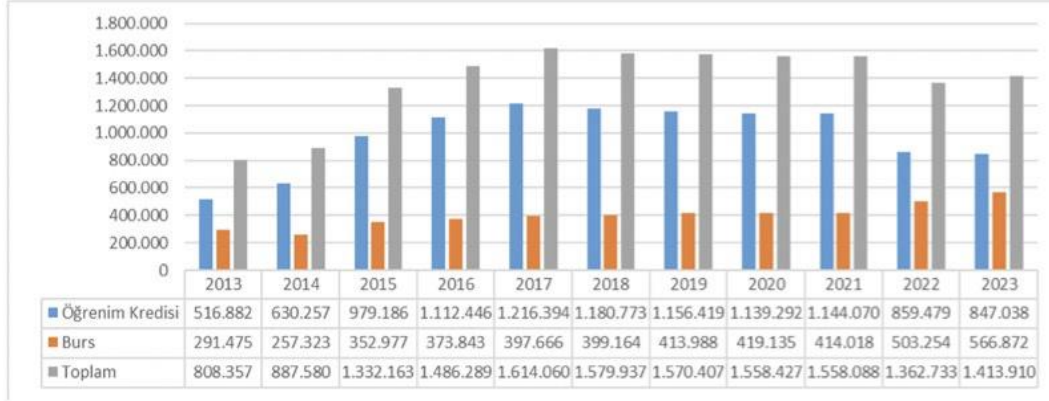
Yükseköğrenimin kitleselleşmesi ve eğitim sürecinin uzaması, NEET oranlarının olduğundan daha düşük görünmesine neden olurken, diplomalı olmanın anlamı da bu süreç içinde değişime uğramıştır. 1980’li yıllardan itibaren uygulanan “her ile bir üniversite politikasıyla” eğitimin metalaşması diplomanın da değer kaybetmesine yol açmıştır (Yalçıntaş ve Akkaya, 2019). Kaya Erdoğan (2021, s. 35-40) artan

yükseköğretim mezunu gençlerin sayısıyla diplomalı olmanın değer kaybetmesinin ve "diploma enflasyonunun" oluşmasının tüm dünyada belirgin bir eğilim olduğunu belirtmekle beraber bu süreçte eğitim maliyetinin bireyselleştirildiğini veya ailelere yüklendiğini belirtmiştir. Eğitim maliyetlerinin karşılanabilmesi için aynı zamanda üniversite öğrencilerine yönelik devlet destekli burs ve kredilerin miktarı ve kapasitesi de artmıştır. Ancak, genç işsizliğinin artması ve hane gelirlerinin yaşam giderleri karşısında azalmasının kredi ödemelerinin zorlaştırdığı belirtilmiştir. Kendilerinden önceki kuşaklara göre güvencesizlik, belirsizlik ve işsizlikle daha fazla karşılaşan diplomalılar, aynı zamanda mezuniyet sonrası öğrencilikte kurulan borç ilişkisi ile yeni bir baskıyla karşılaşmaktadır (Kaya Erdoğan, 2021). Devlet destekli kredi uygulamalarıyla öğrenci borçlarının artışı küresel anlamda gözlemlenebilen bir olgu olmakla birlikte ülkeler arasında öğrenci kredi sistemlerinin kurumsallaşma düzeyi, verilerin şeffaflığı, izlenebilirliği ve yaptırımların tutarlılığı açısından farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye’de hızla genişleyen kredi sistemine rağmen, öğrenci borçlanmasına ilişkin sistematik ve kapsamlı istatistiklerin eksikliği, üniversite öğrencilerinin finansallaşması ve sonuçlarına yönelik araştırmaların sınırlı kalmasına neden olmuştur (Doğru, 2024).

Türkiye’de yükseköğretimde gençlere burs, kredi ve yurt desteği Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü tarafından sağlanmaktadır. Kurum, 1961 Anayasası’nın 50’nci maddesinde yer alan “Devlet, maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek öğrenim derecelerine kadar çıkmalarını sağlamak amacıyla burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar” hükmüne dayanarak 1961 yılında yürürlüğe giren 351 sayılı Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Kanunu ile kurulmuştur. KYGM, 1962 yılından itibaren öğrenim kredisi, 1985-2012 yılları arasında katkı kredisi, 2004 yılından itibaren de burs vermektedir. Kurumun temel misyonu, yükseköğretim öğrencilerine barınma imkânı sunmak ve maddi destek sağlamaktır. Sunulan maddi destek burs ve

öğrenim kredisi olmak üzere ayrılırken öğrenim kredilerine yapılan harcamaların payı burslara harcananlardan oldukça fazladır. Burs ve öğrenim kredisinin miktarı ve kapsadığı öğrenci sayısı yükseköğrenimin kitleselleşmesiyle paralel olarak yıllara göre artış göstermiştir:

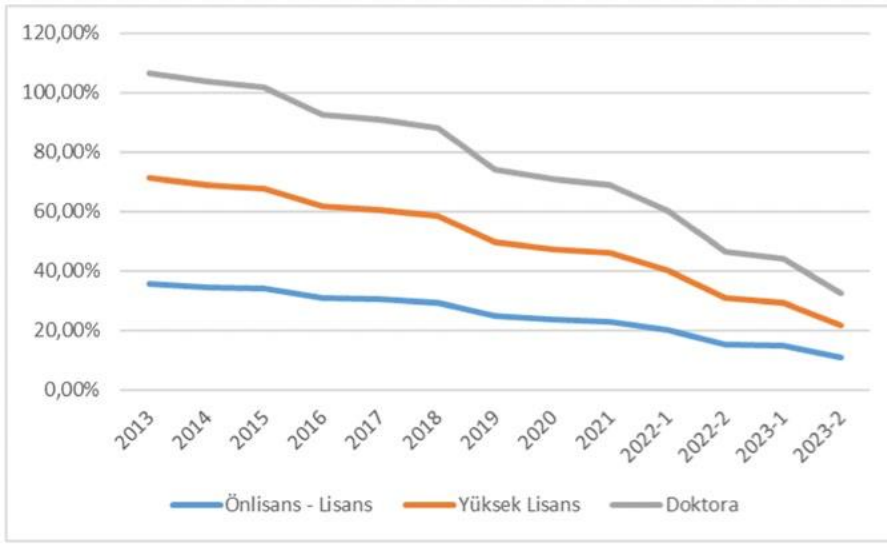
Tablo 6: Burs ve Öğrenim Kredisi Alan Öğrenci Sayısı (Önlisans, Lisans, Yüksek Lisans, Doktora)

Kaynak: İPA, 2023.

2023 yılında KYK tarafından 574.085 öğrenciye burs, 870.369 öğrenciye ise öğrenim kredisi verilmiştir (2024, GSB). 2024 yılı ocak ayından itibaren kredi ve burs miktarları; lisans öğrencileri için 2.000 TL, yüksek lisans için 4.000 TL, doktora öğrencileri için ise 6.000 TL olarak belirlenmiştir. Burs ve öğrenim kredisi miktarlarında yıllar içinde artış görülse de bu miktarların hala oldukça düşük olduğu ve asgari ücrete oranla sürekli olarak azaldığı görülmektedir. İstanbul’da KYK yurdunda kalan bir öğrencinin yaşam maliyeti 2023-2024 yılında aylık 4.133 olarak hesaplanmıştır. Bu bakımdan, alınan burs veya kredinin öğrencilerin yaşam giderlerini karşılamaya yetmediği ortaya konulmuştur (İPA, 2023). Bu bağlamda, giderek genişleyen öğrenci kredisi, gençler için aileden sonra, devletin sözde bir refah aracı olarak meşrulaştırılan ve erişilebilir görünen tek finansman kaynağı haline gelmiştir (Doğru, 2024).

Tablo 7: Yıllara Göre Burs ve Kredi Miktarının Asgari Ücrete Göre Oranı

Kaynak: İPA, 2023.

Gelir desteği, başvuru yapan öğrenci ve ailesinin gelir durumu, başarı durumu ve sosyal durumunun değerlendirilmesi ile burs veya öğrenim kredisi olarak verilmektedir. Bununla birlikte, bursun devam etmesi için ‘başarılı olma’, beklenen not ortalamasını sağlama mecburiyeti bulunmaktadır. Aksi halde bursun krediye dönüştürülmesi riski bulunmaktadır. Başarısızlıktan bursu krediye dönüşen öğrencilerin tekrar başarılı olsalar dahi kredilerinin bursa dönüşmediğinin altı çizilmiştir. Mezun olan gençlerin çalışmadığı durumlarda borcu erteleme imkânı bulursa da taksitlerin zamanında ödenmediği veya eksik ödendiği durumlarda gecikme zammının hesaplandığı ve ödenmeyen taksit tutarlarının takip edilmek üzere ilgili vergi dairesine bildirildiği belirtilmiştir (KYGM, 2024). Mezun işsizliği ve enflasyonun artmasıyla borçlarını geri ödeyemeyen mezunların sayısının artması ile 2022 yılında yapılan düzenleme ile KYK kredisi alan öğrencilerin Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) kaynaklı artan borçları silinmiş ve faiz oranları %10 olarak sabitlenerek yalnızca öğrenim kredisi olarak verilen miktar kadar olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir (Resmî Gazete, 2022). Bu düzenlemenin gençler üzerindeki ekonomik yükü ne kadar azalttığı ise KYK’nın, borçluların sayısını veya temerrüde düşmüş kredilerin miktarını şeffaf bir şekilde açıklamaması nedeniyle bilinmemektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırma, üniversite eğitimi sırasında KYK kredisi ile borçlanmaya başlayan mezun gençlerin borçluluk deneyimlerinin Türkiye'nin refah rejimine bağlı olarak şekillenen gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecini nasıl etkilediğini anlamayı ve borçluluk üzerinden kurulan öznelliklerin inşasını gençlerin kendi bakış açıları üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde, anlatı araştırması deseni ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşam öykülerine odaklanarak neden borçlandıklarını, borçlu olma halinin gündelik yaşam deneyimlerini, gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecini ve gelecek planlarını nasıl etkilediği gençlerin anlatıları üzerinden incelenmiştir.

Gençlik tanımlarında merkezi bir rol oynayan ve zamana, mekâna ve sosyal gruplar arasında farklılık gösteren deneyimlerin, bağımlılık kalıplarıyla bağlantılı olduğunu belirten Furlong (2013), gençliğin çocukluğun tam bağımlılığı ile yetişkinliğin bağımsızlığı arasında yer alan yarı bağımlı bir döneme karşılık geldiğini ve buna bağlı olarak gençliğin zaman içinde ve farklı toplumlar arasında farklı şekilde inşa edildiğini belirtir. Bazı toplumlarda gençler nispeten genç yaşta bağımsız hale gelirken, diğerlerinde bağımlılık yaşamlarının ikinci on yılına, hatta daha sonrasına kadar sürebilir. Ancak, son dönemdeki değişimler ile yaşam döngüsünde belirgin bir gençlik aşamasını tanımlamak giderek sorunlu hale gelmiştir. Gençlerin eğitimde geçirilen sürenin uzamasına, iş hayatına daha geç bir aşamada girmesine bağlı olarak daha uzun süre bağımlı kalabildiği görülmektedir. Bunun yanı sıra birçok genç, yetişkinliğe geçiş göstergelerinin geleneksel ve doğrusal olmayan bir sırayla deneyimlemektedir. Bu bağlamda, yetişkinliğe geçiş sürecinin giderek doğrusal olmayan, kopmalar, boşluklar ve geri dönüşler içeren, bireyselleştirilmiş süreçler olarak tasvir edilmesine yol açmıştır. (Walther, 2006; Furlong

2013, Buchmann 2011). Genç olarak tanımlanan nüfusun yaş aralığı kurumlar arasında farklılık göstermekle birlikte, gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecinin önemli ölçüde uzadığı ve standart dışı bir hal aldığına vurgu yapan gençlik araştırmaları, yetişkinliğe geçiş göstergelerinin ertelendiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, 15-24 yaş aralığı olarak belirlenen gençlik tanımının genişletilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, bu araştırmada, öğrenim kredisi almış, mezun olunan en erken yaş olan 22'den başlayarak, eğitim sürecinin ve mezuniyetten sonra işe giriş süresinin uzamasına bağlı olarak 29 yaşına kadar uzanan yaş aralığındaki üniversite mezunu gençlere ulaşılması hedeflenmiştir. Ancak görüşmeler kartopu örneklem yöntemiyle katılımcılara ulaşılması nedeniyle 25-29 yaş aralığındaki katılımcılarla gerçekleştirilmiştir. Bu durum, KYK kredisi alan gençlerin borç ödeme sürecinin mezuniyetten iki yıl sonra başlaması nedeniyle borçlarını geri ödeme deneyimlerini ve bu süreçte karşılaştıkları zorlukları anlamak açısından daha uygun bir örneklem oluşturmuştur. Ayrıca, bu yaş grubundaki katılımcılar işgücü piyasasında karşılaşılan zorlukların da görülmesine olanak sağlamıştır.

Bu çalışmada, deneyim çeşitliliğini sağlamak amacıyla farklı bölümlerden mezun, mezun olduğu alanda çalışan, alan dışı işlerde çalışmasına bağlı nitelik uyumsuzluğu yaşayan ve işsiz gençler araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Bu seçimle, katılımcıların farklı sosyo-ekonomik koşullarını yansıtan bir örneklem grubunun oluşturulması ve bu yolla deneyim çeşitliliğinin sağlanması hedeflenmiştir. Bu bağlamda, amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak araştırmanın temel problemine ışık tutacak katılımcılara ulaşmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda, kartopu örneklem yöntemi kullanılarak katılımcıların referansları üzerinden yeni katılımcılara ulaşılmıştır. Bu yöntemler genç borçluluğu ve aileye bağımlılığa üzerinden farklı deneyimlerin araştırmaya dahil edilmesine olanak tanımıştır. Araştırmaya dahil edilen 19 katılımcının yaşları 25 ile 29 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 26'dır. Katılımcıların 11'i kadın, 8'i erkek olup, 13'ü İstanbul'da, 6'sı

Ankara’da yaşamaktadır. Araştırmanın kapsamı İstanbul ve Ankara ile sınırlandırılmıştır. TÜİK (2023e) verilerine göre, illere göre bitirilen eğitim durumu incelendiğinde, yüksekokul mezunlarının sayısının en yüksek olduğu ilin İstanbul, onu takiben Ankara olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, 25 yaş ve üzeri nüfusun ortalama eğitim süresi açısından da Ankara’nın 10,7 yıl ile birinci, İstanbul’un ise ikinci sırada yer alması, bu illerin genel eğitim düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, genel eğitim düzeyinin yüksek olduğu bu iller, araştırmanın hedef kitlesi olan üniversite mezunu gençlere ulaşmak için tercih edilmiştir.

Veriler, yüz yüze ve çevrimiçi gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşme soruları katılımcıların yaşam öyküleri, çalışma deneyimleri, aile ilişkileri, borçla ilgili karar alma süreçleri, borçlarının gündelik hayat pratiklerini ve gelecek planlarını şekillendirmede nasıl bir rolü olduğunu anlamaya yönelik olarak yapılandırılan açık uçlu soruları kapsamaktadır. Araştırma kapsamında, KYK borcu ile ilgili sorular, katılımcıların kredi alma kararını nasıl verdiklerini, kredinin ekonomik durumlarına etkisini, geri ödeme süreçlerinde bir zorluk yaşayıp yaşamadıklarını, borçlarının faizlerinin silinmesi hakkında ne düşündüklerini ve bu uygulamanın borçluluk durumlarına etkisini anlamaya yöneliktir. Borçluluğun gündelik hayat pratiklerine ve yaşam kararlarına yansımaları anlamak için sorulan sorular arasında borçlarından veya mevcut ekonomik durumlarından dolayı hayatlarında erteledikleri herhangi bir şeyin olup olmadığı sorulmuştur. Bu yönde, yetişkinliğe geçiş sürecinde literatürde vurgulanan geçiş göstergelerinin hangilerinin ve neden ertelendiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların aileleriyle olan ilişkilerini anlamak amacıyla, aileleriyle birlikte yaşayıp yaşamadıkları, ailelerinden maddi destek alıp almadıkları ve bu durumun aile ilişkilerini nasıl etkilediğine dair sorular yöneltilmiştir. Son olarak, katılımcılara nasıl bir gelecek kurguladıkları ve yaşamlarındaki en büyük güvencenin ne olduğu sorulmuş;

bu yönde literatürde bahsi geçen sorunlarla nasıl baş etme stratejileri geliştirdikleri ve gelecekte geliştirecekleri stratejiler anlaşılmalı çalışılmıştır. Sorular, katılımcıların bireysel koşullarına göre değiştirilecek şekilde hazırlanmıştır. Örneğin, katılımcının iş deneyimi bulunmuyorsa görüşmede daha çok iş arama stratejileri, geçim yolları ve gündelik yaşamına odaklanırken; iş deneyimi olan katılımcıların ne tür işlerde çalıştıkları, işlerini hangi kanallar aracılığıyla buldukları, çalışma koşulları ve iş memnuniyetlerini anlamaya yönelik sorulara odaklanılmıştır. Görüşmeler devam ettikçe sorular yeniden yapılandırılmıştır. Örneğin, KYK borcunu henüz ödemeye başlamamışsa veya geri ödemede zorlanmadığını ifade etmişse, varsa başka borçların nasıl oluştuğuna ve bu borçların gündelik hayatına olan etkisine odaklanılmıştır.

Görüşmeler, 28 Temmuz 2024 tarihinde başlamış ve 13 Ekim 2023 tarihinde tamamlanmıştır. Görüşmelerden önce katılımcılar araştırma hakkında bilgilendirilmiş, görüşmelerin tamamı katılımcıların izniyle ses kaydı alınarak kaydedilmiş ve ardından kelimesi kelimesine yazıya dökülmüştür. Görüşme süreleri ortalama 40 dakika sürmüştür; en uzun görüşme 53 dakika, en kısa görüşme ise 32 dakika olarak gerçekleşmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analizi, teorik bir kodlama ile yazılım programı kullanılmadan, elle gerçekleştirilen bir anlatı analizi süreciyle yürütülmüştür. Anlatı analizi, bireylerin kendileri ya da etkilendikleri olaylar hakkında verdikleri anlatılarda, yaşamlarında ve çevrelerinde algıladıkları olayların zamansal sırasına duyarlı bir şekilde veri toplama ve analiz etme yaklaşımıdır (Bryman, 2012). Chase (2018, s. 947)' e göre, "Bir kişisel anlatı, kendine özgü bir iletişim biçimidir: Deneyimin şekillendirilmesi yoluyla anlam yaratma; kişinin kendi ya da başkalarının eylemlerini anlama biçimi; olayları, nesneleri, duyguları ya da düşünceleri birbirleriyle ilişkili olarak düzenleme yolu; eylemlerin, olayların, duyguların ya da düşüncelerin geçmişte, şimdi ve/veya gelecekteki sonuçlarını bağlama ve görme yolu." Anlatı analizi Creswell (2020, s. 661)

'in de vurguladığı gibi, bireyin geçmişi veya geçmiş deneyimlerine ve bunun şimdiki ile gelecekteki deneyimlerine nasıl katkıda bulunacağına odaklanır. Bu bağlamda, anlatı analizi katılımcıların borçlanmalarına dair deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını ve geçmişte aldıkları kararların şu anki yaşamlarını ve gelecek planlarını nasıl şekillendirdiğini anlamaya olanak tanımaktadır. Bununla birlikte anlatı analizi, insanların kimliklerini inşa etmelerinin ve kendilerini etraflarındaki makro ve mikro düzey süreçler içinde konumlandırmalarının bir yoludur (Neuman, 2022 s. 831). Dolayısıyla, deneyimlere odaklanmak, borçlu olma halini sadece ekonomik bir sorun olmaktan çıkartarak borçluluğun gündelik hayata yansımalarını kavramayı sağlamıştır. Bir diğer deyişle, literatürde geçen refah rejimlerinin ve buna bağlı olarak şekillenen sosyal politikaların bireysel deneyimlere yansımaları görmeyi mümkün kılmıştır. Bryman (2012) 'ın belirttiği üzere anlatı analizi araştırmacılarına göre, veri toplama ve analizine yönelik çoğu yaklaşımın insanların yaşamlarını süreklilik ve süreç bağlamında algıladıkları gerçeğini göz ardı edebilmektedir. Bu özelliği dikkate almayan araştırmalar incelenen bireylerin bakış açısını ihmal edebilmektedir. Diğer bir deyişle, anlatı analizi yalnızca yaşam sürecine değil, aynı zamanda olaylarla ilgili anlatılara ve bu anlatılar arasındaki bağlantılara da ilişkindir.

Anlatı analizinin bir diğer özelliği, deneyimlerin kronolojik olarak sıralanmasıdır (Creswell, 2020). Bu durum bireyin geleceği ve şimdiki hayatının yanında geçmişini de anlamayı gerekli kılar. Bu bağlamda, katılımcıların geçmiş deneyimleri analiz edilir ve kronolojik olarak raporlanır. Bu araştırmada da benzer şekilde kodlanan anlatılar yaşam seyrine uygun olacak şekilde kronolojik olarak sıralanarak temalar altında toplanmıştır. Katılımcıların üniversite döneminde neden borçlandıkları, mezuniyet sonrası çalışma hayatına geçişleri, mevcut durumda borçlarını ödeme durumları ve gelecek planları takip edilerek anlatılar olayların sırasına göre belli zaman dilimlerine ayrılarak analiz

edilmiştir. Bu yaklaşım borçluluk halini bir süreç olarak ele almayı sağlamıştır. Anlatılar, sırasıyla eğitim ve çalışma hayatı, KYK borcu ve borçluluk, aileye bağımlılık, gelecek planları ve güvencesizlik olmak üzere dört ana tema altında değerlendirilmiştir.

Neuman (2022), anlatı araştırmasının “özdüşünsel” bir yapıya sahip olduğunu, bu anlamda, araştırmacının kendisini olayların akışına dahil ederek “öykü”nün bir parçası haline geldiğini belirtir. Bu durum, araştırmacı ile araştırılan kişiler arasındaki mesafenin ortadan kalkmasına olanak tanır ve araştırmacının kişisel özgeçmişi ile yaşamının verilerin sunumu ve yorumlanmasına içkin olduğunu ifade eder. Neuman, (2022) bu durumu, araştırılmakta olan insanların “sesi olmanın” yanı sıra, araştırmacının da bir sesi, varlığı ve öznelliği olduğu şeklinde ifade eder. Bu araştırma kapsamında, çalışmanın hedef kitlesine dahil olmam ve araştırmacının hem araştırmacısı hem de öznesi konumunda bulunmam, katılımcılara ulaşmayı kolaylaştırmış ve onların deneyimlerini içeriden bir bakış açısıyla anlamama olanak sağlamıştır.

Katılımcıların anlatılarını evrensel genellemeler yapmak için kullanmak mümkün olmadığı için bu durum araştırmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Elde edilen analizler, bu katılımcı grubunun deneyimlerini yansıtmaktadır. Bir diğer sınırlılık ise genç borçluluğunun öncelikli olarak KYK kredi borcuna odaklanılarak ele alınmasıdır. Görüşmeler sırasında varılan sonuç, gençlerin bu borç dışında başka borçlarının da olduğudur. Dolayısıyla, bu durum, gençlerin finansallaşmasına dair daha fazla araştırma yapılabileceğini göstermektedir. Son olarak borç, sınıf, cinsiyet ve ırk gibi pek çok farklı biçimde ele alınabilir. Bu araştırma kapsamında gençlerin borçluluk halleri farklı sosyo-ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak ele alınsa da borçlu olmanın cinsiyet, sınıf ve ırk gibi faktörler açısından farklılaşabileceği dikkate alınmalıdır.

Aşağıda verilen tabloda bu araştırmanın katılımcılarına ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Katılımcıların kimliklerini korumak amacıyla katılımcıların her birine mahlas verilmiştir.

Tablo 8: Katılımcılara İlişkin Genel Bilgiler

İsim	Yaş ve Cinsiyet	Mezun Olduğu Bölüm	İstihdam Durumu	Hane Geliri ve Maaşı	Yaşadığı Yer ve Hanenin Paylaşıldığı Kişiler	Konut Sahipliği Durumu
Ali	25, Erkek	İnsan Kaynakları	Motorlu Kurye	Hane Geliri ve Maaş: 45.000-50.000	Annesiyle, İstanbul'da.	Kiracı
Dilek	25, Kadın	Beslenme ve Diyetetik	İşsiz	Hane Geliri: 45.000-50.000	Anne ve babasıyla, İstanbul'da.	Ev Sahibi
Ekin	26, Kadın	Hukuk	Avukat	Hane Geliri ve Maaşı: 20.000	Yalnız, İstanbul'da.	Kiracı
Ümit	27, Erkek	Sosyoloji	İşsiz	Hane Geliri: 25.000	Partneriyle, Ankara'da.	Kiracı
Deniz	25, Kadın	Endüstri Mühendisliği	İşsiz	Hane Geliri:25.000	Partneriyle, Ankara'da.	Kiracı
Irmak	26, Kadın	Sosyoloji	İşsiz	Geliri: 12.000	Partneriyle, Ankara'da.	Kiracı
Derya	26, Kadın	Matematik	İşsiz	Hane Geliri: 48.000. İşsizlik Maaşı:8.000	Eşiyle, Ankara'da.	Kiracı
Doğa	26, Kadın	Sosyoloji	İşsiz	Hane Geliri: 32.000	Partneriyle, Ankara'da.	Kiracı
Umut	28, Erkek	Güzel Sanatlar/Cam Sanatı	Servis Elemanı	Hane Geliri: 50.000. Maaşı: 22.000	Kuzeniyle, İstanbul'da.	Kiracı
Eren	29, Erkek	Radio ve Televizyon	Barmen	Hane Geliri: 45.000. Maaşı:25.000	Arkadaşıyla, İstanbul'da.	Kiracı

Sarp	26, Erkek	Metalürji ve Malzeme Mühendisliği	Üretim Mühendisi	Hane Geliri: 50.000. Maaşı: 30.000	Babasıyla İstanbul'da.	Kiracı
Güneş	26, Kadın	Uluslararası Ticaret ve Lojistik	Gümrük Operasyon Sorumlusu	Hane Geliri: Bilinmiyor. Maaşı:34.000	Babası, babasının eşi ve kardeşiyle, İstanbul'da.	Kiracı
Filiz	26, Kadın	Elektrik Elektronik Mühendisliği	Elektrik Mühendisi	Hane Geliri ve Maaşı: 45.000	Kardeşiyle, İstanbul'da.	Kiracı
Ömer	27, Erkek	Gazetecilik	Yardımcı Muhabir	Hane Geliri: 50.000. Maaşı: 36.000	Anne ve babasıyla, Ankara'da.	Ev Sahibi
Başak	28, Kadın	Mekatronik Mühendisliği	Bilişim Şirketinde Danışman	-	Eşiyle, İstanbul'da.	Ev Sahibi
Bilge	29, Kadın	Kimya	AR-GE Uzmanı	Hane Geliri ve Maaşı: 60.000-65.000	Anne ve babasıyla, İstanbul'da.	Kiracı
Eylem	26, Kadın	Kimya	Satın Alma Uzmanı	Hane Geliri: 100.000. Maaşı: 52.000	Anne ve babasıyla, İstanbul'da.	Kiracı
Özgür	27, Erkek	Uluslararası Ticaret ve Lojistik	Lojistik Operasyon Uzmanı	Hane Geliri: 100.000. Maaşı: 40.000	Anne, babası ve kardeşleriyle, İstanbul'da.	Ev Sahibi
Ozan	28, Erkek	Psikoloji	Mağaza Müdür Yardımcısı	Hane Geliri: 100.000 üzerinde	Anne, babası ve kardeşiyle, İstanbul'da.	Ev Sahibi

4. BORÇLULUK DENEYİMLERİ

Türkiye’de devletten gelir desteği alma konusunda en avantajlı kesimin eğitim çağındaki gençler olduğu ve gençlere yönelik kamu harcamalarının önemli bir kısmının üniversitelere kayıtlı gençlere harcandığı ortaya konmuştur (Yentürk, Kurtaran ve Yılmaz 2014). Gelir desteği, Kredi ve Yurtlar Genel Müdürlüğü (KYGM) tarafından başvuru yapan öğrenci ve ailesinin gelir durumu, başarı durumu ve sosyal durumunun değerlendirilmesi ile burs veya öğrenim kredisi olarak verilmekte olup, 2023 yılında 574.085 öğrenciye burs verilirken 870.369 öğrenciye ise öğrenim kredisi verilmiştir (2024, GSB). Gelir desteği olarak yapılan bu harcamalar ağırlıklı olarak kredi şeklinde yapılması ile borçlandırmaya dayalıdır.

“Öğrenci borçluluğu, 1970’lerden bu yana neoliberalizmin stratejisini örneklemektedir: sosyal hakların (eğitim, sağlık hizmetleri, emeklilik gibi hakların) krediye erişimle, yani borçlanma hakkıyla değiştirilmesi (Lazzarato, 2015, s. 66). Eğitimin bir sosyal hak olmaktan çıkarılması eğitim maliyetlerinin bireyselleştirilmesi veya aileye yüklenmesine sebep olurken bu ihtiyaç için borçlanmak da normalleştirilir. Kişinin yükseköğrenime erişim için bu borç yükünü üstlenmesi gerekmektedir. Bu bölümde KYK kredisi olarak bu borç yükünü üstlenen gençlerin borçlanmaya dair kendi algıları ve borçlanmanın hayatları üzerindeki etkisi incelenecektir.

4.1. KYK Kredisine Neden Başvurdu?

KYK burs ve kredi başvurusu öğrenciler tarafından internet ortamında aynı başvuru sayfası üzerinden yapılmaktadır. Burs ve kredi başvuruları birlikte değerlendirilmektedir. Burs ve kredi başvurularının; öğrenci ve ailesinin sosyal ve ekonomik durumu, tapu ve

ikamet bilgileri, sosyal güvenlik kayıtları, öğrencinin yükseköğrenim programına yerleştiği puanı ve puan türü ile ihtiyaç ve yeterliliğin tespitine yönelik diğer bilgilerin dikkate alınarak yapıldığı belirtilmiştir (GSB, Burs Yönetmeliği, 2023). Bu yönüyle katılımcıların birçoğu öncelikle burs çıkma ihtimalini gözeterek başvurularını yapmış, ancak kredi çıkması sonucunda da kredi almayı kabul etmişlerdir. Katılımcılardan Irmak (26, kadın, Sosyoloji mezunu) ve Özgür (27, erkek, Uluslararası Ticaret ve Lojistik mezunu)'ün ifadeleri burs çıkma beklentisiyle yapılan başvuruların kredi olarak verilmesi durumunda da kabul edildiğini göstermektedir:

Irmak: “Burs çıkmasını bekliyordum çok da şaşkındım hani neden burs çıkmaz falan diye çünkü bizim üzerimize ev yok annem çalışmıyordu o dönem sadece babamın emekli maaşı ve kredi çıktı ama hani 4 yıl sonra kardeşime burs çıktı anlayamıyorum.”

Özgür: "Ben dedim bir başvurayım bizim durumumuz da öyle çok iyi değil sadece oturduğumuz bir ev vardı başka bir şey yoktu çıkacağını düşündüm başvurduğum normal geri ödemeli çıktı şimdi çıkınca da bir almak istedim."

Katılımcıların KYK kredisini almaya karar vermelerinde temel sebeplerin ekonomik zorluklara dayandığı ve bu yönde aile desteğinin olmadığı veya oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu anlamda Doğa'nın (kadın, 26, Sosyoloji mezunu) anlatısında kredi, okumaya devam edebilmesi için bir bakıma mecburi bir çözümdür:

Doğa: “... ailem ikisi de işsizdi annem de babam da ve kendileri bir tür ne denir birikimlerinden yiyorlardı diyeyim ve o birikimin yeme süreci de tabii ki çok kısıtlı oluyor birikimi tüketmemeye çalışıyorsunuz çok uzun vadeye yaymaya çalışıyorsunuz iş bulana kadar falan. Ya gelir gelmez başvurduğum bir şeydi KYK çünkü o dönem ailemin tek başına beni okutma şansı yoktu KYK'sız.”

Doğa kredi almanın yanı sıra üniversite döneminde geçimini sağlamak için hem okuyup hem çalışmak zorunda kalmıştır. Benzer şekilde Ali (erkek, 25, İnsan Kaynakları mezunu) de çocukluğundan beri hem okuyan hem çalışan katılımcılar arasındadır:

Ali: “Annem ve babam ayrı olduğu için evin durumu çok iyi değildi. İşte o ara ben kafede çalışıyordum ekstradan okulun şeyini de kendim ödüyordum bu arada taksitlerini.”

Ailesinin borçlu olmasına bağlı olarak eğitime devam edebilmek için sınırlı destek imkanına sahip olan Derya (kadın, 26, Matematik mezunu) da mecbur olduğu için krediye başvurduğunu ifade etmektedir:

Derya: “Mecbur kaldığım için KYK kredisi aldım çünkü benim üniversiteye hazırlandığım sene ailem ev aldı büyük krediyle ev aldılar o yüzden onların çok fazla borcu vardı ve cebimdeki harçlığı sağlayacak olan şey KYK kredisiydi ... mecburdum yani nasıl ödeyeceğimi nasıl yapacağımı ya da ne alacağımı bile bilmeden o zamanlar direkt başvurmuştum almak zorundaydım yani ihtiyacım vardı.”

Anlatılarda ekonomik zorlukların yanı sıra aile teşviki ve maddi bağımsızlık kazanma isteği gibi sebeplerin de kredi almaya karar verme sürecinde etkili olduğu öne çıkmaktadır. Bu anlamda Ekin’in (kadın, 26, Hukuk mezunu) anlatısı borçlanmanın sadece bireysel bir karar olmadığını da göstermektedir:

Ekin: “O zaman babam hayattaydı o da başvurmamı istemişti çünkü tek çalışan babamdı zaten annem çalışmıyordu ve kardeşim de vardı ben öyle başvurdum kredi çıktı kabul ettik.”

KYK kredisi bazı katılımcılar için ekonomik bağımsızlık için bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde ailesinden bağımsız bir şekilde geçimini sağlamaya çalışan Özgür (27, erkek, Uluslararası Ticaret ve Lojistik mezunu) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Özgür: “Yani almasam da geçinebilir miydim, geçinirdim biraz zorluk yaşadım yaşamazdım bilemezdim aldım. O ara futbol da oynuyordum yarı amatör futbol da oynuyordum sonra profesyonele geçtim oradan da bir para kazanıyordum. Zaten aileden hiç para almadan KYK ve futboldan aldığım ile geçindim.”

Bununla birlikte, aile desteğinin yanında ek bir gelir olarak görülen kredi, ileri de ödemesinin kolay olacağı düşüncesiyle normalleştirilmektedir. Filiz (kadın, 26, Elektrik Elektronik Mühendisliği mezunu) bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Filiz: “Benim kaldığım yerin parasını ailem karşılıyordu ve zaten benim okuduğum yıllarda da yani en azından ben üniversite üçe kadar KYK çok yeterli oluyordu yani o benim bir tık cep harçlığım gibi bir şeydi ödemesi de daha sonra kolay olacağı için ben de öyle bir şey düşündüm hani burs çıkmadı diye vazgeçmek de istemedim açıkçası.”

Katılımcılardan biri, aldığı bursun beklenen not ortalamasını sağlayamadığı için krediye dönüştürülmesine değinmiştir. Bursun devam etmesi için aranılan “başarılı olma” durumu öğrencinin 4’lük sistem üzerinden 2 ve üzeri not ortalamasını sağlayarak bir üst sınıfa geçmeleri koşuluna bağlıdır. Bu koşulu sağlayamayan öğrencilerin bursu krediye dönüştürülmekte ve tekrar başarılı olsalar dahi kredileri bursa dönüşmemektedir (GSB, 2024). Güneş (kadın, 26, Uluslararası Ticaret ve Lojistik mezunu) bursu krediye dönüştürüldükten sonra krediyi kabul etmiştir. Bu durum, borçlanmanın bir cezalandırma biçimi olarak görülebileceğini ortaya koymaktadır. Akademik başarısızlığın ekonomik bir yükümlülüğe dönüştürülmesi, ekonomik bir destek olarak verilen bursun cezalandırıcı bir yapıya bürünmesine ve öğrencinin borçlanmaya itilmesine neden olmaktadır. Ancak, bu uygulama, ekonomik olarak zaten kırılgan bir durumda olan genci borçlandırarak daha da güvencesiz hale getirmektedir. Buna ek olarak, belirli akademik ölçütlerin karşılanamamasına bağlı olarak bursun krediye dönüştürülmesi, akademik başarısızlıktan yalnızca bireyi sorumlu kılarak eğitim sistemiyle ilgili yapısal sorunların üstünü örtebilir.

Güneş: “Bana kredi çıkmadı direkt burs çıktı burs sonrasında krediye döndü ya ben bursa devam ederken notlarım biraz düşük olunca krediye döndü ben de almak zorunda kaldım... dedemden para almamak için onu daha çok zora sokup şey yapmamak için aldım diyebilirim.”

Ekonomik zorluklar tüm katılımcılar için kredi almaya iten önemli bir etken olmakla birlikte özellikle aile desteğine sahip olan katılımcılar için kredi “ek gelir” olarak görülürken, ailesinden destek alamayan veya sınırlı destek alan katılımcılar için kredi almak üniversite okuyabilmek için bir zorunluluk, mecburiyet olarak görülmektedir. Sonuçta, kredi maddi yetersizliklerden dolayı eğitim ihtiyacını karşılamak için burs çıkma ihtimali ile başvuru ve kolayca ödenebileceği düşünülerek alınan bir borçtur. Ancak ödemelerin kolay olacağına dair bu düşünce mezuniyet sonrası karşılaşılan işsizlik ve güvencesiz çalışma koşulları nedeniyle bazı katılımcılar için gerçekleşmemektedir.

4.2. Çalışma Hayatına Geçiş

Mezuniyet sonrası iş bulma süreci, çalışma hayatının esnekleşmesiyle birlikte deneyimi olmayan veya sınırlı deneyime sahip mezun gençlerin niteliklerine uygun olmayan, güvencesiz, düşük ücretli işlerde çalışmaya yönelmek durumunda kalmalarıyla gençleri daha kırılgan bir konuma itmektedir. Bu çalışmadaki katılımcılar arasında çocukluğundan beri çalıştığını veya üniversitede hem okuyup hem çalıştığını ifade edenler bulunmaktadır. Üniversite döneminde çalışmaya başlayan katılımcılar arasında proje bazlı veya stajyer olarak çalışanlar bulunsa da büyük bir çoğunluğu kafe, bar veya mağaza gibi hizmet sektörlerinde çalıştıklarını belirtmiştir. Bu bağlamda, yükseköğrenime erişmek için krediyi kabul etmek zorunda kalan katılımcılardan bazıları için kredi miktarı yaşam giderlerini karşılamakta yetersiz olduğu için öğrenciyken güvencesiz ve yarı zamanlı işlerde çalışarak bütçelerini tamamlamaya çalışmıştır. Bu durum, aynı zamanda gençlerin güvencesiz ve yarı zamanlı işlerde çalışmak zorunda

kalmasıyla iş piyasasının düşük ücretli ve esnek çalışma koşullarına sahip iş gücü talebini karşılamasına hizmet etmektedir. Hizmet sektöründe çalışan katılımcılardan Umur (erkek, 28, Güzel Sanatlar mezunu) ve Doğa (kadın, 26, Sosyoloji mezunu) üniversite döneminde hem okuyup hem çalışmanın akademik başarıyı olumsuz yönde etkilediğine değinmiştir:

Umur: "Okulu çok fazla aksatmaya başladım içmeyi çok arttırdım öyle olunca da ya uykuya o kadar az bir zaman kalıyor ki sabah okula gitsem de zaten bir şey anlamıyorum 9 gibi ders başladığı için ben eve 5-6 gibi gidiyordum. Çok uzun bir süre 3-4 saat uyuyarak hayatta kalmaya çalıştım ve sonra artık okulu aksatmaya başladım çünkü para daha önemli geldi."

Doğa: "...Okuldan çok koparıyor okurken çalışmak sizi ... kendi deneyimlerimden söyleyebilirim. 2020-2021 için günlük 120-150 TL kazanmak için okulu uzatıyorsunuz bir yıl daha uzuyor 2 yıl daha uzuyor belki 5 yıl daha belki okulla tüm bağınızı koparıyorsunuz ve üstüne bir de borçlu çıkıyorsunuz oysaki sadece geçiminizi sağlamak için. Onlar (iş arkadaşları), mezun olmadı bıraktılar yani belki 6 yıl oldu hani hâlâ barda çalışıyorlar şeyi kuruyorlar artık ben barmenlikten devam ederim okul artık önemli değil ya da ben işte etkinlikler yapıyorum konser organizatör olmak istiyorum falan artık tamamen kopuyor okuldan çünkü para kazanması lazım."

Mezun olan katılımcılar kendi alanlarında iş bulma konusunda yaşadıkları zorluğun yanı sıra uzayan işsizlik durumunda alan dışı işlerde çalışmayı kabul etme veya zorlayıcı çalışma koşulları olan güvencesiz ve düşük gelirli işlere yönelebilmektedir. TÜİK'in (2024e) 2023 verilerine göre NEET genç nüfusun bitirdiği eğitim düzeyi dikkate alındığında, yükseköğretim mezunu 15-24 yaş arasındaki gençlerin %29,2'si NEET statüsündedir. Aynı eğitim düzeyi için NEET oranı, 25-29 yaş grubu için 2023 yılında

%22,8 olarak belirlenmiştir (Eurostat, 2024). TÜİK'in Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri'ne (2024e) göre, lisans mezunlarının ortalama ilk iş bulma süresi 14,4 ay ile bir yıldan fazladır. Bu durum, yüksek eğitim seviyesinin her zaman yüksek istihdam seviyesi ile ilişkilendirilemeyeceğini göstermektedir. Eğitimin NEET oranı üzerindeki etkisi karmaşık bir yapıya sahiptir ve Türkiye'nin de bu eğilimin dışında olmadığı ortaya konmuştur (ILO, 2021, s. 16). Ayrıca, lisans mezunlarının eğitim ve öğretim alanları ile uyumlu bir meslek grubunda çalışma oranı, mezun olunan alana göre değişiklik göstermekte olup, bu oran %19,9 ile sosyal bilimler, gazetecilik ve enformasyon alanlarında en düşük seviyededir. ÇASGEM'e (2019, s. 229) göre, yükseköğretim mezunlarının %31,6'sının nitelik düzeyinin altındaki işlerde çalışmaktadır. Katılımcılar arasında çocukluğundan itibaren çalıştığını belirten ve şu anda motorlu kurye olarak çalışan İnsan Kaynakları Bölümü mezunu Ali (erkek, 25) ile Mekatronik Mühendisliği mezunu Başak⁵ (kadın, 28) mezuniyet sonrası alanlarında iş bulamadıklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde, Beslenme ve Diyetetik bölümü mezunu Dilek (kadın, 25) mezuniyet sonrası iki yıl boyunca iş bulamadığını dile getirmiştir.

Ali: “İnsan kaynaklarıyla ilgili aslında ben başvuru yaptım çok fazla o dönem o zaman ama ne geri dönüş aldım ne bir şey aldım.”

Başak: “Mezun olduktan sonra ben 2020 pandemide mezun oldum gerçekten bir yıl boyunca hiç iş bulamadım. Daha sonra kendi alanımda iş bulamayınca böyle belli bir seviye İngilizcem vardı ben de böyle yurtdışı pazarlama satış alanına girdim.

Türkiye'de işgücü piyasasının yapısal zorlukları ile birleşen pandemi, özellikle gençler üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Türkiye'nin ekonomik yapısındaki sorunlar

⁵ Katılımcı, mevcut durumda alanında çalıştığını belirtmiştir.

pandemi ile birleşerek işgücü talebini, ücret seviyelerini, iş bulma biçimlerini, ilk iş deneyimi edinme fırsatlarını ve iş yerindeki çeşitli kötü muamele biçimlerini olumsuz etkilemiştir (ILO, 2022, s. 59). Bu etkiler, özellikle kadınlar, mülteciler, daha önce iş deneyimi olmayanlar, kayıt dışı çalışanlar ve ev içi bakım sorumluluklarına sahip olan bireyler arasında daha da ağırlaşmaktadır. Genç işgücünün büyük bir kısmının hizmet sektöründe istihdam edilmesi, pandeminin yüz yüze etkileşime dayalı olan bu alanlarda ciddi aksaklıklara sebep olmasıyla, gençler için etkilerin daha derin hissedilmesine yol açmıştır. Gençler, hizmet sektöründe çalışmanın getirdiği güvencesizlik nedeniyle pandemi sırasında işlerini kaybetme riskiyle daha çok karşılaşmıştır. Pandemi dönemi tüm mezunlar ve öğrenciler için hem ekonomik hem de psikolojik zorlukların derinleştiği bir süreç olmuştur. Özellikle hem okuyan hem çalışan öğrenciler bu dönemde iş kaybı yaşamıştır. Ali (erkek, 25, İnsan Kaynakları mezunu) için bu dönem iş kaybına bağlı olarak borçlarının arttığı bir süreç olmuştur:

Ali: “Pandemide zaten çalışabileceğimiz çok bir alan olmayınca mecburen etrafta ne yapabilirim ne yapabilirim baktım kafelerin çoğu kapanmıştı çalışabileceğim bir yer yoktu. Orada da pandemi girdi zaten hani birkaç gün sonra hiçbir şey alamadım o ara biraz borçlandım bankalara.”

Benzer şekilde Gazetecilik mezunu Ömer (erkek, 27) pandemi başladıktan sonra çalıştığı işten uzun süre maaş alamadığını ve sonunda işten çıkartıldığını şu şekilde ifade etmektedir:

Ömer “... ilk başlarda pandemide evden çalışma olayı daha hani Türkiye’de ilk vakalar açıklanmadan önce patronlar biraz uyanıklık yapıp arkadaşlar evden çalışalım diye bizleri eve gönderdiler. Ocak şubat aylarında bizi eve gönderdiler sonradan ücretlerimizi vermemeye başladılar evden çalıştığımız süre içerisinde. Ondan sonra ilk vaka açıklandıktan sonra da arkadaşlar hoşça kalın dendi ve

tamamen hani kapanmayla birlikte bizi kapı dışarı etmiş oldular bir nevi. Bir 6-7 ay kadar bir işsiz kaldım"

Pandemi döneminde mezun olan Özgür (27, erkek, Uluslararası Ticaret ve Lojistik mezunu), arkadaşıyla birlikte kredi çekip, aile desteği ve çevresinden aldığı borçla kendi işini kurduğunu belirtmektedir:

Özgür "Oturuyorduk niye yapmayasınız falan filan oldu böyle telefona baktık kredi çıkıyor mu falan baktım bana bir 200 bin çıkıyor bankaya gitmedim. Ona da çıkıyor bir düşündük falan atladık arabaya hemen gittik galeriye araba baktık yani anında ertesi gün araba aldık. Biz biraz öyle şeyiz hiç düşünmeden düşününce çünkü yapmayacağımızı biliyorduk bazı şeyleri böyle çok düşünürsen giremezsin ya biz hiç o konuda gözümüzü kararttık. 200 bin ben çektim 200 bin o çekti. 100 de o çevresinden nakit topladı 100 ben çevremden nakit, 300 bin-300 bin TL'ye iki tane tır aldık öyle girmiştik işe tamamen borçla girdik yani "

Bu anlamda, katılımcılar arasında doğrudan alanında iş bulan ve eğitimden işe sorunsuz bir şekilde geçiş yapanlar da mevcuttur. Kişisel veya ailesel bağlantılara dayalı sosyal sermaye, iş bulma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, aile ekonomik, kültürel ve simgesel ayrıcalıkların birikim ve aktarımı aracılığıyla toplumsal alanın yapısını ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretiminde belirleyici olmaktadır. Bourdieu (1995, s. 139)'ye göre, aile, "farklı türleriyle sermayenin yoğunlaşmasının ve kuşaklar arasındaki dolaşımının en mükemmel yeridir: birliğini aktarmak için ve aktarma aracılığıyla korur, aktarma amacıyla ve aktarabileceği için korur". Ayrıca, aile iş bulma konusunda sağladığı sosyal bağlantılar ve ekonomik desteğin yanı sıra katılımcıların çalışma koşullarını uygun bulmadığı düşük gelirli işleri tercih etmeme veya bu işlerden ayrılmayı tercih edebilmelerini sağlaması yönüyle işgücü piyasasıyla pazarlık gücünü de

artırmaktadır. Bu bağlamda yüksek lisans yapan ve araştırma görevlisi olmayı hedefleyen Ümit (erkek, 27, Sosyoloji mezunu)'in anlatısı bu duruma örnektir:

Ümit: “Eğer ailemin bana bir destek veremeyeceği duruma geldiğim zaman zaten yaşayamayacağım anlamına geliyor o zaman hangi iş olduğunu çok düşünmem en yakın zamanda ilk maddi olarak bana en çok gelir sağlayacak işe girerim.”

Katılımcıların çalışma hayatında edindikleri deneyimler, sosyoekonomik koşullar ve sahip oldukları sosyal sermayenin yanı sıra mezun oldukları bölüm gibi çok farklı etkenlerden dolayı çeşitlilik göstermektedir. Çalışma hayatına geçiş sürecinde ve sonrasında en fazla zorluk yaşayan katılımcılar, güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalışan ya da işsiz olan katılımcılardır. Özellikle, sezonluk, proje bazlı ve ücretsiz staj gibi çalışma deneyimleri olan katılımcılar istikrarlı bir gelir elde etmekte zorlanmıştır. Katılımcıların mevcut durumuna bakıldığında, bir kısmının işsiz olduğu, bir kısmının ise motorlu kurye, servis elemanı ve barmenlik gibi düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalıştığı görülmektedir. Bu durum, katılımcıların iş ve gelir güvencesizliği yaşamalarına sebep olmaktadır. Buna karşın, bazı katılımcılar alanlarında düzenli, güvenceli ve makul ücretli işlerde çalışmaktadır. Bu durum, bu katılımcıların çalışma hayatında nispeten daha az güvencesizlik yaşadıklarını göstermektedir. Ancak mobbing, uzun mesai saatleri ve düşük gelir gibi problemler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Çalışma hayatında en büyük zorlukları yaşayanlar, güvencesiz işlerde çalışan ya da işsizlik süreci uzayan katılımcılardır. Bu kişiler iş ve gelir güvencesizliğine bağlı olarak düşük ve istikrarsız ücretler, uzun çalışma saatleri, keyfi işten çıkarılmalar, yıllık izin ve hastalık izni kullanamama gibi sosyal haklardan yoksunlukla karşılaşmaktadır. Alanında güvenceli bir işte çalışan Güneş (kadın, 26, Uluslararası Ticaret ve Lojistik mezunu)'in anlatısı bu duruma örnektir:

Güneş “Sadece şeyim yok yıllık şey oluyordu yıllık izin olmadığı için... yıllık iznim yok resmî tatillerde tatilim var. Çünkü benim yaptığım işi başka kimse yapamadığı için hani izne çıkamıyorum hastalandığımda da evden devam ediyorum çalışmaya bilgisayar üzerinden o şekilde devam ediyorum. Hastanede çalıştığım çok oldu.”

Radyo ve Televizyon mezunu Eren (erkek, 29) kendi alanında iş bulmanın zorluğu, daha önce çalıştığı setteki 15-16 saatlik uzun çalışma saatleri ve çalışma ortamındaki alkol ve uyuşturucu bağımlılığı gibi sorunlar nedeniyle farklı sektörlerde çalışmaya yöneldiğini şöyle ifade etmektedir:

Eren: "Bölümden mezun olduktan sonra birçok çeşitte sektör işi yaptım kamera arkasında, kamera önünde, dijital içerik platformlarında. Ondan sonra mesleğimi değiştirdim satranç öğretmeni oldum. ...satranç öğretmenliğinde 1-2 sene çalıştım ondan sonra bazı belgelerim eksikti onları tamamlamak için şey o mesleği de bıraktım şimdi bir barmenle konuşuyorsunuz.”

Kendi alanında iş bulmakta zorlanan Sosyoloji mezunu Irmak (kadın, 26), sosyal medya üzerine staj yaptığı ajanstan aynı gün içinde işten çıkarıldıktan sonra uzun bir süre iş bulamamış, daha sonra düğün fotoğrafçısı olarak çalıştığı dönemde yaşadığı ağır çalışma koşullarını şu şekilde ifade etmiştir:

Irmak: “Çok zordu çünkü düğün fotoğrafçılığıydı ve işte ... düğün hikayesi denilen bir şey var işte bütün gün çekiyorsun ... 12’ye kadar bir saat de eve, 1’e kadar işte böyle sürekli ayakta sürekli ağır bir makine taşıyarak hani sürekli bel ağrısı sürekli hatta bilek ağrısı işte ertesi gün kendine gelemeyeceğin halde bir yorgunluk haliyle zordu. Şey olarak da çok kötü işçisin sonuçta orada ve sana istediğini söyleyebileceğini düşünen insanlar oluyor işte eziyorlar falan sonra böyle yemek yeme aran çok kısıtlı. Çalışma koşulları gerçekten çok kötü ve şey

diyorsun ya ben bunu hayatımın sonuna kadar devam ettiremem benim bir yerden sonra buradan bir yakayı kurtarmam lazım.”

Ağır çalışma koşullarıyla birlikte katılımcılar gelirlerinin düşük ve istikrarsız olduğunu da belirtmiştir. TÜİK'in (2024f) yayımladığı 2023 yılı kazanç yapısı istatistiklerine göre, eğitim düzeyine bağlı olarak en yüksek yıllık ortalama brüt kazancı yükseköğretim mezunları elde etse de yaş grubuna göre aylık ortalama kişi başı kazanca bakıldığında 2023 yılında en düşük miktarın 22.062 TL ile 29 yaşın altındaki gençlerde olduğu görülmektedir. Güzel Sanatlar mezunu olan ve şu anda servis elemanı olarak çalışan Umut (erkek, 28) 'un anlatısı bu duruma örnektir:

Umut: “Çalışma saati olarak çok fazla, çalıştığım saatin karşılığı olarak aldığım para da az kalmış oluyor. Bir 6 ay kadar çalıştım sonra bir ayrıldım çok yorulmuştum çünkü hastalanmaya başladım artık ... bütün gün insanla uğraştığın için o kısmı çok zor yani yaptığım işin dışında insanla uğraşması beni yoruyor ... bir de bizim halkımız biraz şey para verdiği için şey yapıyor kendini üstün görüyor garip bir şekilde o yüzden bu insanlarla uğraşmak beni yoruyor açıkçası ve başka hiçbir şeye vaktim kalmıyor.”

Benzer şekilde hukuk mezunu Ekin (kadın, 26) yaşadığı finansal istikrarsızlığı şu şekilde ifade etmektedir:

Ekin: “Açıkçası o kadar değişken bir durum ki esnaf gibiyim çünkü o ay dava gelirse para kazanıyorum gelmezse kazanmıyorum. Şu an dediğim gibi serbest çalışırken tam olarak ne kadar gelirim olduğunu hesaplayamıyorum. Biriktirdiklerinizi yiyebiliyorsunuz ya da işte hani şunu ödeyebilecek miyim kiramı ödeyebilecek miyim kredi kartı borcumu ödeyebilecek miyim gibi sıkıntılar yaşıyorum.”

Gazetecilik mezunu Ömer (erkek, 27) sosyal medya uzmanı olarak çalıştığı yerde uzun süre ücret alamadığını ve keyfi bir şekilde işten çıkarıldığını ifade etmektedir:

Ömer: “O dönemde işte 5-6 ay hatta direkt 6 ay hiç maaş almadan çalışıyordum. ... bana aynı gün bilgi verildi ve ben aynı gün işten çıkarıldım. Biraz da benim işime geldi hani içerideki altı maaşım, kıdem tazminatım, ihbar tazminatım ve senelik iznim hiç çünkü hiç izne çıkamıyordum hatta eve gelmeden biz bir haftayı eve gelmeden direkt kulübün tesislerinde geçiriyorduk orada artık yemek yiyip duş alıp yani orada futbolcularla birlikte duş almaya başlamıştım yani bir yerden sonra tamamen orada yaşamaya başlamıştım eve gelmiyordum yani hiçbir şekilde.”

Mevcut durumda altı katılımcı aktif olarak iş aramaktadır ve yalnızca Derya (kadın, 26, Matematik mezunu) işsizlik maaşı aldığını belirtmiştir. İş arama süreci uzadıkça katılımcılar sadece ekonomik değil, psikolojik açıdan da yaşadığı zorluklara değinmiştir. Bu durum Endüstri Mühendisliği mezunu Deniz (kadın, 25)’in anlatısında görülmektedir:

Deniz: “Öncelikle hem maddi hem de manevi sıkıntılarım var bu konuda çünkü hiçbir geliriniz olmadan yaşamaya çalışıyorsunuz ailenizden uzaktasınız bu durumda tabii ki de hem psikolojik olarak bir çöküş yaşıyorum yaşıyordum daha doğrusu şu an daha da iyiyim. Çünkü bir yaşa gelmişsiniz ve ailenizden hala para alma durumundasınız hem işte belki de yüzlerce başvuru yaptınız hâlâ bir geri dönüşü yok bu yüzden hani maddiden daha fazla psikolojik manevi olarak bir çöküş yaşama durumum var o şekilde.”

Sonuç olarak, katılımcıların anlatıları, özellikle güvencesizlik, düşük gelir ve zorlu çalışma koşulları nedeniyle ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak açısından zorlandıklarını ortaya koymaktadır. Halihazırda var olan bu ekonomik güvencesizlik

katılımcıların borçluluk durumlarıyla birleştğinde bu kırılmalılık daha da derinleşmektedir. Standing (2022, s.139), prekaryanın büyük bir kısmını gençlerin oluşturduğunu öne sürmektedir⁶. Katılımcıların deneyimleri, Standing’ın prekaryaya dair tanımladığı koşullar ile örtüşmektedir. Prekaryanın ücretli izin, hastalık izni ya da işveren üzerinden kurulu bir emeklilik gibi ücret dışı yan haklara neredeyse erişimi yoktur ve prekarya, genellikle düşme eğiliminde olan, dalgalanan ve öngörülemez parasal ücretlerle yaşamını sürdürmek zorundadır. Prekaryanın bir diğer belirgin özelliği de borçluluk durumudur. Prekarya, kiralar, öğrenci borçlarının faizleri, kredi kartı ve mağaza borçları ve kısa vadeli başka borçlar nedeniyle borçlanmaktadır (Standing, 2022, s. 13-15).

4.3. KYK Borcunu Geri Ödeme Durumu

Katılımcıların borçlarını ödeme durumları incelendiğinde düzenli olarak ödeme yapanların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Düzenli ödeme yapan katılımcılar borçlu olma durumundan rahatsız olma veya gecikme faizi ile borçlarının birikmesinden çekinme gibi sebeplerle ödeme yapmaya bir an önce başladıklarını belirtmiştir. Ödeme konusunda zorluk yaşamayan katılımcılar ağırlıklı olarak düzenli ve sabit bir iş ve gelire sahip olan katılımcılardır. Bu anlamda satın alma uzmanı olarak çalışan Kimya Bölümü mezunu Eylem (kadın, 26), borcu bir yük olarak görmediğini ifade etmektedir:

Eylem: “Yani şu anki maaşımla karşılaştırdığımda zorlamıyor ama çalışmıyor olsaydım ve ödemek zorunda olsaydım gerçekten de problem olurdu.”

Borcun bir yük olarak görülmemesi borç almanın normalleştirilmesine de sebep olmaktadır. Eylem (kadın, 26, Kimya mezunu)’ın KYK borcuna genel bakışı bu durumu özetlemektedir:

⁶ Standing’ın (2022, s.46) prekarya tanımında, emeğe ilişkin yedi tip güvenceden yoksun olan bireyler yer almaktadır. Bu güvenceler; emek piyasası güvenliği, istihdam güvenliği, iş güvenliği, çalışma güvenliği, vasıfların yeniden üretiminin güvenliği, gelir güvenliği ve temsil güvenliği olarak sıralanmıştır.

Eylem: “Yani bence sonrasında KYK borcu ödenebilecek bir borç çünkü çok yüksek bir meblağ değil ve şu an aldığım tüm borcu tek bir ayda da kapatabilecek bir maaş alıyorum çünkü baktığım zaman o yüzden pişman değilim ama o aldığım dönemde de çok fazla iyi geldiğini biliyorum bana çok fazla ihtiyacımı giderdiğini biliyorum o yüzden o dönemde borçlanmak bence bir genç için en mantıklı olan şey.”

Benzer şekilde, KYK borcunu geri ödemekte zorlanmayan Başak (kadın, 28, Mekatronik Mühendisliği mezunu), başka borçlarıyla karşılaştırarak bu borcun bir yük olmadığını belirtmektedir:

Başak: “İlk borcum ama tabii bu küçük kaldı onun yanında hani bu çok şey görünmeye başladı masum görünmeye başladı o borcun yanında. Bir de şey oluyor hani artık bir yerden sonra işe girince bir düzen oturunca maaşın da artıyor buradaki geri ödemeler gerçekten çok küçük kalıyor ama ilk mezun olduğumda bitmiyor ödüyorum bitmiyor diyorsun ama bir şekilde sonuna doğru güzel oluyor. Şimdi daha büyük borçlar...”

Ancak işsizlik ve düşük gelirli işler nedeniyle bu durum tüm katılımcılar için geçerli olmamaktadır. Bu anlamda, Deniz (kadın, 25, Endüstri Mühendisliği mezunu) borcun yaratmış olduğu baskıyı şu şekilde ifade etmiştir:

Deniz: "O zaman dediğim gibi sonuçları düşünmüyorsunuz işe girerim diyorsunuz ederim diyorsunuz ama her zaman her şey düşündüğünüz gibi olmuyor ve hayata sıfırdan başlamak yerine borçla başlıyorsunuz ve hiç olmadan daha hiçbir şey yaşamadan bir borcu ödemeniz gerektiğine dair bir baskı var psikolojik.”

Deniz (kadın, 25, Endüstri Mühendisliği mezunu)’in anlatısı kredinin “geleceği peşinen denetim altına” alması ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Katılımcının “hayata sıfırdan başlamak yerine borçla başlıyorsunuz” ifadesi, Lazzarato (2023)’nın vurguladığı

gibi, borçluların borçlarını peşin parayla ödemekten ziyade, yaşamlarını borca göre şekillendirmek durumunda kalmalarına işaret etmektedir. Borç bu anlamda, iş seçiminden, yaşam tarzına yönelik kararlara kadar borçlunun davranış ve tutumlarını belirleyebilmektedir. Bu nedenle borçlu özne, yalnızca ekonomik bir yükümlülük altına girmekle kalmaz, aynı zamanda yaşam biçimini, davranış ve tutumlarını, geleceğini nasıl şekillendireceğini belirleyen bir tabiyet ilişkisi içinde kurulur.

Yüksek lisans eğitimine devam ederek yeniden KYK kredisi alan katılımcılar da mevcuttur. Bu bakımdan, borcu borçla ödemek hiç bitmeyen bir borç döngüsüne girilmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda Irmak (kadın, 26, Sosyoloji mezunu), yeniden borçlanarak mevcut borcunun ödemesini yeni aldığı kredi ile ödediğini belirtmiştir:

Irmak: "Mesela şey oluyor benim yüksek lisans kredim geliyor banka hesabına düşüyor zaten aynı bankadan ödediğim için direkt onu ödeyip diğer banka hesabıma aktarıyorum hani bana 4.000 TL geliyor yaklaşık 500 lirası zaten KYK'ya gidiyor. KYK'm KYK'ya gidiyor.

Borcu ödeme durumu ile ilgili olarak ikinci bir eğilim borcu ödemeyi olabildiğince ertelemek şeklinde görülmektedir⁷. Borcu ödemeyi erteleme nin çeşitli gerekçeleri bulunmakla birlikte, en temel sebep ödeme güçlüğü veya var olan diğer borçlara öncelik verilmesidir. Bu bağlamda Ali (erkek, 25, İnsan Kaynakları mezunu)'nin var olan diğer borçları KYK borcunun olabildiğince ertelenmesine sebep olmaktadır:

Ali: "Onu ödeyeceğim ama şu anki diğer ödemelerimi bitirdikten sonra şu an çok fazla ödemem vardı çoğunu da bitirdim. Sadece işte birkaç ay daha atlatsam yavaş

⁷ Katılımcıların hiçbiri resmi olarak borçlarını ödemeyi ertelemek için talepte bulunmamıştır. Burada erteleme, borcu ödemeyi gelecekte bir tarihe bırakma anlamına gelmektedir.

yavaş ona da başlarım diye düşünüyorum ama çok hani faiz vermiyorsa şu an bakmadım bile bayadır. Faizlenmiyorsa onu biraz daha bekletebilirim."

Borcun ödenmesi konusunda zorluk yaşayan katılımcılar özellikle sabit bir işi ve yeterli geliri olmayan katılımcılardır. Bu katılımcılar borçlarını olabildiğince ertelemeyi planlamaktadır. Ümit (erkek, 27, Sosyoloji mezunu), borcunun ilk taksitlerini ailesinin desteğiyle ödediğini ancak mevcut durumda ödeme yapamadığını belirtirken, Umut (erkek, 28, Güzel Sanatlar mezunu) ise güvencesiz çalıştığı ve günlük ücret aldığı için herhangi bir yaptırımla karşılaşmayacağını ifade ederek borcun ödemesini ertelediğini ifade etmektedir:

Ümit: "Ödemeye başladım evet ödeme de yaptım fakat neredeyse bu geçen sene aralıktan beri ödemiyorum ödeyemiyorum daha doğrusu. Yani bütçem kaldırmıyor ona ayıracak bir bütçem yok şu anda o yüzden onun da gecikme faizi devam ediyor.

Umut: "Son aşamaya kadar ödemeyi planlamıyorum açıkçası ... genelde şey sen düzenli bir sigortalı işte çalışıyorsan senden onu kesiyor şu an zaten günlük aldığım için o yüzden benden alabileceği bir şey yok o yüzden faiz bindirmeye devam edecek sadece bir noktada umarım taksitle uğraşmadan elime bir para geçer ve hepsini kapatırım neyse ki başka bir borcum yok şu an sırf bu yüzden kredi kartı da kullanmıyorum."

Benzer şekilde Ömer (erkek, 27, Gazetecilik mezunu), finansal istikrarsızlık ve başka borçları nedeniyle ödemeyi ertelemek zorunda kaldığını, mevcut durumda ise bir yaptırımla karşılaşana kadar ödeme yapmayacağını belirtmektedir:

Ömer: "Eski çalıştığım yerler dediğim gibi hep böyle bir maaş konusunda sıkıntı yaratan yerlerdi. İşte 1-2 maaş içeriden gidiyorduk genellikle öyle olunca ben tabii

ki de olmayan parayla neyi ödeyeyim durumundaydım olmayan parayla bir şey ödeyemediğim için 2022'ye kadar sarktı artık hani 2022'de de mart ayında işe girdikten sonra da bu ay biraz işte eskiden kalan borçları ödemek için işte sağa sola arkadaşlardan aldığım borçları ödemek için şunu ödeyeyim ona başlayayım derken bir 3-4 ay ona gitti ilk işe başladığım dönemlerde, sonrasında ben biraz rahata kapıldım ... bu sefer de ben ödemeyeceğim dedim çünkü önceden param yoktu ödeyemiyordum şimdi param var ama bu sefer de benim ödeme niyetim yok deyip ne zamana kadar gideceğini ben de bilmiyorum.”

Ancak, borcu ödemeyi ertelemek genellikle geçici bir çözüm olarak kalmaktadır. Bu durumun sonuçlarından biri, ertelenen borçların teminatı için banka hesaplarına bloke konulmasıdır. Katılımcılar arasından iki kişi bu nedenle ödeme yapmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. Eren (erkek, 29, Radyo ve Televizyon mezunu), borcunu ödemeyi ertelediği için hesabına bloke konulmasıyla karşılaşırken; Güneş, ödemeye başladığı borcu ödemeyi unutması sonucu aynı durumla karşılaşmıştır:

Eren: “Geçen hafta bir tane bankada param vardı ve o bankayı blokelediler ... şu an bana zorla para ödettiler ... işte paramın yarısından daha fazlasını aldılar ve o borcu da taksitlendirdiler işte her ay bir ödeme yapacağım ama dediler ki faiz biniyor hâlâ devam ediyor faiz diye. Gittim konuştum dedim hani tamam ben ödeyeyim yapılandırın borcu falan diğer ay başlayayım falan yok dedi bu para varmış dedi bu parayı alacağız dediler tamam da dedim yani bu para benim kira param sonuçta dedim hani bunu alırsanız ben kiramı ödeyemeyeceğim falan işte devlet dedi o parayı gördüyse onu alır falan dediler. ... yani şu an mesela bu borç çok bir büyük bir borç değil ama bana şu an zorluk çıkarıyor yani çünkü diğer borçlarım da var hayatım da var kiram da var ekonomi zaten kötü gibi.”

Sonuçta, ekonomik durum, düşük gelirli işler, işsizlik ve başka borçların varlığı borcun ödenmesini etkileyen en önemli etkenler olarak öne çıkmaktadır. Bu koşullara dahil olan borçlanma durumu ekonomik kırılganlığı daha da derinleştirmektedir.

4.4. Aile Desteği

Aile desteği, mezun gençler için sosyal sermaye aracılığıyla iş bulma sürecini kolaylaştırmak, lisansüstü eğitime devam etmelerine olanak tanımak, güvenceli ve makul ücretli bir iş bulana kadar iş arama sürecini uzatmalarına imkân sağlamak ya da mevcut işten ayrılma kararını desteklemek gibi birçok farklı şekilde kendini göstermektedir. Özellikle ailesiyle yaşamaya devam eden katılımcılar için yaşam giderlerinin karşılanması ya da birlikte yaşamının sağlamış olduğu dayanışma sayesinde bu giderlerin paylaşılması, ekonomik zorluklarla başa çıkmayı önemli ölçüde kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, çoğu katılımcının aileden destek aldığı ancak bu desteğin farklı şekillerde ortaya çıktığı söylenebilir.

Aile desteğine en çok ihtiyaç duyanların, iş arama sürecinde olan veya lisansüstü eğitimine devam ederek akademik kariyer hedefleyen katılımcılar olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, aile desteğinin özellikle karşılıklı bağımlılığa değil de tek yönlü ekonomik bağımlılığa dayandığı durumlarda, bu destek biçiminin gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecini, bireyselleşme ve yetişkin olma gibi aşamaları olumsuz yönde etkilediği ve uzun vadede psikolojik baskıya sebep olabildiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların anlatıları bu durumu ortaya koymaktadır:

Ümit: “Bu 4 sene içinde full ailemden destek aldım hep aldım. Hiçbir zaman büyümek gibi bir şey aslında aileden destek almak.”

Deniz: “Ailem için bir problem şimdilik yok yani inşallah da olmaz ama inşallah da işe girerim yani aileden destek almak tabii ki de aileniz bir şey demese bile siz artık kaç yaşına gelmişsiniz bir şeyler yapmanız lazım işe girmeniz lazım işte yaşıtlarınız şunu yapıyor bunu yapıyor siz de bunu görüyorsunuz hani aileniz hiçbir şey söylemese bile hani moralinizi bozacak hiçbir durum olmasa bile sizin bunları görmeniz ya da ailenizden artık bu yaşa geldikten sonra destek almak istememek durumu var bende hani bu durumda olmak tabii ki de insanı psikolojik olarak çok yıpratıyor hani keşke bir işe girsem de artık ben halletsem dediğim çok durum var yani.”

Doğa: "Ailem görece... şanslı olduğum bir aile tamam okuduğun sürece hani evladımızsın hani bakacağız gibi bir şey ama şöyle bir şey oluyor günün sonunda siz 4-5 yılınızı vererek bir lisans mezunu oluyorsunuz yüksek lisansa kabul alıyorsunuz demek ki görece de alanınızda çok kötü bir de bir öğrenci değilsiniz istiyorsunuz ki en azından hayatınızı devam ettirecek idame ettirecek kadar 3-5 kuruş bir şey kazanabilin biraz şey oluyor sanırım aileye karşı belki kompleks belki de gerçekten böyle olduğu için bir saygı görmeme durumu oluyor yani çünkü 26 yaşına geliyorsunuz hâlâ bir şekilde ekonomik bağımlısınız ve istediğiniz kadar ayrı eviniz olsun hırt olsun zırt olsun artık size o para kazanan bir birey olarak birey olmadığınız için o saygıyı göremiyorsunuz gibi bir şey oluyor biz belki saygı kaybı olabilir bireysel olarak.”

Bu alıntılar, ekonomik olarak aileye bağımlı olmanın yetişkinliğe geçiş sürecinde yarattığı baskıyı ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, ekonomik bağımlılık her zaman bireysel bağımsızlığın önünde bir engel oluşturmamaktadır. Örneğin, bazı katılımcılar aile desteği sayesinde ailelerinden ayrı yaşamayı sürdürerek bireysel bağımsızlıklarını

koruyabilmektedir. Katılımcılardan biri bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Ev genciyiz ama kendi evimizin genciyiz”. Bu ifade ekonomik bağımlılığa rağmen bağımsız bir yaşam alanı oluşturma bireyselleşme çabasını sürdürme üzerinde etkili olabileceğini göstermektedir. Benzer durumda iş arama sürecinde olup ailesi ile birlikte yaşamayı sürdüren bir katılımcı aile desteğinin önemini şu şekilde ifade etmiştir:

Dilek: “En azından onları düşünmüyorum. Kira derdim yok fatura derdim yok evi geçindirme derdim yok bunlar da çok önemli şeyler. Yoksa işten çıkamazdım zaten hatta ekstra iş bulmam gerekirdi.”

Aileyle yaşamak ekonomik zorluklarla baş etmeyi kolaylaştırır da ailenin desteği aynı zamanda bir kontrol mekanizması olarak da işleyebilmektedir. Bora (2021, s. 183-200), ailenin gençlerin işsiz kaldığı dönemlerde gençlere olan destek ve yardımının kritik bir öneme sahip olduğunu vurgular. Bu desteğin, işsiz yaşına, cinsiyetine ve medeni durumuna bağlı olarak farklı biçimler alabildiğini, ancak işsizlik dönemlerinin ‘daha az hasarla’ atlatılabilmesinin bu yardım ve destek sayesinde mümkün olduğunu belirtir. Bununla birlikte, Bora (2021, s.183-200)’ya göre, bakım ve desteğin ileri yaşlara doğru uzaması bağımlılık ve itaatin sürmesini içeren bir kontrol mekanizmasına dönüşebilir. Bu bağlamda, aileye bağımlılık aynı zamanda bir ‘uyumlulaştırma’ mekanizması olarak işler. Bu durum, ailenin neoliberal yönetimsellik içinde öznelerin denetlenmesinden, güvenliğinden ve yönetilmesinden sorumlu bir yapı haline geldiğinin işaretidir. Bireylerin, aileden destek ve güvencelerini garanti altına alabilmek için ailenin beklentilerine uyum sağlayarak yaşamlarını şekillendirmeleri gerekmektedir. Bu duruma ilişkin olarak, Dilek’in (kadın, 25, Beslenme ve Diyetetik mezunu) “Aile evinde her şeye çok karışılıyor ... İşte neredesin ne yapıyorsun saat kaçta geleceksin kimlesin?” şeklindeki ifadesi bu kontrol mekanizmasına işaret etmektedir. Andreotti vd. (2001) aile

kaynaklarına bağımlılığın sonucu olarak aile içinde daha az sözleşme gücüne sahip olmanın görülebileceğinin altını çizmektedir. Çelik (2008), Türkiye’deki refah rejiminin gençlerin işsizlik deneyimlerini nasıl etkilediğini incelediği çalışmasında, sınırlı refah devleti uygulamaları ve işgücü piyasasında mevcut işlerin düşük nitelikli ve sınırlı olması nedeniyle işsiz gençler için en önemli kurumun aile olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda, ailenin sağladığı kaynaklar işsizlik deneyiminin yönetiminde önemli bir rol oynasa da aynı zamanda farklı türde bağımlılıklar da yaratmaktadır. Çelik (2008), Türkiye’deki refah rejiminin gençleri ailelerine yalnızca ekonomik olarak bağımlı kılmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve ahlaki bağımlılıklarını da güçlendirdiğini; genellikle aileleriyle birlikte yaşayan işsiz gençlerin davranışlarını, yaşam kararlarını ve değerlerini etkileyerek ahlaki bir bağımlılık yarattığını ortaya koymaktadır. Bu durum, özellikle kadın katılımcılar tarafından vurgulanmış olup, Doğa (kadın, 26, Sosyoloji mezunu)’nın ifadesi de bu nedenle ailesiyle yaşamak istemediğini özetlemektedir:

Doğa: “Çünkü Ankara’da bir günün sonunda bir hayat oluşturdum kendime. Okul hayatım var, evim var, bir işte partnerim var, kedim var ve burada kendi hayatımı yaşamaya devam etmek istiyorum. 26 yaşındayım ailemle tekrar yaşamak istemiyorum. Queerim aileme açılmadım böyle bir gizlilik closed gay durumuna geri dönmek istemiyorum ailemle aynı evde kaldığım sürece ailemin kurallarıyla yaşamaya devam edeceğim hepimiz gibi işte geç girmeler alkoller bilmem neler ya da dünya görüşü farklılıkları bir şeyler ev içi her şeye sorumluluğa yardım etme problemi ... oraya dönersem mecburen aile işine dahil olmak zorunda kalacağım ama dahil olmak istemiyorum çünkü başka şeyler yapmak istiyorum ya kendi hayatım olsun istediğim için yani geri dönersem kendi hayatım olmayacak.”

Aileyle yaşamanın yetişkin olma ve bireyselleşme üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koyan bu anlatıların aksine, bazı katılımcılar için aileyle yaşamak belirli sebeplerle

olumlu bir durum olarak görülmektedir. Ailenin sağlamış olduğu ekonomik desteğin yanı sıra psikolojik destek de ailesiyle yaşayan katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Bununla birlikte, bu katılımcıların düzenli, makul ücretli ve alanlarına uygun işlerde çalıştığı da belirtilmelidir. Dolayısıyla, katılımcıların anlatıları, ekonomik bağımsızlıklarını kazandıklarında aileyle yaşamının getirdiği sınırlamaların yerini bir konfor alanına bıraktığını göstermektedir. Bu bağlamda, ekonomik bağımsızlık aileyle yaşama deneyiminin niteliğini dönüştüren önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir. Bazı katılımcılar, iş kurmak, kredi borcunu ödemek gibi ekonomik hedeflere öncelik vererek ayrı eve çıkmayı ileri bir tarihe ertelemektedir. Aynı evde yaşamının aile içindeki diğer bireylere de ekonomik anlamda fayda sağladığı görülmektedir. Bu bağlamda, Andreotti vd. (2001, s. 52), Güney Avrupa Modeli refah rejiminde, gençlerin aileleriyle daha uzun süre birlikte yaşamalarının, uzun vadede düzenli ve makul bir iş bulmak için bir strateji olduğunu, gençlerin bu işlere erişene kadar ailelerine bağımlı kaldıklarını ifade etmektedir. Bu strateji yalnızca genç işsizler veya güvencesiz işlerde çalışanlarla sınırlı kalmayıp, düzenli bir işi olan gençlerin de aileleriyle yaşamaya devam ederek gelecek için yatırım yapmalarına olanak tanımaktadır. Örneğin, Eylem (kadın, 26, Kimya mezunu), ailesiyle birlikte yaşamasının kredi borcunu ödeme sürecini kolaylaştırdığına vurgu yapmaktadır:

Eylem: “Yani tabii ki zorluyor çünkü maaşımın yarısı neredeyse ödediğim miktar ama tabii ailemle beraber yaşamının getirdiği artılarla beraber orada hani yarısını vermiş olmak çok zorlamıyor beni. Kendi evimde kalıyor olsam şu an yani öyle bir miktar mümkün değil.”

Benzer şekilde Özgür (27, erkek, Uluslararası Ticaret ve Lojistik mezunu), aile dayanışmasının ekonomik hedeflere ulaşma konusundaki rolünü vurgulamaktadır:

Özgür “Zaten biz, abim, ben, babamın da emekli maaşı düşündüm dedim öderiz yani çok sıkıntı olmaz öyle o borcun altına girmiştik yani tek aldım gibi oldu ama

benim bizim ailede şey yok yani işi ben kurdum ettim ama o araba hepimizin sonuçta o işi kurarken de onların desteği oldu vesaire o borcu da hep beraber ödedik. Benim aldığım parayla birikim yapıp bir işe girmek kolay değil şimdi iyi kötü biz iki kişi para biriktirdik ben abime şakayla karışık diyorum sakın evlenme işte diyorum ona yani çünkü gerçekten onun aldığı maaş olmasa beni atıyorum bir iki yıl geri atabilir yani bunu espriyle karışık söylüyorum tabii ki öyle bir şey dilemiyorum da beni çok gererdi.”

Bu anlatılar, aile dayanışmasının ekonomik zorluklarla başa çıkma ve bu yöndeki hedeflere ulaşma sürecine katkısını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Özgür (27, erkek, Uluslararası Ticaret ve Lojistik mezunu)’ün anlatısı borçlanmanın yalnızca bireysel bir karar olmadığını, bu süreçte ailenin karar alma üzerindeki rolünün belirleyici olduğunu göstermektedir. Ancak, ailenin ekonomik hedeflere ulaşmadaki katkısı bireylerin hayat kararlarını sınırlayabileceği gibi bireysel alan konusunda da kısıtlamalar yaratabilmektedir:

Özgür “Ya o günlerden beri hep salonda yatıyorum yani iki kardeş, abi ve en küçüğü odada yatıyor ben salonda yatıyorum kendime ait odam yok. Oda sayısı yeterli değil onlara vermek istedim.”

Sonuçta, aileden destek almak veya karşılıklı destek sağlamak yaşamsal giderleri karşılamaktan borç ödemeye, yatırım ya da birikim yapmaya kadar farklı amaçlara hizmet edebilmektedir. Moreno (2006 s.82-88), aile içindeki maddi ve manevi transferlerin Güney Avrupa Modeli’nin doğasını belirlediğini ve bu modelin diğer refah rejimleriyle karşılaştırıldığında aile kaynaklarının daha yoğun ve kapsamlı bir şekilde kullanılmasına dayandığını belirtmektedir. Bununla birlikte, gençlerin “kendi ayakları üzerinde durma” fırsatının olmamasının, hane halkı üyeleri arasında karşılıklı destek mekanizmalarıyla telafi edildiğini vurgulamaktadır. Bu anlamda, katılımcıların anlatılarında da görüleceği üzere aile desteği, istenmeyen işleri kabul etmeme, geçim zorluklarını hafifletme, borç

ödemelerini kolaylaştırma ve evlilik gibi yetişkinliğe geçiş evrelerini tamamlamalarında karşılaşılan sorunları azaltmada bir tampon görevi görmektedir. Bu durum, Türkiye’deki refah rejiminin bireylerin refahını sağlama ve sosyal risklerden koruma sorumluluğunu aileye yüklediğini vurgulayan literatürle uyumludur. Nitekim, katılımcıların önemli bir çoğunluğu hayatlarındaki en büyük güvencelerinin aileleri olduğunu dile getirmiştir:

Dilek “Şu an her şey çok değişiyor güvende hissetmek zor yani en azından ailem var bu da bir güvence ama geleceğe çok umutla bakmıyorum her şey çok fazla değişiyor. Sürekli bir güncelleme var. Çok mu karamsar oldu (gülüyor), bilmiyorum yani.”

Ümit: “Yani iki tane diyebilirim en başta tabii ki de sonsuz destek olan ailem ikinci de kendimin bir şeyleri gerçekleştirme ihtimali. O da ihtimal güvence değil o şekilde.”

Ozan: “En büyük güvencem ailem sanırım çünkü ben ailemin bir uzantısı olduğum için onların evinde oturuyorum onlar bana bakıyor onlar beni besliyor sözün özü bu aslında en büyük güvencem onlar, onlar olmasaydı bambaşka bir hayat olurdu. Yani bu hayallerim olmazdı şu an olduğum kişi olmazdım okuduğum okullarda okumazdım işte belli başlı nüanslara sahip olmazdım bunların hepsi ailemin uzantısı. Onların sayesinde her şey.”

Joseph (1993, s. 454), sosyal, ekonomik ve politik hayatta var olmanın genellikle bireylerin temel ihtiyaçlar ve korunma için aile üyelerine başvurmasını gerektirdiği bir toplumda ‘ataerkil bağlantısallığın’ (patriarchal connectivity) önemli bir ilişki ve varoluş biçimi olduğunu belirtir. Bu bağlamda, özerkliği sınırlayan şeyin tek başına bağlantısal

yapı değil, ataerkillikle birleşmiş bağlantısal yapı olduğunu savunur. Bununla birlikte, toplumsal hayatın farklı alanlarındaki hiyerarşilerin çokluğu ve değişen yaşam döngüsü nedeniyle bireylerin bağlantısalılığı çeşitli şekillerde deneyimlediğini ifade eder. Joseph (1993, s. 461), tıpkı Ozan (erkek, 28, Psikoloji mezunu)’ın kendisini ailesinin bir uzantısı olarak görmesi gibi, bireyin bazen başkalarını kendi uzantısı olarak gördüğüne, bazen de kendisini başkalarının bir uzantısı olarak görmesine vurgu yapar. Bu bağlamda, ataerkil bağlantısalılığın kontrol edilebilir ve kontrol eden kendiliklerin üretilmesine katkı sağlaması, özellikle kadın katılımcıların anlatılarında yer alan kontrol mekanizmasını açıklamaktadır.

Ailesinin dışında kendisini ve mesleğini en büyük güvence olarak gören veya hiçbir güvencesinin olmadığını belirten katılımcılar da mevcuttur. Ailesinden maddi destek alamayan veya ailesine destek olması beklenen katılımcılar, istihdam durumlarına bağlı olarak daha kırılgan hale gelirken; aile desteği arttıkça bu kırılganlık azalarak bir tampon mekanizması işlevi görebilmektedir. Bu bağlamda, istihdam durumu ve aile desteği, ekonomik güvencesizlik düzeyini belirlemektedir. Örneğin, ailesinden maddi anlamda destek almadığını belirten Eren (erkek, 29, Radyo ve Televizyon mezunu) ve Ali (erkek, 25, İnsan Kaynakları mezunu) için aile desteğinin olmaması istihdam güvencesizliği ile birleştiğinde ekonomik kırılganlıklarını artırmaktadır:

Ali “Anneler çok fazla bir şey beklemezler benden çünkü onlar da farkında hani kendilerinin bir şeyi yapamayacağını bir destek olamayacağını. Yaşın genç bir şeyleri kendin şu an başar biz de elimizden geleni yaparız destek veriyorlar aslında biraz bir şeyleri başarmam için. Borçlanmak ama tabii ki çok fazla şey yapmadılar ilk borçlandığımda özellikle hiç istemediler.”

Eren “Almıyorum ... bazen benden para istedikleri oluyor.” Yani zaten ailemle çok yakın biri değilim yani maddi durumlar ilişkimizi etkilemiyor çünkü sadece maddi durum konuşuyoruz ve varsa yardım ediyorum yoksa yok diyorum geçiyorum. Bilmiyorum en azından böyle bir sene yardım etseler bu benim hoşuma gidebilir ama ikinci sene belki rahatsız olabilirim çünkü hiç böyle bir şey yaşamadım tatmadım bilmiyorum ama hep özendiğim bir şeydir bu...”

Bu anlatılar, istihdam durumu ve aile desteği ekseninde farklı kırılmalık biçimlerini ortaya koymaktadır. Aile desteğinin olmaması düşük gelirli ve güvencesiz işleri kabul etmekte seçici olmayı engellediği gibi borçlanma eğilimini artırmakta veya mevcut borçların geri ödenmesini zorlaştırmaktadır. Nitekim, motorlu kurye olarak çalışan Ali (erkek, 25, İnsan Kaynakları mezunu) için KYK kredi borcu borçlarından sadece biridir, başka borçları da bulunmaktadır. Benzer şekilde, barmen olarak çalışan Eren (erkek, 29, Radyo ve Televizyon mezunu) de başka borçlarının bulunduğunu, KYK kredi borcunu ödemeyi geciktirdiği için hesabına bloke konulduğunu ve bu durumun onu ekonomik olarak daha da zorladığını belirtmiştir. Ancak, aile belirli bir noktaya kadar güvence sağlasa da uzun vadede ve her koşulda yeterli olamamaktadır. Bu bağlamda, bireylerin güvencede olmasını engelleyen daha büyük yapısal faktörler vardır. Doğa (kadın, 26, Sosyoloji mezunu)'nın anlatısı bu durumu özetlemektedir:

Doğa: “Öncelikle zaten mesleğim hakkında güvencesiz hissediyorum çünkü sosyal bilimci olarak Türkiye’de istihdam edilmek çok zor ya da ne bileyim kendi alanınızda istihdam edilmek bir zor. Kendi alanında istihdam edilseniz bile o bünyelerin yozlaşması yüzünden, YÖK yüzünden, üniversitelerin gidişatı yüzünden. Alanınızda liyakatli iş yapabilmeniz belki çok zor, sansürlü bir iş yapabilmeniz çok zor. Türkiye gibi bir ülkede eşcinselim partnerimle yaşıyorum cinsel kimliğim yüzünden çok zor. Aile evine dönme gibi bir şey oluşabilir

ekonomik idame ettirememe yüzünden bu çok büyük bir korku benim için yani kendi evimde devam edememe korkusu bir şekilde. Onun dışında siyaseten güvencesiz hissediyorum ekonomik olarak güvencesiz hissediyorum güvenlik anlamında güvencesiz hissediyorum çünkü bir kadının queerim işte tek başıma yaşıyorum ve herhangi bir şekilde adalete ulaşabileceğime inanmıyorum gibi.”

Aile tek ve en büyük güvence olduğunda bireyleri yaşamın güvencesizlik yaratan tüm alanlarından koruyamamaktadır. Bununla birlikte, sağlamış olduğu destekle refah rejimi modelinin ve buna bağlı sosyal politikaların yetersizliğini gizleme işlevi görmektedir. Nitekim, herkesin aile desteğinden eşit şekilde yararlanamaması, eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Bu bağlamda, Yılmaz (2017)’ın ortaya koyduğu gibi, Güney Avrupa ülkelerinde görülen "reddedilen genç vatandaşlık" modeli Türkiye’de de görülmekle birlikte mevcut refah rejiminin yapısı, çoğu gencin aile bütçesine ve aile bağlarına güvenmeden hayatlarını sürdürmesine izin vermemektedir. Bu durum, devletten en fazla mali desteği alan üniversite mezunu gençlerin dahi ailecilik eğiliminden muaf olmadığını ortaya koymaktadır.

4.5. Faizlerin Silinmesi

09.11.2022 tarihli ve 32008 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan düzenleme ile KYK kredisi alan öğrencilerin borçları yalnızca öğrenim kredisi olarak verilen miktar kadar olacak şekilde düzenlenmiştir (Resmî Gazete, 2022). Öğretim kurumu ile ilişkisi kesilen öğrenciler, mezuniyet veya ayrılış tarihinden iki yıl sonra ödemeye başlayacak ve aldıkları kredi süresi kadar bir dönemde aylık taksitler halinde borçlarını ödeyecektir. Borçlular, erteleme talebinde bulunmaları ve Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından çalışmadıklarının teyit edilmesi durumunda ilk yıl herhangi bir ilave olmadan borçlarını erteleyebileceklerdir. Sonraki yıllarda ise her yıl için verilen miktara yüzde on ilave

edilerek kredi borcu hesaplanacaktır. Erteleme hakkı en fazla üç defa yapılmaktadır. Eklenen geçici madde ile bu düzenleme yürürlük tarihinden önce KYK kredisi alan, borçları devam eden veya ödeme zamanı henüz başlamamış olan kişilere de uygulanmıştır.

Bu düzenleme, Yörük'ün (2022) Türkiye'deki refah rejimini popülist refah rejimi olarak adlandırması ile ilişkilendirilebilir. Yörük (2022), Türkiye'de refah devletinin genişlemesinin olumlu bir gelişme olarak görülebileceğini ancak bu durumun altının eşildiğinde ciddi sorunlar barındırabileceğini belirtmektedir. Bu sorunlar arasında refah devletinin cömertliğinin ciddi ölçüde azalması ve refah politikasındaki en büyük genişlemenin sosyal yardım sistemine dayanması bulunmaktadır. KYK kredisiyle ilgili yapılmış olan bu düzenleme her ne kadar doğrudan bir sosyal yardım olarak değerlendirilemese de bazı yönleriyle sosyal yardım politikalarının temel özelliklerini yansıtmaktadır. Benzer şekilde, bu düzenleme belirli bir dönemde borçlanan gençleri kapsamayı yönüyle eşitlikçi değil, ayrımcı bir nitelik taşımaktadır. Gençlerin geçinme problemini ve buna bağlı borçlanmalarını kalıcı olarak ortadan kaldırmaya hizmet etmemekte, en başta eğitime devam etme amacıyla borçlanmalarının temel sebeplerini ortadan kaldırmamaktadır. Yörük (2022, s.93-95), bu bağlamda uygulanan programların adil ve sağlam bir vatandaşlık sistemi inşa etmekten ziyade kısa vadeli siyasi amaçlara hizmet ettiğini vurgulamaktadır. Bu değerlendirme, Yılmaz'ın (2017), Türkiye'deki gençlik refahı vatandaşlık modelini "reddedilen genç vatandaşlık" içine yerleştirmesi ile de paralellik göstermektedir.

Bu düzenleme katılımcıların borç yükünü hafifletmiş ve ödeme güçlüklerini nispeten azaltmıştır. Ödeme dönemi yeni başlayan Deniz (kadın, 25, Endüstri Mühendisliği mezunu), faizlerin silinmiş olmasının yarattığı etkiyi şu şekilde ifade etmektedir:

Deniz: “Aslında aldığım parayı geri vermek daha mantıklı bir öğrenci için o yüzden olumlu etkiledi tabii ki yani şu an bu parayı ödeyemeyecek durumdayken bir de bunun faizi durumunu düşünmek bile istemiyorum”

Bazı katılımcılar faizlerin silinmesinin yeterli olmadığını veya baştan bu desteğin geri ödemesiz olması gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda, katılımcılar devletin öğrencilere kredi vermesinin başlı başına sorunlu bir durum olduğunu ifade etmişlerdir.

Ekin “Yani bence çok bir faydası yok hani birazcık daha böyle evet biz bir şey yaptık bakın sizin için denilsin diye bir hareketti daha fazlasını da söylebilirlerdi çünkü devletin aslında bu paraya ihtiyacı yok zaten hani öğrencimize bizim bundan daha fazla destek sağlayabilecek bir bütçemiz var o bütçeyi doğru kullanırsak.”

Yörük (2022 s. 93-95), sosyal yardım programlarının geçici ve oynak yapısının, bu programların müphem siyasi emeller doğrultusunda kullanılmasının önünü açacağına da değinir. Bu bağlamda, bu tür düzenlemelerin popülist refah rejimine özgü olduğu ve mezun olduktan sonra kalıcı ve güvenceli iş bulmakta zorlanan borçlu gençlerin desteğini mobilize etmek amacı taşıdığı söylenebilir. Nitekim, katılımcılar da bu düzenlemenin neden yapılmış olabileceğine dair benzer değerlendirmelerde bulunmuştur. Sonuçta, sosyal yardım programlarının bir uzantısı olarak okunabilecek, bütün gençleri kapsamayarak eşitsizlik yaratan bu uygulama, gençlerin siyasi desteğini kazanmaya yönelik bir strateji olarak değerlendirilebilir. Birçok katılımcı faizlerin silinmesinin politik çıkarlarla bağlantılı olduğunu düşünmektedir. Bu tür düzenlemelerin genellikle seçim dönemleriyle ilişkili olduğu ifade edilmektedir:

Dilek “Bence başından beri öyle olmalıydı zaten. O seçim döneminde olmuştu galiba o yüzden.”

Sarp: “Aslında bir toplum çalışması bence hem gaz alma desem kaba bir tabir mi olur bilmiyorum ama bir şekilde rahatlatma politikası, yandaş oluşturma politikası şeklinde de ilerleyen bir süreç olabilir.”

Buna ek olarak, bazı katılımcılar bu düzenlemeden yararlanamadıklarını dile getirmiştir. KYK borcunu kısa bir süre önce tamamen ödemiş olan Bilge (kadın, 29, Kimya mezunu), faiz ödemeyenlerin kendisinden daha avantajlı durumda olduğunu ve bunun adaletsizlik yarattığını düşünmektedir:

Bilge: “Mevcutta ödediğim için benden bir silinme olmadı yani hiç ödemeyenler benden daha şanslı direkt ödemeye başlamayanlar çünkü onların sanırım faizleri falan silindi çünkü arkadaşlarımdan falan hep öyle duyuyordum bende öyle bir şey olmadı. Ben biraz haksızlığa uğramış hissettim ya yani o parayı şey yapabilirdim bir dönem biriktirebilirdim yani.”

Benzer şekilde, borcunun faizlerinin silinmediğini belirten Umut (erkek, 28, Güzel Sanatlar mezunu), bu konudaki düzenlemeyi yetersiz bulduğunu ifade etmektedir:

Umut: "Yani devlet yardım edecek gibi görünüp hani bir kısmını yapıyor bir kısmını yapmıyor zaten her işte hiçbir şeyi düzgün yapmadıkları için bunu da tabii ki düzgün yapmadılar.”

Faizlerin silinmiş olmasına rağmen bazı katılımcılar bu düzenlemenin borç yükünü yeterince hafifletmediğini ve yapılan düzenlemenin hala sorunlu olduğunu dile getirmiştir. Bu düzenlemeyi “gençlerin oyu için yapılmış bir propaganda” olarak değerlendiren Ömer (erkek, 27, Gazetecilik mezunu), faizlerin silinmesine rağmen gecikme faizleri nedeniyle borcun bir şekilde yeniden faizlendirildiğini belirtmiştir:

Ömer: “Hiçbir şekilde ödeme şey değil faizsiz bir şekilde değil illa bir şekilde gecikme faizi illa bir şekilde silinmiş faizin üstüne faiz gibi bir sistem var.”

Benzer şekilde, hesabına bloke konulduğu için yapılandırma yapmak zorunda kalan Eren (erkek, 29, Radyo ve Televizyon mezunu), faizlerin silinmesine rağmen borç yükünün kendisine problem oluşturduğuna ve borcuna hala gecikme faizi uygulandığına değinmektedir:

Eren: “Yani tam anapara ama şimdi tekrar yapılandırıdığım için tekrar faiz biniyor yani o da saçma tüm ana parayı keşke 8 ay boyunca ben ödesem ve hiç faiz binmese.

Refah rejimlerinin dönüşümü ile sosyal hakların piyasadan satın alınan hizmetlere dönüşmesi bireylere ekonomik özne haline gelme zorunluluğu yükler. Lazzarato (2023, s.40-41)’nın ifade ettiği gibi, “Borç ekonomisinde, insani sermaye ya da kendinin müteşebbisi olmak, esnek ve finansal hale gelmiş bir ekonominin maliyetini ve risklerini üstlenmek anlamına gelir; bu maliyet ve riskler yalnızca yeniliklere yönelik olmak şöyle dursun aynı zamanda ve özellikle güvenceden yoksunluğun, fakirliğin, işsizliğin, başarısız sağlık sisteminin, barınak eksikliğinin vs. maliyet ve risklerini de ilgilendirir”. Bu bağlamda, borcun ürettiği öznel figür suçluluğa, vicdan azabına ve sorumluluğa yakalanmış bir borçlu figürü olarak ortaya çıkar. Borcunu ödemeyi ertelediği için hesabına bloke konulmasından endişe duyan Ümit (erkek, 27, Sosyoloji mezunu)’in anlatısında geçen “bir suçlu gibi yaklaşılacak” ifadesi borcun suçlu ve sorumlu özneyi nasıl ürettiğine işaret etmektedir. Ümit’in (erkek, 27, Sosyoloji mezunu) ifadeleri, borcun bireyleri suçlu ve sorumlu öznelerle dönüştürerek onların öznelliklerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır:

Ümit: "Umarım bu duruma gelmez çünkü hani hoş bir durum olmaz yani insanın kendini kötü hissettiren bir durum bir suçlu gibi yaklaşılacak aslında hesabınıza bloke koyulması bir türlü suçlu olmak yani suç işlemişsiniz ve bir şekilde

ekonomik kendi yönetim sisteminize el koyuluyor ve diyor ki hayır bu kısım benim ondan sonrası senin sen bunu ödemeyi beceremezsin ben alırım o parayı diyor sana bu yüzden kötü.”

Sonuç olarak, KYK kredi borçlarının faizlerinin silinmesi, birçok katılımcı için borç yükünü hafifletmiş olsa da bu düzenleme bazı katılımcılar tarafından yetersiz bulunmuş veya bu düzenlemeden faydalanamayanlar için adaletsizlik yarattığını ifade etmiştir. Bu düzenlemenin politik çıkarlarla ve seçim dönemleriyle ilişkili olduğu yönünde görüşler dile getirilmiştir. Faizler silinmiş olsa da borçların yapılandırılması ve gecikme faizi uygulanması, sorunu bazı katılımcılar için ortadan kaldırmamıştır.

4.6. Baş Etme Stratejileri ve Gelecek Planları

Her ne kadar katılımcıların her biri farklı bireysel özelliklere bağlı olarak farklı deneyimlere sahip olsa da aynı dönemi paylaşıyor olmaları yetişkinliğe geçiş sürecinde de benzer tutumları benimsemelerine yol açabilmektedir. Bu bağlamda, gençlerin güvenceli, düzenli ve makul ücretli bir işe erişmek, KYK borcunu ödemek, ayrı eve taşınmak, evlenmek, askerliğini yapmak gibi gençlikten yetişkinliğe geçiş dönemiyle bağlantılı göstergeleri yerine getirmek için benzer baş etme stratejileri benimsedikleri söylenebilir. Üniversite eğitime devam etmek için borçlanmak bu stratejilerden sadece bir tanesidir. Katılımcıların hepsi ilk borçlanma deneyimlerinin KYK kredisi olarak gerçekleştiğini belirtmiştir.

Gençlerin ilk başvurduğu stratejilerden biri olabildiğince ertelemektir. Mezun olan gençler, aile desteğinin işgücü piyasasıyla pazarlık gücünü artırmasına bağlı olarak güvencesiz, düşük gelirli işleri kabul etmek yerine iş arama sürecini uzatabilmektedir. Uzayan iş arama süreci veya uzayan eğitim süreciyle kesişen KYK borcunun geri ödeme

dönemi, borcun ileriki bir tarihte ödenmek üzere ertelenmesine sebep olabilmektedir. Bu erteleme, düşük gelir düzeyi ve diğer borçlarla ilişkilidir. Ekonomik güvencesizlik içinde olan katılımcılar için KYK borcu birbirine eklemlenen borç zincirinin tek bir halkasıdır. Diğer borçlar, birikim yapmak, makul ücretli bir işte çalışamamak gibi nedenlerle ayrı bir eve çıkma planları da geleceğe ertelenebilmektedir:

Dilek: “Şu an bir umut görmüyorum (gülüyor). Çok zor. Kalıcı bir iş olması lazım tecrübe olması lazım. Ev kiralari falan zaten çok pahalı her şey çok pahalı zor yani hayalde kaldı.”

Güneş: “Şöyle krediyi çekmeseydim ayrı eve şu anda net çıkardım yanlışlıkla bir krediyi çektim öyle kaldı.”

Umut: ... ilk yapacağım şey eve çıkmak olur ama İstanbul'da da bu bana hiç mantıklı gelmiyor artık o aldığım bütün parayı tanımadığım birine o evde uyuyabilmek için vermek ve ay sonuna kadar çok mutsuz bir insana dönüşmek de istemiyorum. Barınma, tatil, alışveriş, herhangi bir şey sahibi olabilmek hani şu an herkes günü kurtarıyor gibi yaşıyor o kısmı çok üzücü gerçekten ve çok gereksiz.

Özgür: Tabii ki şimdi maddi gücüm el versin ben de ayrı evde yaşamak isterim ama şu an benim ertelediğim tek şey hayatımda önüme koyduğum tek hedef şu an bu kendi işimi yapmak ... o maddi gücü elde etmek için birikim yapmaya çalışıyorum işte yatırım yapmaya çalışıyorum vesaire kazandığım parayla olabildiği kadar mantıklı işler yapmaya çalışıyorum.”

Bununla birlikte bazı katılımcılar için evlenmek ve askere gitmek de olabildiğince geleceğe ertelenmektedir. Ümit (erkek, 27, Sosyoloji mezunu)'in anlatısında görüldüğü gibi bu durum ekonomik güvencesizlik ve borçlulukla ilişkilidir:

Ümit: “Belki bugün daha işte farklı bir noktada olsaydık hem işte kız arkadaşımın hem benim düzgün işlerimiz olsaydı ve böyle bir alttan borçluluk bir şeyler olmasaydı belki o kararı alabilirdik hatta bazen de konuşuruz ama dediğim gibi hayatta böyle bir karar almak için ilk başta sıfır olmak lazım eksi değil biz eksideyiz.”

Erkek katılımcıların çoğu henüz askerlik yapmadıklarını belirtmiştir. Askerliği olabildiğince ertelemeye çalışan katılımcılar mecbur kalmadıkça bedelli askerlik yapmayı planladıklarını ve gereken maddi kaynağı sağlamak için de borçlanmayı veya ailelerinden destek almayı düşündüklerini ifade etmişlerdir:

Umut: “Şu an sanırım 9 ayım kaldı kaçak sayılmama. Bedelli için de o kadar para vermek istemiyorum bulurum o parayı ama vermek istemiyorum. 6 ay da gitmek istemiyorum çünkü çok uzun bir süre gideceğim geleceğim ve her şey daha zorlaşmış olacak o yüzden onu da son aşamaya kadar çok düşünmemeye çalışıyorum şu anlık ama ona bir çare bulacağım. Onu bir kısmını kendim verip bir kısmını da ailemden alırım muhtemelen hani kendim kredi çekemiyorsam da en kötü birine kredi çektirtip sonra döndüğüm süreçte çalışıp onun borcunu öderim diye düşünüyorum.”

Ozan: Yok askerlik de daha yapılmadı o bedelli olacak evet o da var. Ailem kaynak yaratacak.”

Eren: “Yani bedelli borç alacağım yine borçla yapabilirim bedelli çünkü 6 aylık bir zaman benim için çok önemli hele bu zamanlarda çünkü birçok planım var birçok uygulamak istediğim bir şey var.”

Ali: “Aslında bedelli gitme taraftarı değilim çünkü hayallerimi ertelemek istemiyorum bir de borçlanmak istemiyorum.”

Gençlerin ekonomik zorluklar ve yetişkinliğe geçiş sürecini tamamlamakla baş etme stratejilerinden bir diğeri borçlanmaktır. KYK borcunu bir diğeri KYK kredisiyle ödemek, evlenmek, askere gitmek, iş kurmak, ayrı eve taşınmak gibi çeşitli gerekçelerle yeniden borçlanmak bir diğeri benimsenen yoldur. Borçlanma, geçici bir çözüm olmakla birlikte düzenli ve makul ücretli bir gelirin olmaması durumunda aileye olan ekonomik bağımlılığı artırmakta veya yeniden borçlanmanın yolunu açmaktadır. Aynı zamanda işgücü piyasasında kırılgan bir konumda olan gençlerin karşılaştığı güvencesizliği pekiştirmektedir. Örneğin çalışma saatlerini borçlarına göre planlayan Ali’nin (erkek, 25, İnsan Kaynakları mezunu) anlatısı şu şekildedir:

Ali: “Mesela ödemelerim geldiği zaman diyorum şuradan bunu biraz kıasmam lazım ki bu tarafa doğru atayım bunu kapatayım ondan sonra onu atlatıyorum diğeri borcuma bakıyorum diyorum bu da geliyor bunun içinde bugün ya da bu hafta bu kadar saat çalışmam lazım ona göre işte kendi planımı sürekli yaptığım için borç sürekli aslında hani kişisel hayatımdan çok borçlarıma odaklanmışım ona göre yaşıyorum aslında.

Öte yandan, katılımcıların bir kısmı borçlanmanın yarattığı baskıdan kaynaklı imkanları dahilinde yeniden borçlanmamayı tercih etmektedir. Bu durumda, eğer mevcutsa aile desteği başvurulmuş diğeri kaynaktır. Aile desteği, aile yanında kalmaya

devam etmek, ekonomik zorluklarla baş etmek ve bahsi geçen diğer yetişkinliğe geçiş adımlarını tamamlamada başvuru en önemli ve en yaygın yöntemlerden biridir. Aile tam da bundan dolayı en büyük güvence olarak tanımlanmıştır. Sonuç olarak, erteleme mümkün olmadığı, sona erdiği noktada, genellikle gençleri iki seçenek beklemektedir. Bunlar borçlanmak veya aile desteğine başvurmaktır. Bu iki seçenek arasında bir “seçim” yapmak durumunda kalmaktadırlar. Bu durum, Walther (2006)’ın, alt-koruyucu (sub-protective) gençlik geçiş rejimi olarak tanımladığı ve Güney Avrupa ülkelerinin dahil olduğu modelin, gençlerin aileye bağımlı hale gelmesi nedeniyle gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecinde seçenek, esneklik ve güvenlik sağlamadığına; sürecin büyük ölçüde aile desteğinin boyutuna bağlı olduğuna işaret etmektedir.

Konut fiyatlarındaki artış, yükseköğretimdeki değişimler ve işgücü piyasasına geçişteki artan zorluklar gibi bir dizi sosyal, kültürel ve ekonomik değişimin bir sonucu olarak, geleneksel yaşam döngüsü senaryoları nadiren mevcut hale gelmiştir (Davis ve Cartwright, 2019, s. 96). Davis ve Cartwright (2019, s.96), genç yetişkinlerin genellikle otuzlarının ortalarına veya sonlarına kadar yetişkin rollerini ‘başarma’ konusunda çok daha az imkana sahip olduklarını belirtmektedir. Benzer şekilde, neoliberalleşmeyle gençlerin gençlikten yetişkinliğe ve okuldan işe geçiş sürecinde değişimler yaşandığını öne süren araştırmalar, güçlü refah devleti yapılarına sahip ülkelerde dahi gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecinin uzadığına ve standart dışı bir hale geldiğine vurgu yapmaktadır (Walther, 2006; Buchmann, 2011). Bu durum, sınırlı ekonomik kaynaklar nedeniyle sürekli bir şimdide sıkışıp kalma hissine ve yaşam hedeflerinin gelecekte ‘bir güne’ ‘ertelenmesine’ yol açmaktadır. Katılımcılar farklı düzeylerde ekonomik belirsizlik ve güvencesizlik yaşasalar da “nasıl bir gelecek kurguluyorsunuz” sorusuna benzer yanıtlar vermişlerdir. Bir kısmı yaşadıkları güvencesizlik nedeniyle gelecek kurgulamakta zorlandıklarını ifade etmiştir:

Sarp: "Yani net olarak bir şey söylemek zor onu biraz da gelecek gösterir. Şu anda günlük yaşıyoruz diyelim yıllık bile yaşamıyoruz."

Ekin "... kendime 30 yaşına kadar bir hedef koydum 30 yaşına geldiğimde eğer hâlâ İstanbul şartlarında iyi kalitede yaşamıyorsam artık burada yaşamamanın bir anlamı yok. Yani buraya yeterince zaman ve emek harcamışım ama istediğim yerde değilsem artık bir şeyler değişmez gibi geliyor bana o yüzden hani Lüleburgaz'a dönmek de tabii daha kötü bir ihtimal bilmiyorum belki o zamana kadar evlenirim veya başka bir yere giderim hiç bilmiyorum yani hayat ne gösterecek çok tahmin edemiyorum."

5. SONUÇ

Türkiye’deki refah rejiminin yapısı, doğrudan çalışma hayatına atılamayan, makul ücretli ve güvenceli iş bulmakta giderek zorlanan gençlerin refahını ve risklerden korunmasını büyük ölçüde aileye yüklemektedir. Bu araştırma, bu durumun, üniversite mezunu gençlerin ailelerine olan bağımlılığını nasıl şekillendirdiğini ve bu bağımlılığın mezuniyet sonrası borçluluk deneyimiyle kesiştiğinde nasıl etkilendiğini anlamayı amaçlamıştır. Karakteristik özelliği ailecilik olan Türkiye’deki refah rejiminin, gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecini nasıl etkilediği ve borcun oluşturduğu iktidar ilişkisi bağlamında özneleşme sürecini nasıl şekillendirdiği sorularına yanıt aranmıştır.

Refah devletlerinin karşılaştırmalı analiziyle Esping-Andersen’in (1990) liberal, sosyal demokrat ve muhafazâkar/korporatist olarak adlandırdığı üç refah rejimini oluşturması, refah rejimlerinin bireylerin hayatını nasıl şekillendirdiğine yönelik araştırmaların artmasına öncü olmuştur. Sosyal vatandaşlık, tabakalaşma düzeyi ve metadışlaştırma derecesi bakımından karşılaştırılarak ortaya konulan bu üç refah rejimi analizine birçok yönde eleştiri gelmiştir (Arts ve Gelissen, 2002). Bu eleştirilerden biri analizin Güney Avrupa refah devletlerini açıklamada yetersiz olmasıdır. Bu bağlamda, Ferrera (1996), Güney Avrupa Modeli’nin korporatist refah rejiminden farklı olarak kendine özgü birtakım özellikleriyle yeni bir refah rejimi olarak ortaya çıkmasına öncü olmuştur. Ferrera (2000), Güney Avrupa refah rejimlerinde görülen özellikleri sıralayarak bu özelliklerin birlikte ele alındıklarında tutarlı bir gerçekliği ortaya koyduğuna değinir. Bu mantık da bu modelde aileciliğin pekiştirilmesi olduğudur. Refah rejimleri analizlerine gelen bir diğer önemli katkı feministlerden olmuştur. Analizlerde toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve kadınların rolünün daha belirgin hale getirilmesi gerektiği yönünde eleştiriler getirilmiştir. Bu bağlamda, kadınların işgücü piyasasından ne ölçüde

dışlandığı veya ne ölçüde piyasaya dahil edildiğinin incelenmemesi (Orloff, 1993); vatandaşlık statüsünün kadınları fiilen kapsamaması (O'Connor, 1993); ücretli ve ücretsiz işgücünün toplumsal cinsiyet rolleriyle bağlantılı olarak yarattığı ayrımcılığı içermemesi yönündeki eleştirilerle yeni ölçütler ve yeni sınıflandırmalar geliştirilmiştir (Lewis, 1992; Sainsbury, 1996; Orloff, 1993; O'Connor, 1993). Feminist eleştiriyle birlikte karşılaştırmalı refah rejimleri analizlerine toplumsal cinsiyet boyutunun dahil edilerek farklı refah rejimlerinin bireylerin hayatlarını sürdürmelerinde cinsiyetlerinin ailelerine olan bağımlılıklarını nasıl ve ne ölçüde etkilediğini ortaya koyması, farklı refah rejimlerine sahip ülkelerin gençlerin yaşamlarını ve yetişkinliğe geçiş süreçlerini nasıl şekillendirdiğinin incelenmesine öncü olmuştur. Refah rejimleri gençlerin refahı ve gençlikten yetişkinliğe geçiş süreci üzerinden de sınıflandırılmıştır (Buchmann 2011; Walther 2006; Chevalier 2016). Güney Avrupa Modeli'ne dahil edilen ülkelerin gençlerin refahı ve yetişkinliğe geçiş süreci açısından da benzerlik gösterdiği ortaya konmuştur. Bu bağlamda, Chevalier (2016) İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ın içinde yer aldığı 'reddedilen genç vatandaşlık (denied youth citizenship)' tipini öne sürmüştür.

Neoliberalleşmeyle birlikte refah rejimlerinin dönüşümü küresel anlamda gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecinde değişiklikler yaratırken, karşılaştırmalı refah rejimleri analizleri, Güney Avrupa Refah Rejimi Modeli'ne dahil edilen ülkelerde gençlerin benzer deneyimler yaşadığını ortaya koymuştur. Özelleştirmeler, sosyal güvenliğin zayıflaması, serbestleşen işgücü piyasaları ve esnek istihdam uygulamalarıyla refah rejimleri devlet odaklı yapıdan piyasa odaklı yapıya geçerken; sosyal yardım politikaları da formel sektör çalışanlarına yönelik istihdam temelli sosyal güvenlik politikalarından gelir temelli sosyal yardım politikalarına doğru kaymıştır (Buğra ve Keyder, 2006; Buğra, 2017). Refah rejimlerindeki bu dönüşüm, Güney Avrupa Modeli'nde kadınların refah sağlayıcı rolünü artırırken gençlerin ailelerine olan bağımlılığını da derinleştirmiştir. Gençlerin gençlikten

yetişkinliğe ve okuldan işe geçişlerindeki değişimlere yönelik araştırmalar, genç işsizliğinin artması, eğitimde geçirilen sürecin uzaması, işgücü piyasasının esnekleşmesiyle gençlerin işgücüne piyasasına erişimde yaşadıkları zorlukların artması gibi nedenlere bağlı olarak bu sürecin giderek uzadığına ve bununla birlikte standart dışı bir şekilde seyrettiğini ortaya koymuştur (Walther, 2006; Buchmann, 2011).

Türkiye'deki refah rejimini analiz eden çalışmalar, Güney Avrupa Modeli ile görülen benzerlik sonucu Türkiye'yi İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan ile aynı grupta değerlendirmiştir (Gough 1996; Buğra ve Keyder, 2006; Grütjen, 2009). Refahın yönetiminde görülen küresel değişimler Türkiye bağlamında da görülmekle birlikte, özellikle 1980 sonrası dönemle birlikte oluşturulan neoliberal politikaların zararlı etkilerinden koruyacak bir kalkan olarak İslami hayırseverlik faaliyetleri ve aile kurumu öne çıkartılmıştır. AKP yönetimi ile İslami muhafazakarlığın yükselmesi, neoliberal politikaların bu yöndeki söylemlerle desteklenerek, aileyi bireyin refahı için çözüm olarak göstermesine karşılık gelmiştir (Acar ve Altınok, 2013; Kaya, 2015). Refah rejiminin yönetişiminin istihdam temelli sosyal güvenlik politikalarından gelir temelli sosyal politikalara doğru geçilmesini açıklamak için ortaya konulan hem yapısal açıklamalar hem de bu değişimin siyasi kaygılar ile oluştuğunu ortaya koyan analizler (Powell, Yörük, 2017; Yörük, 2022), Türkiye'deki aileselleştirmenin kritik bir boyutta olduğunu vurgulamaktadır. Kapsayıcı sosyal politikaların eksikliği, yalnızca gelir temelli sosyal yardımların kapsayıcılığında ve miktarında artış görülmesi, ailenin ve akrabalık bağlarının sosyal devletin yerini almasına yol açmıştır. Bu bağlamda ailenin, işsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi risklerden korunması ve bireylerin bakımının sağlanması için temel kurum haline getirildiği görülmektedir (Samav ve Gül, 2021). Bu süreçte bakım emeğinin sağlanması için aile içinde kadına devredilmesi, neoliberal politikaların yanı sıra AB'ye aday olma süreci adı altında cinsiyet eşitsiliğini ortadan

kaldırmadan eşitliği/aynılığı hedefleyen politikalar ile birlikte gerçekleşmiştir (Kılıç, 2008; Dedeoğlu 2012).

Türkiye’de gençlerin durumuna bakıldığında, genç işsizliğinin yanı sıra hem işsizliği hem de hareketsizliği kapsayan NEET oranının oldukça yüksek olduğu (OECD, 2024; TÜİK, 2023a), gençlerin gelir güvencesi sağlayacak işlere erişmekte zorlandığı ve buna bağlı olarak yaygın bir biçimde kayıt dışı istihdamda geçici ve güvencesiz olarak çalıştığı (ILO, 2024), sosyal harcamalardan doğrudan yararlanamadığı, gençlere yönelik bütçenin büyük çoğunlukla eğitim alanıyla sınırlı kaldığı görülmektedir. Eğitim harcamaları içinde ise en fazla harcama yükseköğretime yapılmaktadır (TÜİK, 2024c). Ancak, yükseköğretimin kitleselleşmesiyle birlikte iş arayan veya nitelik uyumsuzluğuna bağlı niteliklerinin altında işlerde çalışan üniversite mezunlarının giderek sayısının artması, yüksek eğitimin de yüksek istihdam seviyesi ile ilişkilendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de refah rejiminin gençlere nasıl davrandığını anlamak için yapılan gençlik refahının sınıflandırılmasına dayanan çalışmalar oldukça sınırlı olmakla birlikte, Yılmaz (2017), Türkiye’nin gençlik refahı vatandaşlık modelini diğer Güney Avrupa ülkelerinin de içinde yer aldığı ‘reddedilen genç vatandaşlık’ tipi içine yerleştirmiştir. Çelik (2008) ise Türkiye’nin refah rejimini ailelere genç bireylerin güvenliğini sağlama rolü yükleyen alt korumacı refah rejimi tipi olarak değerlendirmiş ve bu rejiminin gençlerin ailelerine olan ekonomik, sosyal ve ahlaki bağımlılıklarını güçlendirdiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Türkiye’deki refah devleti anlayışı, gençleri yaşlarından bağımsız olarak aile desteğine bağımlı bireyler olarak şekillendirmektedir. Bu bağımlılık ilişkisine öğrencilik döneminde alınan KYK kredisine bağlı olarak borçluluğun eklemlenmesi, aileye olan bağımlılığı pekiştirmektedir.

Araştırmanın bulguları, katılımcıları borçlanmaya iten en önemli faktörün üniversite eğitime devam etmeyi sağlayacak yeterli gelire sahip olmamalarını göstermektedir. Üniversite dönemimde aile desteği olanlar krediyi bir ek gelir olarak görürken, ailesinden destek alamayan veya oldukça sınırlı destek alan katılımcılar için borçlanmak bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Kredi maddi yetersizliklerden dolayı eğitim ihtiyacını karşılamak için burs çıkma ihtimali gözetilerek başvuru ve kolayca geri ödenebileceği düşünülerek alınan bir borçtur. Ancak, mezuniyet sonrasında düzenli, güvenceli ve makul ücretli işlere erişemeyen katılımcılar, aile desteğine yeniden başvurmak zorunda kalmakta ve ekonomik bağımlılıklarını sürdürmeye devam etmektedir. Kendi alanında iş bulmakta zorlanan katılımcılar uzayan işsizlik durumunda alanları dışındaki işlerde çalışmayı kabul edebilmekte veya güvencesiz ve düşük gelirli işlere yönelebilmektedir. Katılımcıların anlatıları, çalışma hayatında yaşadıkları güvencesizlik, düşük gelir ve zorlu çalışma koşulları nedeniyle ekonomik bağımsızlıklarını kazanmak açısından zorlandıklarını ortaya koyarken, buna eklenen borçluluk durumları bu bağımlılığı derinleştirmektedir. Bu bağlamda, bir işe erişmenin her zaman finansal özgürlüğü sağlamadığı görülmektedir. Katılımcıların bu işleri tercih etmeyerek iş arama sürecine devam etmeleri veya bu işlerden ayrılmayı tercih edebilmeleri aile desteği sayesinde gerçekleşmektedir. Aile bu anlamda işgücü piyasasıyla pazarlık gücünü artırmaktadır. Ancak, uzayan işsizlik durumunda sadece ekonomik değil, psikolojik baskının da arttığı görülmektedir. Bununla birlikte, katılımcılar arasında doğrudan alanında iş bularak eğitimden işe nispeten daha sorunsuz bir şekilde geçiş yapan katılımcılar da mevcuttur. Bu süreçte de kişisel veya ailesel bağlantılara dayalı sosyal sermaye rol oynamaktadır.

KYK borcunu geri ödeme durumu incelendiğinde, düzenli olarak ödeme yapan katılımcıların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Borçlu olma durumundan rahatsızlık duyan

veya gecikme faizi ile borçlarının artmasından endişelenen katılımcılar borçlarını ödemeye başlama konusunda teşvik edici bir rol oynamaktadır. Ödeme sürecinde zorluk yaşamayan katılımcılar ağırlıklı olarak düzenli bir iş ve gelire sahip olan katılımcılardır. Ödeme konusunda zorluk yaşamayan bazı katılımcılar için KYK borcunun bir yük olarak görülmemesi borçlu olmanın normalleştirilmesine sebep olmaktadır. Ancak bu durum, işsizlik ve düşük gelirden dolayı tüm katılımcılar için geçerli değildir. Borcun ekonomik yükünü taşıyan katılımcılar aynı zamanda borcun oluşturduğu psikolojik baskıya da değinmiş ve halihazırda zor olan yaşam koşullarının bu borç yüküyle daha da zorlaştığını ifade etmiştir. Borcu ödeme durumuyla ilgili olarak ikinci bir eğilim borcu ödemeyi olabildiğince ertelemek şeklinde görülmektedir. Bu durum farklı sebeplerle görülmekle birlikte ödemeyi ertelemenin en temel sebebi ödeme güçlüğü veya var olan başka borçlara öncelik verilmesidir. Özellikle, sabit bir işi ve yeterli geliri olmayan katılımcılar ödemeyi ertelemektedir. Ancak, ertelemek geçici bir çözüm olarak kalmaktadır. Ertelenen borçların teminatı için banka hesabına bloke konulan katılımcılar ödeme yapmak zorunda kalmaktadır.

Katılımcıların sosyo-ekonomik durumlarına göre aldıkları aile desteği, borçlarının da aileleri tarafından yüklenilmesi anlamına gelebilmektedir. Aile desteğinin iş bulma sürecini kolaylaştırmaktan yaşam giderlerinin karşılanmasına kadar birçok farklı biçimi alabildiği görülmektedir. Özellikle, aile desteğine en çok ihtiyaç duyanların, iş arama sürecinde olan veya lisansüstü eğitimine devam eden katılımcılar olduğu görülmektedir. Desteğin ekonomik bağımlılığa dayandığı durumlarda bu destek biçimi gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecini ve bireyselleşmeyi olumsuz yönde etkileyerek katılımcılar için uzun vadede psikolojik baskıya sebep olmaktadır. Ailesiyle yaşamaya devam eden katılımcılar için yaşam giderlerinin karşılanması ya da birlikte yaşamaya bağlı olarak yaşam giderlerinin paylaşılması ekonomik zorluklarla başa çıkmayı önemli ölçüde

kolaylaştırmaktadır. Ancak, bu destek ve güvence aynı zamanda bireylerin ailenin beklentilerine uygun bir şekilde yaşamlarını şekillendirmelerini gerektirmektedir. Bu yönüyle aile desteği aynı zamanda bir kontrol mekanizması olarak işlemektedir. Bu durum, bağımlılığın yalnızca ekonomik boyutu olmadığının bunun yanı sıra, gündelik hayat pratiklerini ve yaşam kararlarını dahi şekillendirecek şekilde işlediğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Çelik (2008), Türkiye’deki refah rejiminin işsiz gençlerin ailelerine yalnızca ekonomik olarak bağımlı kılmakla kalmadığını, aynı zamanda sosyal ve ahlaki bağımlılığa da yol açtığını ve genellikle aileleriyle yaşayan işsiz gençlerin davranışlarını, yaşam kararlarını ve değerlerini etkilediğini öne sürmektedir. Bu durum, ailenin neoliberal yönetimsellik içinde öznelerin denetlenmesinden, güvenliğinden ve yönetilmesinden sorumlu bir yapı haline geldiğinin işaretidir.

Aileyle yaşamak sağlamış olduğu ekonomik ve psikolojik destek ile bazı katılımcılar için olumlu bir durum olarak görülmektedir. Bu durum özellikle düzenli, makul ücretli işlerde çalışan ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanan katılımcılar için geçerlidir. Dolayısıyla, ekonomik bağımsızlık aileyle yaşama deneyiminin niteliğini dönüştüren bir faktördür. Aynı evde yaşamak aynı zamanda ailedeki diğer bireylere de ekonomik anlamda fayda sağlayabilmektedir. Kısaca, aileden destek almak, istenmeyen işleri kabul etmeme, geçim zorluklarını hafifletme, borç ödemelerini kolaylaştırma ve evlilik gibi yetişkinliğe geçiş evrelerini tamamlamada karşılaşılan sorunları azaltan bir tampon görevi görmektedir. Bu durum, Türkiye’deki refah rejiminin Güney Avrupa Modeli’nin temel özelliği olan aileci karakteriyle örtüşmekle beraber, Yılmaz (2017)’ın gençlik refahı vatandaşlık modelini reddedilen genç vatandaşlık tipi içine yerleştirmesini açıklamaktadır. Refah rejiminin mevcut yapısı çoğu genci yalnızca aile bütçesine ve aile bağlarına güvenmek zorunda bırakmaktadır. Nitekim, katılımcıların büyük bir çoğunluğu en büyük güvenceleri olarak ailelerini gördüklerini belirtmiştir. Bu durum, ailecilikten,

devletten en fazla mali desteği alan üniversite mezunu gençlerin dahi muaf olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, aile tek ve en büyük güvence olduğunda bireyleri yaşamın güvencesizlik yaratan tüm alanlarından koruyamadığı gibi, sağlamış olduğu destekle refah rejiminin ve buna bağlı şekillenene politikaların yetersizliğini gizleme işlevi görmektedir. Herkesin aile desteğinden eşit şekilde yararlanamaması, aile desteğinden yoksun veya ailesine yardımcı olması beklenen katılımcıları ekonomik olarak daha da kırılganlaştırmaktadır. Bu bağlamda, istihdam durumu ve aile desteği ekonomik güvencesizlik düzeyini belirlemektedir. İstihdam durumu ve aile desteği ekseninde farklı kırılganlık biçimleri yaratmaktadır. Aile desteğinin olmaması düşük gelirli ve güvencesiz işleri kabul etmekte seçici olmayı engellediğı gibi borçlanma eğilimini ve mevcut borçların geri ödenmesini zorlaştırmaktadır.

KYK kredisi alan öğrencilerin borçlarının yalnızca öğrenim kredisi olarak verilen miktar olacak şekilde yeniden düzenlenmesiyle faizlerin silinmesi, katılımcıların borç yükünü hafifletmiş ve ödeme güçlüklerini nispeten azaltmıştır. Bu düzenleme, Yörük'ün (2022) Türkiye'deki refah rejimini popülist refah rejimi olarak değerlendirmesiyle ilişkilendirilmiştir. Düzenlemenin belirli bir dönemde borçlanan gençleri kapsamaması yönüyle eşitlikçi değil, ayrımcı olduğu, gençlerin geçinme problemini ve buna bağlı borçlanmalarını kalıcı olarak ortadan kaldırmaya hizmet etmediğı ve en başta eğitime devam etme amacıyla borçlanmalarının temel sebebini ortadan kaldırmadığı görölmektedir. Aynı zamanda, birçok katılımcının üzerinde durduğu gibi politik çıkarlarla bağlantılı olarak yapılan ve gençlerin siyasi desteğini mobilize etme amacı taşıyan bir düzenleme olarak görölmektedir. Bununla birlikte, faizler silinmiş olsa da borçların yapılandırılması ve gecikme faizinin uygulanmasından dolayı sorun bazı katılımcılar için ortadan kalkmamıştır.

Katılımcıların her biri farklı bireysel özelliklere bağlı olarak farklı deneyimlere sahip olsa da borçlulukla ve yetişkinliğe geçiş sürecini tamamlamakta benzer tutumları benimseyebilmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların güvenceli, düzenli ve makul ücretli bir işe erişmek, KYK borcunu ödemek, ayrı eve taşınmak, evlenmek, askerliğini yapmak gibi durumları yerine getirmek için benzer baş etme stratejileri benimsedikleri ortaya konmuştur. Bu stratejiler olabildiğince ertelemek, borçlanmak ve aileden destek almak şeklinde görülmektedir. Borçlanma, geçici bir çözüm olmakla birlikte düzenli ve makul ücretli bir gelirin olmaması durumunda aileye olan ekonomik bağımlılığı artırmanın veya yeniden borçlanmanın yolunu açmaktadır. Öte yandan, bazı katılımcılar imkanları dahilinde yeniden borçlanmamayı tercih etmektedir. Bu durumda, eğer mevcutsa aile desteği başvurulmuş diğer kaynaktır. Aile desteği, aile yanında kalmayı sürdürmek, ekonomik zorluklarla başa çıkmak ve yetişkinliğe geçiş adımlarını tamamlamak için başvurulmuş en önemli yöntemlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu stratejiler arasında ertelemek, mümkün olmamaya başladığı noktada, gençler iki seçenekle karşı karşıya kalmaktadır: borçlanmak ya da aile desteğine yönelmek. Bu bağlamda, aile desteği ve borçlanma arasında sıkışan gençler, bu durumu bir seçim değil, zorunluluk olarak yaşamaktadır. Sonuçta, Türkiye'deki refah rejimi, gençleri aileye bağımlı bireyler olarak konumlandırarak gençlerin bağımsızlaşma kapasitesini sınırlandırmaktadır. KYK borcu, aile desteğinin yokluğunda ekonomik güvencesizlik içinde olan katılımcılar için birbirine eklemlenen borç zincirinin tek bir halkasıdır. Bu bağlamda, KYK borcu tek başına gençler üzerinde bir iktidar ilişkisi kurmasa da yükseköğretimin sağlayacağı ekonomik güvence ve sosyal mobilizasyon gibi vaatlerle borçlanan gençler, iş ve gelir güvencesizliğiyle karşılaşmasıyla aile desteğinin boyutuna göre ailelerine; aile desteğinin olmadığı durumda ise geçim zorluğu veya başka borçların varlığı nedeniyle işgücü piyasasına tabi kılındığı bir iktidar ilişkisi içinde öznelliklerini ve yaşamlarını şekillendirmektedir. KYK borcu, gençlerin ekonomik bağımsızlığını sağlamalarında

doğrudan bir engel teşkil etmese de mevcut ekonomik belirsizlik ve güvencesizlikle birleştğinde gençlerin ekonomik kırılganlığın derinleştirmektedir. Ekonomik bağımsızlığın sağlanamaması ise yetişkinliğin ertelenmesine yol açmaktadır.

Bu araştırma kapsamında genç borçluluğun öncelikli olarak KYK kredi borcuna odaklanılarak ele alınması, gençlerin borçluluk deneyimlerini anlamak için bir başlangıç noktası olarak değerlendirilebilir. Ancak, görüşmeler sırasında katılımcıların başka borç türlerine de değinmeleri ve bu borçların KYK kredisinden ziyade daha öncelikli tutulması gençlerin finansallaşmasına dair daha fazla araştırma yapılmasının gerekliliğini göstermektedir.

6. KAYNAKÇA

Abrahamson, P. (1999). “The Welfare Modelling Business”, *Social Policy & Administration*, 33(4): 394-415.

Acar, F.P., Altunok, G. (2013). “The ‘politics of intimate’ at the intersection of neo-liberalism and neo-conservatism in contemporary Turkey”, *Womens Studies International Forum*, 41, (14 23).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2025). “Aile Yılı'na özel "devlet himayesinde huzurlu aileleri" temsil eden logo tasarlandı”: <https://www.aile.gov.tr/haberler/aile-yilina-ozel-devlet-himayesinde-huzurlu-aileleri-temsil-eden-logo-tasarlandi/>

Aksu B. (2021). “Aile: En Güçlü İşsizlik Sigortası” içinde “Boşuna Mı Okuduk? Türkiye’de Beyaz Yakalı İşsizliği”, Tanıl Bora, Aksu Bora, Necmi Erdoğan, İlknur Üstün (ed.), İstanbul: İletişim, 181-201.

Andreotti, Alberta, Soledad Marisol Garcia, Aitor Gomez, Pedro Hespanha, Yuri Kazepo, and Enzo Mingione. 2001. Does a Southern European model exist? *Journal of European Area Studies* 9, no.1: 43–62.

Anttonen, A., & Sipilä, J. (1996). “European Social Care Services: Is It Possible To Identify Models?”, *Journal of European Social Policy*, 6(2), 87–100.

Arts, W. ve J. Gelissen. (2002). “Three Worlds of Welfare Capitalism or More? A State-of-the- Art Report”, *Journal of European Social Policy*, 12(2): 137-158.

Bettio, F., & Plantenga, J. (2004). “Comparing Care Regimes in Europe”, *Feminist Economics*, 10(1), 85–113.

Bonoli, G. (1997). “Classifying Welfare States: A Two-dimension Approach”, *Journal of Social Policy*, 26(3): 351–372.

Buchmann, M. and Kriesi, I. (2011). Transition to adulthood in europe. *Annual Review of Sociology*, 37(1), 481-503.

Buğra, A., & Keyder, Ç. (2006). The Turkish welfare regime in transformation. *Journal of European Social Policy* 16, no. 3: 211–28.

Buğra, A., & Adar, S. (2008). Social Policy Change in Countries without Mature Welfare States: The Case of Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 38, 83–106.

Buğra, A. (2017) “Türkiye’nin Değişen Refah Rejimi: Neoliberalizm, Kültürel Muhafazakarlık ve Yeniden Tanımlanan Toplumsal Dayanışma” içinde Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren (der.), *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, İstanbul, İletişim, 47-70.

Butler, J. (2015). *İktidarın Psikik Yaşamı Tabiyet Üzerine Teoriler*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler*, İstanbul, Kesit Yayıncılık.

Bryman, A. (2012) *Social Research Methods*. 4th Edition, OUP Oxford, Oxford.

Chase, S. E. (2018). Narrative inquiry: Toward theoretical and methodological maturity. İçinde, N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research*. (5th ed.) SAGE Publications.

Chevalier, T. (2016). Varieties of youth welfare citizenship: Towards a two-dimension typology. *Journal of European Social Policy*, 26(1), 3-19.

Creswell, J. W. (2020). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi* (H. Ekşi, Çev.; 3. baskı). Edam.

ÇASGEM (2019). *Türkiye işgücü piyasasında uyumsuz eşleşme analizi araştırma projesi raporu*. Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayını.

Çelik, K. (2008). ‘My state is my father’: youth unemployment experiences under the weak state welfare provisions of Turkey. *Journal of Youth Studies*, 11(4), 429–444.

Çelik, K., & Lüküslü, D. (2012). Spotlighting a Silent Category of Young Females: The Life Experiences of “House Girls” in Turkey. *Youth & Society*, 44(1), 28-48.

Davis, M., Cartwright, L., ve Featherstone, M., “Deferred lives’:Money, debt and the financialised futures of young temporary workers’, içinde Mark Featherstone (der.), *The Sociology of Debt*, Bristol, Policy Press, 91-118.

Dedeoğlu, S. (2009). “Eşitlik mi ayrımcılık mı? Türkiye’de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın istihdamı”. *Çalışma ve Toplum* 2009/2, (41-54).

Dedeoğlu, S. (2012). “Equality, Protection or Discrimination: Gender Equality Policies in Turkey”, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, Volume 19, Issue 2, Summer 2012, Pages 269–290.

Dedeoğlu, S. (2017) “Türkiye’de Refah Devleti, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın İstihdamı” içinde Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren (der.), *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*, İstanbul, İletişim, 211-229.

Deacon, B. (2008) “Küreselleşme ve Sosyal Politika: Hakkaniyetli Bir Refaha Tehdit”. Buğra, A & Keyder, Ç. (Der.), *Sosyal Politika Yazıları* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Dogru H. E. (2024). The politics of student loan in Turkey: regimenting the youth through authoritarian debtfarism, *New Political Economy*, 29:3, 447-463.

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, UK: Polity Press.

Esping-Andersen, G. (1996). “After the Golden Age? Welfare Dilemmas in a Global Economy”, *Welfare States in Transition: National Adaptations in Global Economies* (1-31).

Esping-Andersen, G. (1999). “*Social Foundations of Post-Industrial Economies*”, Oxford: Oxford University Press.

Eurostat. (2024). *Young people (aged 15–29) neither in employment nor in education and training, by educational attainment level*. Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/edat_lfse_21_custom_15383570/default/table?lang=en

Ferrera, M. (1996). “The ‘Southern Model’ of Welfare in Social Europe”, *Journal of European Social Policy*, 6(1), 17–37.

Ferrera, M. (2000). “Reconstructing the welfare state”, *Survival of the European welfare state*, ed. S. Kuhnle. London: Routledge.

Foucault, M. (2021). “Özne ve İktidar”. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Furlong, A. (2013). “*Youth Studies An Introduction*”. Routledge.

Gelmez, Ö.S.Ö. (2016). Bakım emeği sömürsünün öznelere ya da bir sosyal politika uygulamasının nesneleştirdikleri: evde bakım uygulaması kapsamında bakım veren kadınlar, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*.

Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB). (2023). *Gençlik ve Spor Bakanlığı Burs Yönetmeliği*. Resmî Gazete, 3 Kasım 2023 tarihli ve 32358 sayılı.

Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB). (2023). *Gençlik ve Spor Bakanlığı Kredi Yönetmeliği*. Resmî Gazete, 3 Kasım 2023 tarihli ve 32358 sayılı.

Gençlik ve Spor Bakanlığı (2024). *2023 Faaliyet Raporu*. Erişim Adresi: <https://sgb.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/SGB/012014/2023%20Faaliyet%20Raporu.pdf>

Gençlik ve Spor Bakanlığı (GSB). (2024). Erişim Adresi: <https://kygm.gsb.gov.tr/sayfalar/2446/3200/sikca-sorulan-sorular-kredi-burs.aspx>

Gough, Ian. (1996). Social assistance in Southern Europe. *South European Society and Politics* 1, no. 1: 1–23.

Grütjen D. (2009) The Turkish Welfare Regime: An Example of the Southern European Model? The Role of the State, Market and Family in Welfare Provision. *Turkish Policy Quarterly* 7(1): 111-129.

International Labour Organization ILO. (2020). Global employment trends for youth 2020: technology and the future of jobs. Cenevre: International Labour Office.

International Labour Organization (ILO). (2022). Youth employment in Turkey: Structural challenges and impact of the pandemic on Turkish and Syrian youth. Cenevre: International Labour Office.

International Labour Organization (ILO) (2024a) Unemployment rate by sex and education. ILO Data Explorer. Erişim adresi: https://rshiny.ilo.org/dataexplorer51/?lang=en&id=SDG_0111_SEX_AGE_RT_A

International Labour Organization (ILO). (2024b). Global employment trends for youth 2024. Cenevre: International Labour Office.

International Labour Organization (ILOc). (2024c). Youth unemployment-to-population ratio by sex, age and education. ILO Data Explorer. Erişim adresi: https://rshiny.ilo.org/dataexplorer51/?lang=en&id=SDG_0111_SEX_AGE_RT_A

İstanbul İstatistik Ofisi (2021). *Üniversite Mezunu Ev Gençleri Araştırması Raporu*. İstanbul: İstanbul İstatistik Ofisi.

İstanbul Planlama Ajansı (İPA). (2024). *Kent gündemi: İstanbul'da üniversiteli olmak. İstanbul Büyükşehir Belediyesi*. Erişim adresi: <https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2024/03/KENT-GUNDEMI-ISTANBULDA-UNIVERSITELI-OLMAK.pdf>

Joseph, S. (1993). Connectivity and patriarchy among urban working-class Arab families in Lebanon. *Ethos*, 21(4), 452–484.

Kastrougalos, G. (1996), “The South-European welfare model: the Greek welfare state in search of an identity”, *Journal of European Social Policy*, 6, 1: 39-60.

Kaya, A. (2015), Islamisation of Turkey under the AKP Rule: Empowering Family, Faith and Charity, *South European Society and Politics*, 20:1, (47-69).

Kaya, Erdoğan, E. (2021). “*Bayağı Kalabalığız*” *Üniversiteli İşsizliği*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kılıç, A. (2008), “The Gender Dimension of Social Policy Reform in Turkey: Towards Equal Citizenship?”, *Social Policy and Administration*, 42 (5): 487-503.

Kleinman, M. (2008). “Kriz mi? Ne Krizi? Avrupa Refah Devletlerinde Süreklilik ve Değişim”. Buğra, A & Keyder, Ç. (Der.), *Sosyal Politika Yazıları* içinde 159-193. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kocakaya, Ş, L., Erkam, M., Akgül, O. (2021). Türkiye’nin Ulusal NEİY Stratejisi: Kurumsal Yaklaşım ve Öneriler. *Türkiye’de Eğitim, İstihdam ve Yetiştirmede Olmayan Gençler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları (251-286).

Kredi ve Yurtlar Kurumu. (2024). *Tarihçe*. Erişim Adresi: <https://kygm.gsb.gov.tr/Sayfalar/2397/3193/Tarihce>

Lazzarato, M. (2015). *Governing by Debt*. London. Semiotext(e).

Lazzarato, M. (2023). *Borçlandırılmış İnsanın İmali Neoliberal Durum Üzerine Deneme*. İstanbul: Dergah.

Leibfried, S. (1992). “Towards a European Welfare State? On Integrating Poverty Regimes into the European Community”, Z. F. ve J. E. Kolberg (Ed.). *Social Policy in a Changing Europe*, Frankfurt am Main: Campus Verlag.

Lemke, T. (2022). *Biyopolitika*. İstanbul:İletişim Yayınları.

Lewis, J. (1992). Gender and the Development of Welfare Regimes. *Journal of European Social Policy*, 2(3), 159-173.

Lüküslü D. (2013). Necessary Conformism: An Art of Living for Young People in Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 48, 79–100.

Lüküslü D. (2020). *Türkiye’de “Gençlik Miti” 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*, İstanbul: İletişim.

Lüküslü, D., & Çelik, K. (2021). Gendering the NEET category: young NEET women in Turkey. *Turkish Studies*, 23(2), 200–222.

Miller, P., & Rose, N. S. (2008). *Governing the present: Administering economic, social and personal life*. Cambridge: Polity, (26-52).

Moreno, L. (2006). The model of social protection in Southern Europe: Enduring characteristics. Working Papers no. 06-07. Madrid: CSIS.

Neuman, W. L. (2022). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nicel ve Nitel Yaklaşımlar Cilt 2*. (Ö. Akkaya, Çev.; 2. Baskı). Siyasal Kitabevi.

Nordlund, A. (2000). ‘Social Policy in Harsh Times: Social Security Development in Denmark, Finland, Norway and Sweden during the 1980s and 1990s’, *International Journal of Social Welfare* 9, 31–42.

O’Connor, J. S. (1993). “Gender, Class and Citizenship in the Comparative Analysis of Welfare State Regimes: Theoretical and Methodological Issues”, *The British Journal of Sociology*, 44(3), 501–518.

OECD. 2024. Youth not in employment, education or training (NEET) (indicator).

Orloff, A. S. (1993). “Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States”, *American Sociological Review*, 58(3), 303–328.

Orloff, A. (1996). “Gender in the Welfare State”, *Annual Review of Sociology*, 22, 51–78.

Powell, M., Yörük, E. (2017). “Straddling two continents and beyond three worlds? The case of Turkey’s welfare regime”, *New Perspectives on Turkey*, 57, 85–114.

Resmî Gazete (2022, 9 Kasım). Gelir Vergisi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Sayı: 32008). Ankara.

Rose, N. (1996). ‘The death of the social? Re-figuring the territory of government’, *Economy and Society*, vol. 25, no. 3, (327–356).

Samav, F. D. ve Sallan, S. G. (2021). *Sakatlığın Değişen Yüzü ve Engellilik Sosyolojisi*, İstanbul: Bağlam.

Sainsbury, D. (1996). “*Gender*”, *Equality and Welfare States*, Cambridge University Press.

Standing, G. (2022). *Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf*, İstanbul:İletişim.

Şahin Taşgın, N. (2021). “Türkiye’de Sosyal Hizmetlerin Sunumunda Aile: Aileye Yönelik Sosyal Hizmetlerden Sosyal Hizmetleri Sunan Aileye” içinde Neşe Şahin Taşgın, Yasemin Ahi ve Uğur Tekin (der.), *Sosyal Hizmet ve “Ailecilik” Sosyal Hizmet(ler)i Yeniden Düşünmek Konferansları*, İstanbul, Nika Yayınevi, 25-53.

Titmuss, R. (1974), *Social Policy*, London: Allen and Unwin.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023a). *İşgücü İstatistikleri*, 2023.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023b). *Sosyal Koruma İstatistikleri*, 2023.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023c). *Eğitim Harcamaları İstatistikleri*, 2023.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023d). *Ulusal Eğitim İstatistikleri*, 2023.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023e). *Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri*, 2023.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023f). *Kazanç Yapısı İstatistikleri*, 2023.

Ünal, D. (2023), “Securitization of gender as a modus operandi of populism: anti-gender discourses on the Istanbul Convention in the context of AKP’s illiberal transformation”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 1–21.

Yalçıntaş, A., & Akkaya, B. (2019). Türkiye’de Akademik Enflasyon: “Her ile Bir Üniversite Politikası” Sonrasında Türk Yükseköğretim Sistemi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(3), 789-810. <https://doi.org/10.33630/ausbf.551330>

Yazıcı, B. (2012). The Return to the Family: Welfare, State, and Politics of the Family in Turkey. *Anthropological Quarterly*, 85(1), 103–140.

Yentürk, N., Yörük, K., Yılmaz, V. (2014). *STK’lar için gençlerin güçlendirilmesine yönelik harcamaları izleme kılavuzu*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz V. (2017). Youth welfare policy in Turkey in comparative perspective: a case of ‘Denied Youth Citizenship’, *Southeast European and Black Sea Studies*, 17:1, 41-55.

Yörük, E. (2022), *Türkiye’de Refah Devleti ve Siyaset*, İstanbul:İletişim Yayıncılık.

Yörük, E., Öker, İ., Tafoya, G. R. (2022). “The four global worlds of welfare capitalism: Institutional, neoliberal, populist and residual welfare state regimes”, *Journal of European Social Policy*, 32(2), 119-134.

Walther, A. (2006). “Regimes of youth transitions: Choice, flexibility and security in young people’s experiences across different European contexts” *YOUNG*, 14(2), 119-139.

Wilensky, H. ve C. Lebaux. (1958). *Industrial Society and Social Welfare*, New York: Russell Sage Foundation.

Dünya Bankası. (2024). *World Bank country and lending groups*: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.

ÖZET

Türkiye’deki refah rejiminin yapısı, doğrudan çalışma hayatına atılamayan, makul ücretli ve güvenceli iş bulmakta giderek zorlanan gençlerin refahını ve risklerden korunmasını büyük ölçüde aileye yüklemektedir. Bu araştırma, bu durumun, üniversite mezunu gençlerin ailelerine olan bağımlılığını nasıl şekillendirdiğini ve bu bağımlılığın mezuniyet sonrası borçluluk deneyimiyle kesiştiğinde nasıl etkilendiğini anlamayı amaçlamıştır. Karakteristik özelliği ailecilik olan Türkiye’deki refah rejiminin, gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecini nasıl etkilediği ve borcun oluşturduğu iktidar ilişkisi bağlamında özneleşme sürecini nasıl şekillendirdiği sorularına yanıt aranmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde, anlatı araştırması deseni ile gerçekleştirilmiştir Çalışma kapsamında, üniversite mezunu, KYK öğrenim kredisi almış, 25-29 yaş aralığında, farklı bölümlerden mezun, ücretli bir işte çalışan veya iş arayan gençlerle yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşam öykülerine odaklanarak neden borçlandıklarını, borçlu olma halinin gündelik yaşam deneyimlerini, gençlikten yetişkinliğe geçiş sürecini ve gelecek planlarını nasıl etkilediği gençlerin anlatıları üzerinden incelenmiştir.

Sonuçta, Türkiye’deki refah rejiminin, gençleri aileye bağımlı bireyler olarak konumlandırarak gençlerin bağımsızlaşma kapasitesini sınırlandığı ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, KYK borcu tek başına gençler üzerinde bir iktidar ilişkisi kurmasa da öğrenciyken borçlanan gençler, mezuniyet sonrası iş ve gelir güvencesizliğiyle karşılaşmasıyla aile desteğinin boyutuna göre ailelerine; aile desteğinin olmadığı durumda ise geçim zorluğu veya başka borçların varlığı nedeniyle işgücü piyasasına tabi kılındığı bir iktidar ilişkisi içinde öznelliklerini ve yaşamlarını

şekillendirmektedir. KYK borcu, gençlerin ekonomik bağımsızlığını sağlamalarında doğrudan bir engel teşkil etmese de mevcut ekonomik belirsizlik ve güvencesizlikle birleştiğinde gençlerin ekonomik kırılganlığın derinleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karşılaştırmalı refah rejimleri, Ailecilik, Gençlik, Genç borçluluğu, KYK Öğrenim Kredisi.

ABSTRACT

The structure of the welfare regime in Turkey largely places the responsibility for ensuring the well-being and protection of young people—who are unable to enter the labor market directly and struggle to find reasonably paid and secure jobs—on the family. This study aims to understand how this situation shapes university graduates' dependence on their families and how this dependency is affected when it intersects with their debt experience. The research seeks to explore how Turkey's welfare regime, characterized by familialism, influences the transition from youth to adulthood and how the power dynamics created by debt shape the process of subjectification. The study was conducted within the framework of qualitative research methods using a narrative research design. As part of the study, semi-structured, in-depth interviews were conducted with university graduates aged 25-29 who had taken KYK student loans, graduated from various disciplines, and were either employed in paid work or seeking employment. By focusing on the life stories of the participants, the study examined why they became indebted, how their experience of indebtedness shaped their daily lives, how it influenced their transition from youth to adulthood, and how it impacted their future plans through their own narratives.

As a result, it was revealed that Turkey's welfare regime positions young people as dependent on their families, thereby limiting their capacity for independence. In this context, although KYK debt alone does not establish a power dynamic over young people, graduates who borrowed while studying encounter job and income insecurity after graduation. Depending on the level of family support, they either become dependent on their families or, in the absence of such support, find themselves subjected to the labor market due to financial difficulties or additional debts. While KYK debt does not directly

constitute a barrier to young people's economic independence, when combined with existing economic uncertainty and insecurity, it further deepens their economic vulnerability.

Keywords: Comparative welfare regimes, Familialism, Youth, Youth indebtedness, Student Loan.

